

Въведение

Нормативно основание

Планът за интегрирано развитие на община Сапарева баня се изработва на основание чл. 13, ал. 1 от Закона за регионалното развитие. Съгласно тази норма ПИРО се приема от Общинския съвет по предложение на кмета на общината. В изпълнение на чл. 19, ал. 1 от Правилника за прилагане на Закона за регионалното развитие планът е приет и представлява един от документите за стратегическо планиране на регионалното развитие съгласно чл. 8 от ЗРР. Съгласно чл. 11 от Закона за туризма в програмата за реализация на плана се включва самостоятелен раздел, който съдържа общинската програма за развитие на туризма.

Стратегическото планиране интегрира регионалното и пространственото развитие чрез разработване и актуализация на система от документи за намаляване на дисбаланса в развитието на националната територия при отчитане на териториалния потенциал, включително осигуряване развитието на трансгранично, транснационално и междурегионално сътрудничество. Системата на тези стратегически документи обхваща Националната концепция за регионално и пространствено развитие, интегрираните териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2 и планове за интегрирано развитие на общини.

На следващо място действащото законодателство в областта на регионалното развитие поставя изискване за задължително съгласуване на плановия документ с планове и стратегии, които се отнасят до планиране на развитието на по-високо териториално ниво – национално, регионално и областно. ПИРО на община Сапарева баня се намира в йерархическа съподчиненост спрямо плановите документи на тези нива. Конкретно, ПИРО трябва да е съобразен с предвижданията в Интегрираната териториална стратегия на Югозападния район от ниво 2 (регион), както и с общия устройствен план. Програмата за развитие на туризма, която е част от плановия документ, трябва да е съобразена с областната стратегия за развитие на туризма.

Целта на плана за интегрирано развитие на община Сапарева баня е да идентифицира актуалните проблеми, нуждите и потенциалите за развитие на общината. Въз основа на това плановият документ определя средносрочните цели и приоритети за устойчиво развитие на общината и връзките ѝ със съседни общини в съответствие с интегрираната териториална стратегия за развитие на Югозападния район от ниво 2 (Югозападен регион). Планът осигурява пространствена, времева и фактическа координация и интеграция на различни политики и планови ресурси за осъществяване на проекти и мерки, насочени към дефинираните цели за трайно подобряване на икономическото, социалното и екологичното състояние на общинската територия.

Плановият документ е съобразен с принципите, прокламирани в чл. 2, ал. 3 от ЗРР, а именно:

- стратегически подход на планиране;
- програмиране и концентрация на ресурсите;
- допълване на финансирането от национални публични източници при съвместно финансиране с ресурси от фондове на Европейския съюз, частни източници и от международни финансови институции;
- междуведомствена координация на дейността на компетентните органи в процеса на планирането, програмирането, ресурсното осигуряване, реализацията, наблюдението и оценката;
- съгласуваност с другите секторни и хоризонтални политики, инструменти и действия на международно, национално, регионално и местно равнище;

- партньорство, публичност и прозрачност на всички нива при осъществяване на планирането, програмирането, финансирането, наблюдението и оценката.

Част I. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на Община Сапарева баня.

Раздел I.1. Обща характеристика, местоположение и природни ресурси.

Местоположение, територия, граници и селищна структура.

Община Сапарева баня е разположена в Югозападна България, в североизточната част на област Кюстендил и граничи на север и изток с община Самоков, а на юг и запад – с община Дупница. Територията на общината е общо 180,8 кв. км. от които приблизително 1/3 попада на територията на Национален парк „Рила“. Общинският център гр. Сапарева баня отстои на 82 км от столицата София, на 60 км от областния център Кюстендил, на 15 км от град Дупница и на 29 км от град Самоков.

Селищната структура на общината включва един малък град (гр. Сапарева баня), три средни села (с. Овчарци, с. Ресилово и с. Сапарево) с население над 1000 души и едно курортно селище (с. Паничище) без постоянно население. Община Сапарева баня е от 4-та категория, според категоризацията на общините в Република България¹. Категорията на населените места в общината е следната: гр. Сапарева баня – 4-та категория, с. Овчарци – 5-та категория, с. Ресилово – 5-та категория, с. Сапарево – 5 категория и с. Паничище – 8 категория².

В актуализираната през 2019 г. Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025 г.³ гр. Сапарева баня е определен като град от 5-то йерархично ниво - много малки градове и села, центрове с общинско значение за територията на съответните общини, чийто териториален ареал на влияние съвпада с границите на общината. Община Сапарева баня попада на второстепенна ос на урбанистично развитие „Кюстендил – Дупница – Самоков - Ихтиман“, чрез която се свързва с главна ос „запад-югоизток“, която се формира основно от направлението на коридора „Ориент/Източно-Средиземноморски“ от основната TEN-T мрежа на ЕС, която включва железопътно и пътно трасе по направленията „Видин – София – Кулата“ и „София – Пловдив – Бургас/Свиленград (турска граница)“. Относно ролята на второстепенните оси в тази концепция е посочено, че „второстепенните оси завършват пространствения модел на развитие и се очаква да активизират агломерационните процеси и урбанистичното развитие. Наличието на добра комуникационно-транспортна свързаност ще стимулира обитаването в малки населени места и ще привлече бизнес, развиващ алтернативни работни места в селските райони“.

Община Сапарева баня е в групата на 152 слабо урбанизирани общини (периферни), съгласно АНКПР и община - селски район, съгласно дефиницията, дадена в Програмата за развитие на селските райони за периода 2014-2020 г., която гласи дословно следното: „селски райони са общините (LAU 1), в които няма населено място с население над 30 000 души“. Общината ще бъде селски район и през периода 2021-2027 г., съгласно предложението за промяна в

¹ Съгласно Заповед № РД-02-14-2021 от 14.08.2012 г. на Министъра на регионалното развитие и благоустройството. Категоризацията на общините е изм. и доп. със Заповед № РД-02-14-704 от 13 септември 2016 г., а категоризацията на населените места – със Заповед № РД-02-14-1072 от 30.10.2018 г.

² Категорията на населените места се определя чрез интегрална оценка по демографски, урбанизационен, инфраструктурен, демографски критерии и критерии за административни и културни функции, съгласно Решение на Министерски съвет № 921 от 16 декември 2011 г.

³ Приета с Решение № 306 от 7 май 2020 г. на Министерския съвет.

дефиницията за селска община в Споразумението за партньорство, според което селски са общините, чийто градски център е с население до 15 000 жители.

В рамките на интегрирания подход за териториално развитие, инвестициите за интегрирано териториално развитие на регионите от ниво 2 в България в периода 2021 - 2027 г. ще бъдат подпомагани чрез прилагане на концепции на ИТИ с комбинираното финансиране на различни програми, Стратегическият план за развитие на земеделието и селските райони и други източници на финансиране, включително рециклирани средства от прилагането на финансовите инструменти от предишните програмни периоди (където е приложимо). Същевременно се предвижда ОПРР и Стратегическият план за развитие на земеделието и селските райони да финансират огледални инфраструктурни мерки, като демаркацията между двете да бъде на териториална основа: СПРЗСР ще подкрепя 215 селски общини, а ОПРР останалите 50 общини. По този начин цялата територия на страната ще има достъп до финансиране за изпълнение на ИТИ в съответствие с интегрираните териториални стратегии за районите от ниво 2.

Релеф, климат и природни ресурси.

Община Сапарева баня е разположена на територия с разнообразен релеф, включващ равнинна част от Дупнишката котловина и част от долината на река Джерман, стръмните склонове на Рила към Сапарева баня и с. Овчарци и ниската планинска верига със заоблени и лесно достъпни склонове на Верила. Разнообразният релеф на община Сапарева баня е резултат от морфографското многообразие на Преходната планинско-котловинна зона, позната като Краищенско-Средногорска област и Рило-Родопския масив.

Релефът е котловинен (северната част на Дупнишката / Сапаревската котловина – Горно поле), планинско-котловинен (източните части на Руйско-Верилската планинска верига) и планински (Северозападният дял на Рила). Надморската височина на общинската територия е в диапазона от 563,5 м по поречието на р. Джерман в землището на с. Ресигово до 2640 м в подножието на Отовишки връх (2696,3 м) в Рила.

Котловинният релеф е характерен за северозападната част от територията на община Сапарева баня, където е Сапаревската котловина, обградена от планините Верила и Рила. Горно поле е равнина част от котловината и представлява акумулативна повърхнина, образувана от наносите на реките Джерман и Джубрена.

Северната и североизточната части от територията на общината са с планинско-котловинен характер на релефа. Обусловен е от средно високата (1414,5 м вр. Голям Дебелец), със заоблени и лесно достъпни склонове, планина Верила. Тя осъществява орографска връзка с Витоша, а чрез Клисурската седловина (1025 м) с най-северния и най-нисък дял на Рила – Лакатишка Рила (Белчинска/Доспейска планина). Добре запазените денудационни заравнености, липсата на остри била и върхове и слабо разчленени склонове придават мекота на релефа в тази част от общинската територия. Тук са разположени землището на с. Сапарево и част от землището на гр. Сапарева баня.

За южната част на общината е характерен планинският релеф на Рила. Планината е с добре изразен етажиран релеф с пет денудационни нива с ясни в морфоложко отношение, концентрични разседи и радиална долинна мрежа. Най-високото и най-старо денудационно ниво (2900 - 2600 м) е обширен и силно издут разседнат пенеплен и заема темето на планинския масив. По-ниското ниво (2300 м) е представено от обширни билни заравнености на главните странични ридове. Следващото планинско стъпало (1800 - 1600 м) са отделни заравнености.

Последвано е от силно огънато и разседнато планинско стъпало (1300 м) и типично подножно стъпало (1000 - 800 м).

Общинската територия, разположена в Северозападния дял на Рила, е с изразено височинно зониране, което дава основание да се диференцират три ясно обособени планински пояса - нисък (до 1500 м), среден (между 1500 и 2200 м) и висок (над 2200 м). Планинските склонове са стръмни и дълбоко разчленени. Характерни елементи на релефа са пирамидални върхове, скални зъбери, моренни валове, циркусни езера, трогови долини и др. Такива на територията на община Сапарева баня са връх Кабул (2531,1 м), Седемте рилски езера, ез. Скакавица, водопадите Скакавица и Горица и др.

За разнообразния релеф допринасят и реките Джерман и Джубрена - двете основни речни единици на територията на община Сапарева баня. Река Джерман води началото си от Долното езеро – едно от Седемте рилски езера, приема левите притоци р. Валявица, р. Фудина, р. Горица и пресича територията на общината в посока североизток-северозапад-запад. До гр. Сапарева баня р. Джерман тече в дълбока и тясна разломна долина, а след него навлиза в Сапаревската котловина и разширява долината си. Река Джубрена извира от западните склонове на Белчинска планина (Лакатишка Рила). Първоначално тече на север в много дълбока и залесена долина. Премахвайки през Горно поле, тече на запад в широка и плитка долина, успоредно на р. Джерман и преди гр. Дупница се влива отдясно в нея.

Надморската височина варира в големи граници, от 600 до над 2600 метра, което е причина за разнообразния физикогеографски облик на общината. Средната надморска височина в периметъра на сметището е около 750 м., като релефът тук може да се отнесе към типа на хълмисто – нископланинския релеф.

Територията на общината се пресича в посока югоизток-северозапад-запад от р. Джерман. По пътя си тя приема няколко рилски притока – р. Горица, р. Отовица, р. Скакавица. Друга речна единица е р. Джубрена.

В долината на р. Джерман се наблюдава съвременно и старо речно корито. Съвременното речно корито променя често своето положение и големина. На север от него се наблюдават още няколко успоредни по-стари речни корита, които са разделени от незначителни по височина вододели. Главната причина за тази миграция на речното корито може да се приеме, че е тектонска – съвременните негативни движения в тази част на котловината.

В долината на р. Джубрена левия склон представлява заливна тераса, която на юг постепенно преминава в акумулативна повърхнина. Десният склон на долината се е развил в непосредствен допир с планинския склон на Верила. Долината на реката се е развила по тектонска линия. Нивото на подпочвените води в заливната тераса на р. Джубрена е близо до повърхността.

Долната граница на подножието се очертава от долината на р. Джерман, а за горна граница служи равната повърхност между подножието и стръмния склон на Рила. Покрай планинския склон реките и потоците образуват цяла система от наносни конуси, най-големи от които са тези на реките Сапаревска, Джерман и др. Подножието е изградено от делувиялни материали, съставени предимно от гнайси и в по-малка степен от гранити, гранитогнайси и др. Подножието има слаб наклон към р. Джерман. Планинският склон на Северозападна Рила е стръмен и силно пресечен. Той е изграден от кристалинни шисти – предимно гнайси, гранит, гранитогнайси и др. Склонът на Верила е по-полегат и е изграден от кристалинни шисти – гнайси, слюдени шисти и др. Среща се и гранит.

Дупнишката котловина има тектонски произход. Котловинното равнище (полето) има плосък релеф и се характеризира с преобладаващ акумулативен процес. Полето е изградено от алувиални и делувиални материали (кватернерни чакъли и пясъци), които са изградени главно от кристалинни шисти – гнайси. Срещат се и гранити, гранитогнайси и др. Те представляват акумулативна повърхнина, която в по-голямата си част е заета от реките Джерман и Джубрена и вододела между тях.

Климатът на територията на община Сапарева баня е преходно-континентален с частично средиземноморско влияние, а във високите части от територията – планински. Климатичните условия се влияят от проникващите в Сапаревската котловина от запад (по долините на реките Струма и Джерман) средиземноморски въздушни маси. Промяната на метеорологичните величини във височина създава условия за ясно изразена височинна поясност на климатичните елементи.

В котловинната и планинско-котловинната част от общинската територия (до 1000 м) климатът е умерено топъл до умерено прохладен, леко засушлив. Зимата е мека с неустойчива снежна покривка. Характерни са ранните есенни и късните пролетни слани. Наблюдават се температурни инверсии.

Преобладаващите по скорост ветрове са североизточните и източните със средна месечна скорост 1,5-2,5 м/с в котловинната част и 2,5-3,5 м/с в планинско-котловинната. По проявление преобладават източните ветрове, следвани от южните. Относителният дял на тихо време е около 77 % от годината. Често при проникване на средиземноморски въздушни маси се формира фьон, който предизвиква бързо затопляне и снеготопене в планинските подножия.

Годишното количество на валежите е около 630 мм с два валежни максимума през май-юни и октомври-ноември и два минимума – през февруари и август. Дните със снежна покривка са между 15-35 годишно.

Над 1000 м надморска височина климатът е планински. Атмосферната циркулация се влияе от орографското зонироване на климатичните елементи. В южната част на територията са наветрените склонове на Рила със северно и северозападно изложение. По-малък дял имат подветрените склонове на Верила и Белчинска планина, които са с южно и югоизточно изложение. Зимата е студена, с чести мъгли и силни ветрове, особено във високите части, където средно 125 дни годишно са със силен вятър – 30-40 м/с. Пролетта и лятото са прохладни, а есента е по-топла от пролетта.

Средната януарска температура е -4,5°C, средната юлска +14,5°C, а средногодишната +5°C. В най-високите части средните годишни температури са отрицателни: -1,0°C - -2,0°C като през зимните месеци (януари и февруари) минималните температури достигат до -30,0°C.

Средногодишното количество на валежите в планинската климатична зона е около 850 мм като повече от половината са от сняг. Валежният режим е с летен максимум и зимен минимум. Снежната покривка се формира в началото на декември с дебелина от 20-30 см до 200-220 см, задържа се от 4 до 8 месеца в зависимост от надморската височина и изложението на склоновете. Средната продължителност на периода със снежна покривка е около 190 дни, а за високопланинската част от общината дните са 241.

Относителният дял на тихо време е около 60 %. Високо в планината преобладават западните и северозападните ветрове са със средна скорост 3,5-7,5 м/с, а относителният дял на тихо време е около 7 %.

Сапарева баня е известен като града с най-горещата минерална вода в света. През 1957 г. при сондаж между планината и котловината при хидрологични проучвания на 73 м дълбочина настана "Гейзера-фонтан". Минералната вода извирва естествено на височина 18 м. като температурата при неговия извор е 103,° което го прави най - горещият в Континентална Европа, с няколко градуса повече от италианските Софиони и Джуржитела. "Гейзера-фонтан", характеризира се като хипертермална, слабоминерализирана, сулфатно-хидрокарбонатна, натриева, флуорна, силициева и сулфатна вода. Водата е бистра, безцветна, с миризма на сероводород. Общото количество окисляеми серни съединения, изчислени като сероводород е 15,8 мг/л. На извора водата отделя спонтанен газ, състоящ се изцяло от азот и инертни газове. Разположен в ниската част на склона на Рила планина той е стълб - височина, който се конкурира с високата планина. Една водна мъгла, издигаща се на фона на зелената планина. Стелеш се пушек, обгръща капките - диаманти, за да ги скрие отново в дълбините на земята.

Седемте рилски езера е група езера с ледников произход, разположена в планината Рила. Това е най-посещаваната от туристи езерна група в България и е един от стоте национални туристически обекта. Езерата се намират в Дамгския дял на Северозападна Рила и са разположени стъпаловидно между 2095 и 2535 m н.в. Заемат вдлъбнатини по склона на планината, като отделните езера са свързани помежду си чрез малки поточета. При преминаването на водата по тези поточета са образувани малки водоскоци и водопади. Първите три езера – Сълзата, Окото и Бъбрека – се оттичат всяко поотделно в Близнака, от който водата преминава последователно през Трилистника, Рибното и Долното езеро. През последните две езера минава един вече по-мошен поток, който, изтичайки от най-долното езеро, дава началото на река Джурман (ляв приток на Струма).

Раздел I.2. Състояние на местната икономика.

Икономическата характеристика на общината се определя в много голяма степен от разполагаемите ресурси - наличен поземлен фонд, който е основа за развитие на икономически дейности от първичния (аграрен) сектор, включващ икономическите дейности „Селско и горско стопанство и рибовъдство“, както и наличието на ценни туристически ресурси с природен и антропогенен характер, които са условие и предпоставка за развитие на туризма, включен в обхвата на третичния сектор.

На територията на община по-добро икономическо развитие имат някои отрасли от първичния и особено от третичния сектор. Стопанската дейност в различни отрасли (икономически дейности) на преработващата промишленост има подчинено значение и тяхното развитие е свързано с осигуряване на трудова заетост и допълване на икономическия профил на общинската икономика, в която водещ е туристическия сектор. От отраслите от първичния сектор с по-голяма тежест е отрасъл „Селско стопанство“, съответно от третичния сектор по-добре представени са няколко отрасли – „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“, „Хотелиерство и ресторантьорство“, „Строителство“, „Транспорт, складиране и пощи“. Регистрираните в общината предприятия са предимно малки и средни, като голяма част от бизнес секторите са с нисък потенциал за генериране на брутна добавена стойност и ниска икономическа активност. Развиват предимно семеен бизнес, при това в сферата на търговията и ресторантьорството. През изследвания период се наблюдава процес на значима секторна трансформация, в която туристическият бизнес се превръща в структуроопределящ сектор в местната икономика.

За преработващата промишленост за характерни производства, ориентирани основно в три икономически дейности: „Производство на изделия от текстил“ (шивашки цехове), „Производство на храни, напитки и тютюневи изделия“ (хлебопроизводство) и „Производство

на изделия от дърво“ (дървообработващ цех). В отрасъл „Селско стопанство“ водеща роля има растениевъдството представено от производството на някои зърнени култури, на картофи и др. Туризмът е с водещи функции в третичния сектор – в структурата на нефинансовите икономически дейности той е с най-високи икономически показатели⁴.

Един от показателите за определяне на динамиката в местната икономика е *броят на регистрираните предприятия* от нефинансовия сектор. Техният общ брой нараства през референтния период⁵: от 262 предприятия през 2014 г. до 328 предприятия през 2020 г.

Таблица. Нефинансови предприятия

(брой)

Видове икономически дейности	Година			
	2014	2016	2018	2020
Всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U), в т.ч.:	262	290	294	328
Селско, горско и рибно стопанство	13	14	14	14
Преработваща промишленост	19	20	21	21
Строителство	19	17	15	22
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	85	86	79	83
Хотелиерство и ресторантьорство	58	72	74	95

През първата година от референтния период най-голям е броят на предприятията от сектор „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ (85 предприятия), следван от сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ (58 предприятия). В края на периода позициите в това подреждане са разменени, като водещ по изследвания показател е сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“. При проследяване на динамиката на броя на предприятията през референтния период се наблюдава значително нарастване на броя на предприятията от сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“, докато в останалите икономически дейности се наблюдава незначителен ръст или дори намаляване на броя на предприятията в един от секторите - Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети.

Икономиката на Сапарева баня е зависима от резултатите на основния сектор, представен в нея - туристическия и в по-малка степен останалите сектори. Обща представа за икономическата активност на предприятията може да се придобие от основните икономически показатели - нетни приходи от продажби и стойност на дълготрайните материални активи на предприятията за съответната година. Проследяването на динамиката по този показател за периода 2014-2020 г. показва тенденция на нарастване на размера на нетните приходи от продажби през съответните години, както следва: 2014 г. – 31 925 хил. лв.; 2016 г. – 37 594 хил. лв. 2018 г. – 47 491 хил. лв. и 2020 г. – 53 208 хил. лв.

Таблица. Нетни приходи от продажби на нефинансовите предприятия

(хил. лв.)

Видове икономически дейности	Година			
	2014	2016	2018	2020
Всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U), в т.ч.:	31 925	37 594	47 491	53 208
Селско, горско и рибно стопанство	387	..	971	768
Преработваща промишленост	6 429	9 120	8 181	9 375
Строителство	2 684	2 169	6 248	5 968
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	10 178	11 288	13 120	17 213

⁴ Общ устройствен план на Община Сапарева баня 2017-2035 г.

⁵ Източник: НСИ, ИНФОСТАТ, Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия по области, общини и икономически дейности.

Хотелиерство и ресторантьорство	4 046	5 758	7 557	7 792
---------------------------------	-------	-------	-------	-------

В изготвения от Националния център за териториално развитие „Социално икономически анализ на районите в Република България“, с цел да се сравни икономическото състояние на областите и общините, е извършено групиране на общините в общо шест групи по показателя приходи от дейността на нефинансовите предприятия, в което първа е най-ниска, а шеста – най-висока. По този показател община Сапарева баня попада във втора група, обхващаща 51 общини в България с приходи от дейност на нефинансовите предприятия между 50 000 и 99 999 хил.лв.

Ниското класиране на общината се дължи преди всичко на големината на общинската икономика, а самият показател не улавя нейния потенциал за ръст на приходите от продажби, който почти се удвоява през периода. Разгледаните приходи от продажби по икономически сектори показва намаляване на относителния дял на индустрията и дейностите в селското и горското стопанство и значителното увеличение на приноса на сектора на услугите.

Нарастване се наблюдава и по отношение на показателя стойност на дълготрайните материални активи на предприятията от нефинансовия сектор, която по години е, както следва: 2014 г. – 44 866 хил. лв.; 2016 г. – 37 966 хил. лв.; 2018 г. – 45 639 хил. лв. и 2020 г. – 54 562 хил. лв.

Предприятията от всички сектори в общинската икономика, с изключение на сектор „Строителство“ увеличават разходите за ДМА, но с различен размах. Най-значимо е увеличението на активите в туристическия сектор – почти четирикратно, което е още един показател за превръщането на този сектор в „двигател“ на общинската икономика. Нещо повече, в началото на периода дялът на активите в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ е само 16,34%, а през последната изследвана година формира над половината от стойността на активите – 51,38%. Противоположно е представянето на сектор „Строителство“, който през 2014 г. е формирал 38,48% от стойността на ДМА в нефинансовия сектор, а през 2020 г. този дял намалява до 1,44%.

Таблица. Дълготрайни материални активи

(хил. лв.)

Видове икономически дейности	Година			
	2014	2016	2018	2020
Всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U), в т.ч.:	44 866	37 966	45 639	54 562
Селско, горско и рибно стопанство	760	1 332	1 133	2 190
Преработваща промишленост	2 590	5 687	6 954	5 247
Строителство	17 264	1 004	400	788
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	1 315	1 125	2 080	1 417
Хотелиерство и ресторантьорство	7 330	13 402	18 834	28 035

През 2020 г. нефинансовите предприятия в община Сапарева баня са произвели продукция на стойност 38 107 хил. лв., като продукцията на преработващата промишленост достига 9 129 хил. лв., продукцията в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ е 6 747 хил. лв., а строителството е на трето място с 6 336 хил. лв. По стойност на произведена продукция от нефинансовите предприятия към края на периода водещи са секторите „Преработваща промишленост“, сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ и сектор „Строителство“.

Таблица. Произведена продукция от нефинансовите предприятия по години

(хил. лв.)

	Година			
	2014	2016	2018	2020
Всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U), в т.ч.:	23 729	27 171	36 011	38 107
Селско, горско и рибно стопанство	405	..	871	715
Преработваща промишленост	6 292	9 339	8 234	9 129
Строителство	2 842	2 012	6 775	6 336
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	1 951	1 825	2 203	2 424
Хотелиерство и ресторантьорство	3 553	4 889	6 431	6 747

В сравнение с 2014 г., е реализиран ръст по този показател във всеки от изследваните икономически сектори, когато предприятията от нефинансовия сектор в общината са произвели общо продукция на стойност 23 729 хил. лв., (60,59 на сто), от които 6 292 хил. лв. (45,09 на сто) от преработващата промишленост, от хотели и ресторанти – 3 553 хил. лв. (89,90 на сто) и 2842 хил. лв. (122, 94 на сто) от строителните предприятия. Като цяло общинската икономика се характеризира с ниска добавена стойност по фактори на производството.

През 2020 г. общият средногодишен брой на заетите лица в икономиката на община Сапарева баня е 1086 лица. Водещите стопански сектори са преработващата индустрия с 228 работни места (24,02%) и секторът на услугите – търговия и ремонт, където са заети 163 лица (18,68%), а в хотели и ресторанти са заети 251 души (17,83%). Спрямо базовата година броят на работните места нараства незначително - с 37 лица или 3,53% спрямо 2014 г. Този прираст се дължи само на туристическия бизнес, като в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ ръстът е 64 лица или 34,22%, а във всички останали бизнес сектори се наблюдава намаляване на заетостта. В края на изследвания период най-голям е делът на заетите в туристическия сектор, което се дължи на значителното му нарастване, при едновременно намаление на заетите в останалите сектори. Разпределението на броя на заетите в отделните икономически отрасли на местната икономика очертава структуроопределящата роля на туристическия бизнес, а динамиката му – перспективите за развитие.

Таблица. Заети лица в нефинансовите предприятия

(брой)

Видове икономически дейности	Година			
	2014	2016	2018	2020
Всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U), в т.ч.:	1 049	1 113	1 115	1 086
Селско, горско и рибно стопанство	30	..	..	15
Преработваща промишленост	252	348	291	228
Строителство	120	59	91	101
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	196	192	181	163
Хотелиерство и ресторантьорство	187	224	243	251

Сравнени по показателя производителност на труда, измерена като стойността на произведената продукция, спрямо броя на заетите, през 2020 г. водещи са предприятията от сектор „Строителство“ (62,7 хил. лева на 1 зает), следвани от сектор „Селско, горско и рибно стопанство“ (47,7 хил. лева) и сектор „Преработваща промишленост“ (40,0 хил. лева). Предприятията от третичния сектор са със значително по-ниска производителност на труда, което се дължи на материалния компонент в структурата на добавената стойност.

Подреждането по този показател остава почти непроменено спрямо базовата година, като представянето на предприятията се различава по значителния размах в темпа на нарастване в посочените три водещи стопански сектора. Положителната тенденция на нарастване на производителността на труда се наблюдава най-изразено в селскостопанските и горскостопанските предприятия (253,09%), но техният дял в общинската икономика е малък и този резултат не е представителен за промените в производителността на труда. На следващо място са предприятията, опериращи в областта на строителството, където производителността на труда е нараснала с 164,88%, и на трето място - в предприятията от преработващата промишленост, където производителността на труда е нараснала с 60,36% за 2020 г. спрямо 2014 г.

Тенденцията за постоянно увеличаваща се производителност на труда в първичния сектор, най-вече в горскостопанските дейности, съответства на увеличение на стойността на ДМА, а в производствените предприятия ръстът на стойността на активите изпреварва този на производителността на труда. Поради това технологичното обновление в горския сектор, и най-вече в общинското предприятие, трябва да продължи. Наблюдаваният ръст в строителния сектор не кореспондира с значителното намаление в стойността на активите, и се дължи на подобрена организация на икономическата дейност. Положителен ефект върху стопанската дейност ще има и въвеждане на съвременни иновативни и цифрови решения във всеки сектор и икономическа дейност в общинската икономика.

Спрямо нетните приходи от продажби, падащи се средно на 1 зает в нефинансовите предприятия, функциониращи в различните отрасли на територията на община Сапарева баня, на първо място, с най-високи стойности на показателя за 2020 г. са предприятията, осъществяващи дейности по търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети с 105,6 хил. лв. годишно нетни приходи от продажби средно на 1 зает. Първенството на този сектор в приходите от продажби спрямо заетите лица се дължи на спецификата на отрасъла и сравнително ниската му ресурсна интензивност при характерно високи търговски обороти спрямо останалите отрасли. Следва предприятията от секторите „Строителство“ (59,1 хил. лв.), „Селско, горско и рибно стопанство“ (51,2 хил. лв.) и „Преработваща промишленост“ (41,1 хил. лв.), които се характеризират с по-голяма ресурсоемкост, спрямо предприятията от третичния сектор.

Пазарът на труда в общинската икономика се характеризира, освен чрез броя на заетите лица, и с размера на разходите за възнаграждения в отделните икономически отрасли, както и производните им среднопретеглени разходи за възнаграждения на 1 заето лице. Размерът на разходите за работна сила на предприятията от нефинансовия сектор се увеличава през изследвания период във всички сектори, с изключение на сектор „Селско, горско и рибно стопанство“. Спрямо ръста на нетните приходи от продажби на предприятията ръстът на възнагражденията е изпреварващ в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“, съответстващ – в сектор „Преработваща промишленост“ и изоставащ в сектор „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“.

Таблица. Разходи за възнаграждения

(хил. лв.)

Видове икономически дейности	Година			
	2014	2016	2018	2020
Всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U), в т.ч.:	7 503	5 133	6 306	7 292
Селско, горско и рибно стопанство	87	49	77	71
Преработваща промишленост	1 014	1 541	1 579	1 474
Строителство	..	235	435	871

Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	533	606	732	751
Хотелиерство и ресторантьорство	691	823	1 198	1 392

Разходите за възнаграждения през 2020 г. в отделните стопански сектори са най-високи в предприятията от преработващата промишленост (1474 хил. лв.), следвани от тези в туристическия сектор (1392 хил. лв.). В първия сектор причината е в обема на произведената продукция, а във втория - големия брой заети в дейностите лица. Среднопретеглените разходи за възнаграждения на 1 зает, определени като общата стойност на тези разходи, спрямо броя на заетите в съответния отрасъл, през същата година са най-високи в строителството (8,6 хил. лв.), следвани от преработвателните предприятия (6,5 хил. лв.). В останалите сектори възнагражденията са под средното за общинската икономика.

В обобщение, през референтния период се наблюдава съществена динамика в броя на заетите в трите икономически сектора, като броя на заетите в аграрния и индустриалния сектор бележи трайна тенденция на намаляване. Единствено в сектора на услугите се наблюдава устойчива положителна тенденция на нарастване на броя на заетите в него, която се дължи на туристическите предприятия. Тези резултати се дължат на комбинация от фактори – от една страна намаляване на пазарния дял на предприятията, а от друга – с технологичното обновление на средствата за производство намалява потребността от работна ръка. Независимо от причините, ролята на местната власт е да подкрепя бизнес сектора с информация за възможностите за модернизация на предприятията, включително със средства от фондовете на ЕС и с насърчителни мерки за запазване на броя на заетите лица и създаване на нови работни места. Възможностите за подкрепа на туристическия бизнес са по-обширни, включително провеждане на събития, маркетинг на туристическата дестинация и изграждане на туристическа инфраструктура.

Икономически сектор на фокус: Туризм

Разнообразието на наличните туристически ресурси в общината обуславя развитието на различни форми на туризъм – балнеоложки, познавателен, ски-туризъм, културен, екотуризъм. Значението на туристическия сектор за общинската икономика е признато отдавна⁶, при все че градът е определен като курорт от местно значение⁷, но едва след 2018 г. се наблюдава значително увеличение на капацитета на местата за настаняване и на резултатите от тяхната дейност. Динамиката в дейността на средствата за подслон (с капацитет над 10 легла) по данни се наблюдава в почти двукратното увеличение на броя на местата за настаняване (173,91%), ръста в броя на туристите (58,15%) и особено по отношение на реализираните приходи от нощувки (346,04%).

Таблица. Места за настаняване в община Сапарева баня по години

Година	Места за настаняване - бр.	Легла - бр.	Легла-деноноция - бр.	Стаи - бр.	Реализирани нощувки - бр.	Пренощували лица - бр.	Приходи от нощувки - лв.
2022	63	2 259	561 090	836	112 416	60 830	7 124 375
2021	44	1 742	522 208	641	82 752	45 312	3 484 198
2020	44	1 682	406 580	605	64 548	34 575	2 313 091
2019	49	1 766	533 460	645	100 588	54 434	2 886 660

⁶ Например в Стратегията за местно икономическо развитие за периода 2007-2013, изготвена през 2006 г.

⁷⁷ Списък на курортите в Република България, одобрен с Решение на МС № 153 от 24 февруари 2012 г.

2018	43	1 673	544 818	608	101 552	59 886	2 669 022
2017	36	1 578	528 443	583	93 268	52 383	2 314 633
2016	37	1 655	542 457	623	87 443	47 012	2 092 269
2015	23	1 369	462 963	506	72 702	40 493	1 689 506
2014	23	1 364	459 115	503	77 163	38 463	1 597 256

Освен това туристическият сектор заема водещо място в областната икономика поради изключително динамичното представяне през последните години на предприятията от сектор „Туризъм“ в общината. Делът на местата за настаняване в общината, в сравнение с област Кюстендил нараства от 34,33% през 2014 г. до 53,85% през 2022 г., съответно на стаите в тях – от 36,90% до 47,66%. В резултат на това и делът на реализираните приходи от нощувки бележат ръст спрямо областно ниво – от 34,78% до 65,59%.

Година	Области Общини	Места за настаня- ване - бр.	Легла - бр.	Легла- деноноция - бр.	Стаи - бр.	Реализира- ни нощувки - бр.	Пренощува- л и лица - бр.	Приходи от нощувки - лв.
2022	Кюстендил	117	4 274	1 042 351	1 754	191 933	106 989	10 861 567
	Сапарева баня	63	2 259	561 090	836	112 416	60 830	7 124 375
2018	Кюстендил	87	3 298	1 054 556	1 366	181 480	111 325	6 485 869
	Сапарева баня	43	1 673	544 818	608	101 552	59 886	2 669 022
2014	Кюстендил	67	3 186	975 971	1 363	156 173	76 234	4 592 239
	Сапарева баня	23	1 364	459 115	503	77 163	38 463	1 597 256

Освен средствата за подслон с капацитет над 10 легла, в туристическата инфраструктура са включени и местата за настаняване – малки семейни хотели, къщи за гости, самостоятелни стаи, вили, хижи, бунгала и др. Към края на 2014 г., категоризираният обекти са общо 43, в това число – 8 хотела, 5 хижи, 6 почивни станции, бунгала, 22 къщи за гости, 13 стаи за гости. Само 10 години по-късно категоризираният обекти⁸ са общо 198, от които хотелите са 19, къщите за гости са 118, а апартаментите и стаите за гости са 54.

Икономически сектор на фокус: Селско и горско стопанство.

Поземлени и горски ресурси. От цялата територия на общината 41 121 дка (или 22,7%) са частна собственост, заета от ниви, трайни насаждения, ливади, мери и пасища и др. Държавна собственост са 126 387 дка или 69,9 % от територията на общината. Това са земите на държавния горски фонд, държавния поземлен фонд, реките, каналите, пътищата, летище и др. Общинска е собствеността върху 6 972 дка. - обработваеми земи, мери и пасища, полски пътища, негодни земи и др. Част от ливадите (25 дка на територията на общината са собственост на религиозни организации). В групата „друга собственост“ (6 416 дка, са включени селищните територии на населените места, промишлени и складови зони и застроени обекти извън населените места, част от мерите и пасищата. Община Сапарева баня притежава 61 995.1 дка гори и земи в горски фонд.

Земеделски площи. По данни на МЗХ⁹ стопанисваната от земеделските стопанства в общината използваната земеделска площ е общо 6801 ха, която е 10,43% от ИЗП в област Кюстендил. Използваната земеделска площ е разпределена на 226 земеделски стопанства с местонахождение на територията на община Сапарева баня, а 4 стопанства нямат ИЗП. Наблюдава се налице значително увеличение на ИЗП в сравнение с 2010 г., когато е била 2045

⁸ По данни от Националния туристически регистър

⁹ МЗХ, Преброяване на земеделските стопанства през 2020 г.

ха. Промяната е в резултат на прилаганата Обща селскостопанска политика, като се наблюдава трайна тенденция за увеличаване на заявените площи по Схемата за единно плащане на площ. Средният размер на земята за стопанства в общината е 30 ха, което е двукратно повече от този размер в областта (16 ха), но е под средния размер за страната (36 ха).

Земеделски стопанства. Броят на регистрираните земеделски производители в общината през 2020 г. е 230. Земеделските производители са около четири пъти по-малко от регистрираните през 2010 г., когато са били 864. Почти всички лица, заети в земеделието, са самите стопани и членовете на техните семейства. От общо 249 ГРЕ вложен труд от постоянно заетите 236 ГРЕ е трудът на семейна работна сила в стопанствата в общината е 94,56%, при дял по този показател за областта 86,27% и за страната 67,14%. Делът на сезонно заетата работна сила в стопанствата в общината (26 ГРЕ), спрямо постоянната такава, е само 9,29%.

Таблица. Вложен труд в годишни работни единици (ГРЕ) от постоянно заетата и сезонната работна сила

Области и общини	Вложен труд - ГРЕ				
	Общо	Постоянно заета работна сила			Сезонна работна сила (временно наети и изпълнители по договори)
		Общо	Семейна работна сила	Несемейна работна сила	
Кюстендил	4643	4042	3487	555	601
Сапарева баня	275	249	236	14	26

Обработваемата земя в общината е общо 2759 ха или 12,73% от обработваемите площи в област Кюстендил. С най-голям дял от обработваемата земя в община Сапарева баня са площите, заети със зърнено-житни култури (пшеница и ръж) - (1891 ха, 68,52%), технически култури - (521 ха, 18,87%). На трето място са площите, засети с кореноплодни и фуражни култури (113 ха, 4,10%). Зеленчукопроизводството и овощарството са слабо представени - овощни видове са засадени на площ 65 ха, а ягоди, пресни зеленчуци и цветя – на площ от 9 ха. Причината за така представената структура на стопанствата по площи с отглеждани култури е в размера на предоставяните финансови средства чрез провежданата Обща селскостопанска политика, както и възможностите за механизизирана обработка на земята, прилагана при тях.

Таблица. Стопанства и категории използвана земеделска площ по статистически райони, области и общини

Области и общини	ИЗП на стопанството на открито		Обработваема земя		Зърнено-житни култури		Зърнено-бобови култури - общо	
	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)
Кюстендил	4144	65202	1544	21679	663	11867	59	346
Сапарева баня	226	6801	151	2759	118	1891	5	0
Области и общини	Технически култури - общо		Кореноплодни и фуражни култури		Ягоди, пресни зеленчуци и цветя		Други култури на обработваема земя	
	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)
Кюстендил	220	3817	1066	2493	498	306	630	2850
Сапарева баня	31	521	124	113	9	6	90	228

Области и общини	Семейни градини		Постоянно затревени площи		Овощни видове и други трайни насаждения без лозя		Лозя - общо	
	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)	Стопанства (брой)	Площ (ха)
Кюстендил	392	24	1618	39757	2652	3627	79	91
Сапарева баня	31	с	160	3975	113	65	1	с

Селскостопански животни, птици и пчели отглеждат 110 стопанства в общината с общо 943 животински единици, като в 35 стопанства се отглеждат говеда и биволи, в 63 - овце, в 24 – еднокопитни, в 9 кози и в 13 – свине. Пчелните семейства са 666. Стопанствата, в които се отглеждат птици са 35, а пчелни семейства – 15. Средният размер на стадата е говеда - 10,9 глави, овце – 18,4 глави, кози – 5,8. Пчелините са със средно над 44 пчелни семейства. Млечните крави са 309, овцете-майки са 2765, а козите-майки - 46.

Таблица. Разпределение на стопанствата по видове и категории животни

Области и общини	Говеда и биволи		Крави и биволици		Кози		Кози майки и млади женски кози за разплод	
	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни
Кюстендил	373	8438	332	5335	559	4440	558	4183
Сапарева баня	35	587	29	309	9	47	9	46
Области и общини	Овце		Овце майки и млади женски овце за разплод		Свине		Еднокопитни	
	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни
Кюстендил	433	17211	432	16199	183	469	164	2195
Сапарева баня	63	2806	63	2765	13	25	24	252
Области и общини	Птици		Кокошки носачки и подрастващи		Зайци		Пчелни семейства	
	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни	Стопанства	Животни
Кюстендил	271	101289	259	96201	11	989	156	6595
Сапарева баня	35	513	35	413	1	с	15	666

Животновъдството в общината почти няма пазарен характер, като животи се отглеждат предимно в домашните дворове за самозадоволяване на населението. Малък е броят на фермите, като преобладават дребните стопанства, които са семеен поминък. Отглеждат се основно говеда, овце и коне, малко са стадата кози, отглеждат се птици и пчелни семейства. Наблюдава се трайна тенденция за намаляване броя на отглежданите селскостопански животни. За едно десетилетие броят на животните в стадата е намалял почти наполовина.

Поради полупланинския и планински характер на територията е подходяща за производство на груби и зърнени фуражи, а съществуващите мери и пасища, са подходящи за развитието на животновъдство. С оглед на местоположението и екологичното състояние на територията общината, както и нивото на природозащита и площта на защитените територии, са налице условия за развитие на пчеларството. Използването на геотермалната енергия на минералните води за отопление на оранжерии може да повиши икономическата целесъобразност на земеделската дейност.

В структурата на първичния сектор, освен селското стопанство е включено и горското стопанство. В териториалния баланс на община Сапарева баня значителна част е горска територия. В нея са включени 94875 дка, което съставлява 52,5% от площта на общината. Значителна част от горските територии е заета от стопански гори (51756 дка) – 54,6% от този фонд. За стопанисване на общинския горския фонд е създадено общинско горско предприятие, чиято икономическа дейност е дърводобив на обла дървесина.

Раздел I.3. Развитие на социалната сфера и човешките ресурси.

Демографски характеристики на населението.

По данни на НСИ от проведеното преброяване на населението към 07.09.2021 г. общият брой на населението в община Сапарева баня е 6 691 души, което съставлява 5,99% от населението в област Кюстендил към тази дата (111 736 души). Общият брой на населението в общината в периода между двете преброявания¹⁰ намалява с 837 души (-11,12%), като тази относителна стойност в динамиката на броя на населението в разглеждания период е съизмерима с темпа на намаляване на населението в страната (-11,47%) и по-благоприятна от темпа на намаляване на населението в област Кюстендил (-18,25%). По този показател общината изпреварва големите по брой население общини в областта - община Кюстендил (19,12%) и община Дупница (15,99%).

Средната гъстота на населението към 31.12.2022 г. е 35,8 души на кв. км, която приблизително равна със средната за областта (35,5 души на кв. км) и е значително по-ниска от средната за страната (58,1 души на кв. км), показател за съществуващите териториални диспропорции. Ниската гъстота на населението се влияе от механичното и естественото движение на населението, както и от процеса на урбанизация. Предпоставки за ниската степен на урбанизация са планинския и полупланински релеф на територията на общината, който влияе на броя на населените места в общината.

По данни от текущата демографска статистика на НСИ броят на населението на община Сапарева баня към 31.12.2022 г. е 6 475 души¹¹, което съставлява 5,96 на сто от населението на област Кюстендил (108 703 души). Динамиката на показателя брой на населението е трайно негативна, като към 31.12.2014 г. броят на населението на общината е 7 118 души, към 31.12.2018 г. – 6 660 души. Делът на населението на общината спрямо населението на областта варира между 5,56 и 5,69% през целия разглеждан период, с изключение на последната година, когато бележи увеличение до 5,96%

Таблица. Население към 31.12. по области и общини

Области	(брой)								
Общини	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Кюстендил	127 969	126 014	123 431	121 099	119 041	116 915	116 619	113 440	108 703
Сапарева баня	7 118	7 024	6 924	6 816	6 660	6 608	6 639	6 439	6 475

¹⁰ Предишното преброяване е проведено от НСИ на 01.02.2011 г.

¹¹ Населението на общината е малко над установения с чл. 8, ал. 1, т. 1 от Закона за административно-териториално устройство на Република България демографски минимум за създаване на нова община, а именно наличие на население над 6000 души.

Към края на 2022 г. малко над половината от населението на общината живее в общинския център гр. Сапарева баня (3453 души, 53,33%), а останалата част е равномерно разпределена в другите населени места – с. Овчарци (864 души, 13,34%), с. Ресилово (1097 души, 16,94%), с. Сапарево (1061 души, 16,39%). Курортното селище Паничище няма постоянно население след 2011 г. Прави впечатление, че населението на гр. Сапарева баня се увеличава към края на 2022 г., спрямо предходната година, поради което може да се очаква промяна на негативната демографска тенденция. Община Сапарева баня се отличава с нисък дял на градското население в сравнение с областта и страната. Това се дължи на броя на населението в трите села, който е почти равен на населението в общинския център.

Таблица. Население към 31.12. по общини и населени места

Общини	(брой)								
Населени места	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Сапарева баня	7 118	7 024	6 924	6 816	6 660	6 608	6 639	6 439	6 475
с. Овчарци	1 013	988	977	965	931	910	905	887	864
с. Паничище	-	-	-	-	-	-	-	-	-
с. Ресилово	1 235	1 203	1 177	1 155	1 121	1 108	1 136	1 110	1 097
гр. Сапарева баня	3 682	3 630	3 595	3 541	3 487	3 502	3 523	3 396	3 453
с. Сапарево	1 188	1 203	1 175	1 155	1 121	1 088	1 075	1 046	1 061

Прирастът на населението в общината и съставните населени места през изследвания период е отрицателен - по населени места, както следва: - гр. Сапарева баня (-229 души, -6,22%), с. Овчарци (- 149 души, -14,71%), с. Ресилово (- 138 души, -11,17%), с. Сапарево (-127 души, - 10,69%) или общо - 643 души.

Структура на населението. Стандартната възрастова структура на населението по данни от текущата демографска статистика към края на 2022 г. е - в под трудоспособна възраст са 799 лица, или 12,34% от населението в общината, в трудоспособна възраст са 3687 лица, които формират 56,94%, и в над трудоспособна възраст – 1989 лица - 30,72%. Тези дялове са сравними с тези на областно ниво, като делът на лицата в трудоспособна възраст 1 пункт повече, за сметка на по-големия дял на възрастното население в областта.

	Области Общини	Общо			Под трудоспособна възраст			В трудоспособна възраст			Над трудоспособна възраст		
		общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени
2022	Кюстендил	108 703	52 220	56 483	14 320	7 311	7 009	60 596	32 334	28 262	33 787	12 575	21 212
	Сап. баня	6 475	3 191	3 284	799	427	372	3 687	1 995	1 692	1 989	769	1 220
2018	Кюстендил	119 041	57 944	61 097	15 341	7 889	7 452	66 565	36 038	30 527	37 135	14 017	23 118
	Сап. баня	6 660	3 295	3 365	787	420	367	3 778	2 049	1 729	2 095	826	1 269
2014	Кюстендил	127 969	62 339	65 630	16 311	8 413	7 898	73 353	39 451	33 902	38 305	14 475	23 830
	Сап. баня	7 118	3 537	3 581	888	454	434	4 127	2 236	1 891	2 103	847	1 256

През периода 2014-2022 г. намалява населението във всяка от възрастовите групи, но двукратно по-малко е загубата на население в над трудоспособна възраст. Това се дължи както на увеличената продължителност на живота, така и на загубата на младо трудоспособно население поради миграция. По отношение на **половата структура** на населението се наблюдава незначителен превес на жените спрямо мъжете, в резултат на по-високата продължителност на живота при тях.

Раждаемост и смъртност. Нивото на общата смъртност в общината продължава да е твърде високо. Броят на умрелите лица през 2022 г. е 171, а коефициентът на обща смъртност – 26,2‰. Спрямо 2015 г. броят на умрелите се увеличава с 29 лица, когато коефициентът на смъртност е 20,1‰, а спрямо 2018 г. с – 31, при коефициентът на смъртност през тази година – 20,6‰. Високото ниво на смъртност се дължи на увеличаване на броя на умираанията при едновременно намаляване на средногодишния брой на населението.

През 2022 г. в общината са регистрирани 56 живородени деца. В сравнение с 2015 г. броят на живородените се увеличава с 20 деца. Коефициентът на раждаемост е 8,6‰ през 2022 г., 7,6‰ през 2018 г. и 5,1‰ през 2015 г. Въпреки, че нивото на раждаемост все още е твърде ниско, през разглеждания период се увеличава, като през 2022 г. този коефициент вече е над средното за областта. Относително ниската раждаемост се дължи и на понижената плодовитост на жените в родилна възраст и намаляването на техния брой, както и на влиянието на други социални и икономически фактори, които водят до отлагането на раждане на дете. Прави впечатление увеличаването през периода на броя на ражданията по възраст на майката в диапазона 30 – 34 г. и 35 – 39. В резултат на това общината има отрицателен естествен прираст през целия изследван период.

Броят и структурите на населението се определят от размерите и интензивността на неговото естествено и механично (миграционно) движение. През 2022 г. се наблюдава положителен механичен прираст от 15 лица, но това не може да компенсира негативния естествен прираст. Нещо повече, по отделни години през разглеждания период се наблюдава както положителен, така и отрицателен механичен прираст.

Демографската ситуация е отразява върху цялостното развитие на територията. Демографските промени влияят пряко върху всички сектори и системи на социалния и икономическия живот. Процесът на депопулация в общината продължава и това е проблем, който ще продължи да оказва негативно въздействие най-вече върху работната сила и възпроизводствения потенциал на територията. Намаляването на населението в община Сапарева баня е основен неблагоприятен демографски фактор, който има задържаща роля в развитието на общината. На следващо място намаляването на населението в общината е причина за намаляване и на неговата географска гъстота. Негативните тенденции в развитието на демографските процеси водят до задълбочаване на промените във възрастовата структура на населението. Намаляването на броя и застаряването на населението се дължат на намаляване на населението в младите възрасти. Трайната тенденция в намаляването на населението в подтрудоспособна възраст ще доведе и до намаляване на населението в трудоспособна възраст в бъдеще. Делът на населението в надтрудоспособна възраст ще нараства, в резултат на което ще се увеличат потребностите от социални и медицински услуги.

Наблюдаваната депопулация в община Сапарева баня е резултат на едновременното негативно влияние на неблагоприятната възрастова структура, която се характеризира с отрицателен прираст във всички възрастови групи, както и поради емиграция най-вече сред младото население. Това негативно демографско развитие изисква активна политика за задържане на младото население, включително чрез подобряване на качеството на живот, и стимулиране на социално-икономическо развитие. Тенденцията за миграция на населението към по-големите населени места, породено и от близостта на гр. София, в комбинация с намаляване на населението на малките населени места, поставят и редица въпроси за функционирането, ефективността и качеството на редица социални услуги и такива в сферата на здравеопазването, образованието, достъпността и комуникациите.

Етнос и вероизповедание. По данни от преброяването на населението към 07.09.2021 г. етническият състав на община Сапарева баня включва българско, турско и ромско население. Общо 96,05% от жителите на общината се самоопределят като българи, 0,01% - като турци и 2,02% - като роми. Принадлежност към християнско вероизповедание са посочили 6113 души, а мюсюлманско – 2 души. Останалата част не се самоопределят, не желаят да отговорят или етносът, съответно вероизповеданието им са непоказани.

Икономически характеристики на населението.

Икономически активното население характеризира състоянието на местната икономика и стопанския потенциал на територията и работната сила. В тази категория от населението попадат лицата във възрастовата група от 15 до 64 годишна възраст. Структурата на икономически активното население се определя от броя на заетите и безработните лица, както и на онези извън работната сила.

По данни от преброяването на населението към 07.09.2021 г. икономически активното население е 4076 души, от които заети са 2538 души, безработни – 279 души, а извън работната сила са 1259 души. Структурата на икономически активното население в общината е по-благоприятна спрямо тази в област Кюстендил, която се отличава с по-висока стойност на коефициента на икономическа активност и коефициента на заетост.

Таблица. Икономически характеристики на населението към 07.09.2021 г..

Области Общини	Общо	Работна сила	Заети	Безработни	(брой)		(процент)	
					Лица извън работната сила	Коефициент на икономическа активност	Коефициент на заетост	Коефициент на безработица
Кюстендил	67 128	42 670	38 595	4 075	24 458	44,9	40,6	9,5
Сапарева баня	4 076	2 817	2 538	279	1 259	48,9	44,1	9,8

Безработица. Броят на регистрираните безработни лица в община Сапарева баня към 31.12.2022 г. е общо 148 лица, от които безработните младежи (до 29 г. вкл.) са 16 лица, а продължително безработните (с регистрация повече от една година) са 4 лица. Към тази дата равнището на безработица е 5,3%, което е по-ниско от стойността на същия показател за област Кюстендил (7,5%), като е и най-ниско измежду всички общини в областта. Нивото на безработица в общината отбелязва значителен спад през анализирания период. През 2014 г. безработните лица са 504 (16,4%), а през 2018 г. – 204 (6,62%). През 2014 г. безработните младежи (до 29 г. вкл.) са 75, през 2018 г. те са 26. Броят на безработните лица с регистрация повече от една година бележи намаление през последната изследвана година спрямо 2018 г. (22 души) и особено спрямо 2014 г., когато те са били 229 души.

Профилът на безработицата на територията на община Сапарева баня показва тенденция за постоянна регистрирана безработица на нискоквалифицираните и/или без квалификация жители на общината. От регистрираните безработни лица голяма част са роми с ниска степен на квалификация и образование. Това създава трудности при намирането на подходяща професионална реализация за тези групи хора. Освен това продължителната безработица води до загуба на умения и деквалификация на работната сила и влияе негативно на възможностите за трудова заетост, в дългосрочен план.

От голямо значение са действията, насочени към обучение на безработни и на заети с неквалифициран труд, за да се намали вероятността хората, останали без работа или застрашените от безработица, да бъдат изключени от пазара на труда и да имат необходимост от социално подпомагане. Важно условие за подобряване на качеството на упражнявания труд е повишаването на пригодността на работната сила за заетост чрез усъвършенстване на формите за преквалификация и привеждането ѝ в съответствие с изменящите се изисквания на търсенето на труд в общината, най-вече вследствие на развитието на туризма.

Трудови пътувания. По данни от проведеното от НСИ през 2021 г. Преброяване на населението и жилищния фонд в Република България, от общо 2617 заети лица в община Сапарева баня, отиват на работа в друго населено място 1221 лица, 250 лица от които в същата община, в община от същата административна област – 620 лица и 351 лица в община от друга област. Делът на трудовите мигранти в общината е 46,66%, който е по-висок от този дял в област Кюстендил (32,75%) и значително по-висок от техния дял за страната (18,59%).

Трудовата миграция е една от най-значимите причини за недостиг на квалифицирана работна ръка. Трудовите пътувания са мотивирани най-често от по-високите възнаграждения в големите градове и столицата, както и от моноструктурния характер на местната икономика.

В териториалния план за справедлив преход на област Кюстендил е посочено, че през 2020 г. работната сила на минните/енергийните предприятия в областта е 1,5 хил. служители, от които само 0,1 хил. служители пътуват от други области. Най-засегнатите общини от климатичния преход по отношение на загубата на работни места са Дупница (0,7 хил. души); Бобов дол (0,5 хил. души); Кюстендил (0,1 хил. души) и Сапарева баня (0,06 хил. души).

Трансформиращите се сектори, които осъществяват дейности, свързани с доставката на специализирани инсталации за производство на енергия, машини и части, както и спомагателни дейности за производство на енергия, ще могат да се адаптират към неутрална по отношение на климата икономика, чрез подкрепа от фонда за справедлив преход. Предстоящото картографиране на косвено засегнатите от климатичния преход лица, ще адресира мерки за преквалификация и повишаване на квалификацията на тези лица, повишаване на адаптивността към професиите, включително свързани с климатичния преход или с технологичните промени/неутралното по отношение на въглеродните емисии производство.

Раздел I.4. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията.

Транспортна инфраструктура и пътна мрежа.

Транспортната инфраструктура има ключово значение за социално-икономическото развитие на територията, тъй като осигурява достъп до населените места, производствените зони и местата за отдых и туризъм. Добрите транспортни връзки с големите градове правят селата и малките градове по-атрактивни за живот. В бъдеще се очаква работата от дома да стане по-популярна и това може да засили привлекателността на селски райони с добра комуникационна инфраструктура.

На територията на общината няма изградена железопътна мрежа. Най-близката жп гара се намира в гр. Дупница, на международната ж.п. магистрала София – Владая – Радомир – Кулата – Солун, чрез която се осъществява железопътният достъп до общината.

На територията на общината няма действащо летище или летателна площадка за гражданска авиация. Най-близко е разположено летище „София“, което отстои на 75 км. от гр. Сапарева баня. Летище „Крумово“ до гр. Пловдив е на разстояние 160 км. В миналото са разглеждани

възможности за възстановяване на бивше военно летище, което се намира частично в границите на общината и съседната община Дупница, за граждански цели.

Пътната мрежа на община Сапарева баня е формирана от пътища от републиканската пътна мрежа и от общински и местни пътища. Общата дължина на пътищата е 57 км. Общата дължина на републиканските пътища на територията на общината е 21,9 км, а гъстотата на пътната мрежа¹² е 12,11 км/100 кв.км., която е по-голяма от гъстотата на пътната мрежа в област Кюстендил (20,6 км/100 кв. км.) и страната (17,9 км/100 км). Разположението на транспортната инфраструктура в общината е повлияна от особеностите на релефа и от развитието на селищната мрежа. Ниският относителен дял на дължината на пътищата в община Сапарева баня, в сравнение с тези в област Кюстендил е обусловен от малкия брой населени места, неголямата площ и силно изразения планински характер на релефа.

През територията на общината не преминават пътища, които са част от основната или разширената ТЕН-Т мрежа. В близост до общината преминава автоагистрала "Струма", която е част от трансевропейския транспортен коридор №4 и свързва столицата София с южната граница на страната при Кулата-Промехон. АМ „Струма“ осигурява транспортна свързаност по направление на коридор Ориент/Източно-средиземноморски на ТЕН-Т мрежата.

Републикански пътища, участъци от които минават през територията на общината, са:

- път II-62 „о.п. Кюстендил – о.п. Дупница – Клисурска“ (Самоков);
- път III-6204 „о.п. Дупница – Самораново – Ресилово – Овчарци – Сапарева баня – Сапарево – (II-62 о.п. Дупница – Клисурска)“.

Републиканските пътища са с добри технически параметри и в добро експлоатационно състояние¹³. Важно за развитието на второстепенната ос на урбанистично развитие Кюстендил-Дупница-Самоков-Ихтиман, в която се включва и община Сапарева баня, е изграждането на скоростен път „Рила“, като част от републиканската пътна мрежа. Предвижда се изграждане на нов път, който ще дублира част от съществуващите републикански пътища - път I-6 „граница Р Северна Македония-Кюстендил-Радомир-Перник“ и път II-62 „Кюстендил-Дупница-Клисурска-Самоков“.

Общата дължина на общинските и местните пътища е 35,1 км. Тези пътища също са с добри технически параметри и в по-голямата си част са в добро експлоатационно състояние. Общински и местни пътища са:

- път KNL3190, който осигурява достъпа от път II-62 до гр. Сапарева баня;
- път KNL3192, който свързва с. Сапарево с път II-62;
- път KNL1191, чрез който се осъществява връзка между гр. Сапарева баня и с. Паничище и х. „Пионерска“¹⁴;

12 Измерена като сбора от дължината на автомагистрала и пътища (първокласни, второкласни и третокласни) е съотнесен към територията на общината, съответно на областта и страната.

13 През периода от м. февруари 2019 до м. февруари 2021 г. Агенция „Пътна инфраструктура“ е изпълнила проект BG16RFOP001-7.001-0027-C01 „Лот 27 Път II-62 Дупница-Клисурска от км 42+2632 до км 59+07166, с обща дължина 16,80846 км, област Кюстендил“ и проект BG16RFOP001-7.001-0028-C02 „Лот 28 Път II-62 Клисурска-Самоков от км 62+922 до км 78+633, с обща дължина 15.711 км, област София“ съфинансирани от Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020. Посочените проекти включват рехабилитация на път II-62 „о.п. Кюстендил – о.п. Дупница – Клисурска“ (Самоков), чрез което са постигнати необходимите технико-експлоатационни характеристики на този път от републиканската пътна мрежа.

14 През периода 2016 – 2017 г., с финансиране от Програмата за развитие на селските райони, е изпълнен проект „Път IV – 62084 Сапарева баня – Паничище, в участъка от км 3+569,38 до км 9+147,80“, който се отнася до рехабилитация на този пътен участък.

- път KNL3193, осигуряващ достъпа от път III-6204 до Ресилевски манастир;
- път KNL3194 между с. Овчарци и ПЗ „Овчаренски водопад“.

Автомобилният трафик се обслужва от пътищата, включени в републиканската пътна мрежа, а вътрешноселищните комуникации се осигуряват чрез общинската пътна мрежа. Територията на Община Сапарева баня се обслужва само от автомобилен транспорт и поради това е важно поддържането на общинските пътища в добро експлоатационно състояние. Обслужването на територията на общината с масов обществен пътнически транспорт се осъществява по областната транспортна схема от междуградски превози, чрез които се осигуряват, както връзки с областния център, столичния град и съседните по-големи градове, така и връзките между населените места на общината. Въвеждането на обществен автобусен електро транспорт, като алтернатива на пътуването с автомобили до курорта „Паничище“ и планинската част на общината, може да има значителен принос към постигането на устойчива градска мобилност. За подобряване на условията за обществен транспорт е необходимо обновяването на съществуващите автобусни спирки и въвеждане на система за информация.

Организираните обществени паркинги в гр. Сапарева баня са много малко и крайно недостатъчни - един паркинг в района на банята и втори до сградата на общината. Места за паркиране са обособени към някои от средствата за подслон. Недостатъчни са местата за паркиране, устроени в подходите към туристическите ядра в планинската част на територията - съществуващият паркинг при началната станция на лифта при х. „Пионерска“ е много малък и автомобилите се паркират по протежение на пътя. Необходимо е да се обособят обществени паркинги и да се определят места за паркиране чрез маркировка и въвеждане на забрана за свободно паркиране извън маркираните участъци. Където е подходящо, е възможно обособяване на места за паркиране от едната страна на улицата и въвеждане на еднопосочно движение за автомобилите.

На територията на общината няма изградена велосипедна инфраструктура, поради което рядко се използват механични или електрически велосипеди и скутери. Развитието на системата за велосипеден транспорт – изграждане на алеи, зарядни станции за електрически велосипеди, има важно значение за постигане на устойчива градска мобилност и за намаляване на въглеродните емисии.

Улична мрежа.

Общата дължина на уличната мрежа в община Сапарева баня е 97,5 км, от които в гр. Сапарева баня - 78 км, и в селата - 19,5 км.

В гр. Сапарева баня са реконструирани/ремонтирани предимно улиците, които могат да бъдат отнесени към първостепенната улична мрежа, осигуряващи достъп до пътищата, преминаващи през града и към курорта Паничище. В ОУПО е направен извод относно състоянието на обслужващата улична мрежа, който и сега е валиден, според който значителна част от улиците в селата, както и на част от тази в общинския център, са в неудовлетворително състояние. Голяма част от улиците са с амортизирани настилки като в по-голямата си част е с нарушено асфалтово покритие и се нуждае от ремонт. В общия случай, сочи се в ОУПО, в селата с изградени тротоари и трайни настилки само по участъци от пътищата в населените места, площадите и прилежащите им улици. Повечето от улиците в с. Овчарци и с. Сапарево, които са без обособени тротоари за пешеходно движение и/или без трайни настилки.

С финансиране от Програмата за развитие на селските райони е изпълнен проект за реконструкция и ремонт на уличната мрежа, тротоарите, съоръженията и принадлежностите

към тях на ул. „Славяни“, ул. „Липа“ и ул. „Гюрица“ в гр. Сапарева баня. С финансиране от същата програма се изпълнява проект за строителство, реконструкция и рехабилитация на участъци от улици в гр. Сапарева баня (ул. „Никола Вапцаров“, ул. „Стоил Косовски“, ул. "Бачо Киро", ул. "Скакавица", ул. "Ловна" и ул. „Опълченска“) и с. Сапарево (ул. "Пейо Яворов"), с. Ресилово (ул. "Рила") и с. Овчарци (ул. "Христо Ботев"). Независимо от това, инвестиционните нужди за обновяване на уличната мрежа са значителни.

Във всички населени места в общината е необходимо реконструиране или основен ремонт на улици, които са без настилка или с компрометирана настилка. Като ново строителство е необходимо изграждане на трайни настилки на обслужваща улична мрежа във всички села. При изпълнение на строителни дейности за подобряване на уличната мрежа е необходимо осигуряване на достъпна архитектурна среда за хора с увреждания. Констатацията относно състоянието на уличната мрежа в общината извежда като първостепенен приоритет изпълнение на строителни дейности за строителство или реконструкция на улиците, изграждане на тротоари и необходимите съоръжения и принадлежности към тях. С оглед на значителния размер на средствата, които са необходими за постигане на добро експлоатационно състояние на всички улици в населените места, което обективно не е възможно в средносрочен период, следва да се даде приоритет на някои групи улици, за да се постигне по-рационално и ефективно планиране на обновяването на уличната мрежа в населените места при съобразяване с изискванията за безопасност:

- Улиците с най-лоши техническо състояние трябва да бъдат приоритетните за обновяване. Това включва улици с липсваща настилка и тротоари, недостатъчно осветление и други фактори, които представляват опасност за пешеходците и водачите.
- Улиците, които са в центъра на града, или които се свързват с пътища от републиканската или общинската пътна мрежа, трябва да бъдат обновени по-рано, тъй като това е важно за подобряване на общественото благополучие и за създаване на приятна градска среда за жителите и посетителите.
- Улиците с повече случаи на пешеходни злополуки, както и улиците с недостатъчна зеленина трябва да бъдат приоритетно обновени, за да се подобри качеството на градската среда и за повишаване на безопасността.
- Улиците, които са важни за социалното взаимодействие и общуване, като тези около образователни и здравни институции, трябва да бъдат приоритетните за обновяване. Това ще подобри достъпността и удобството за всички групи хора.
- Други съображения, като възможностите за едновременно изграждане на велосипедна инфраструктура, маршрути на обществен транспорт или специфични изисквания като изградена водоснабдителна инфраструктура под тях, също трябва да бъдат взети под внимание.

Подобряването на транспортната инфраструктура, чрез което се осигурява безопасно и комфортно пътуване, ще допринесе за по-добра транспортна достъпност, а в резултат на това и до по-добро качество на живот и нови възможности за икономическо и социално развитие. Прекият ефект от това е възстановяване и подобряване на техните експлоатационни качества, осигуряване условия за безопасност на движението, на удобен, безопасен и икономичен транспорт на пътници и товари, комфорт на пътуващите и удължаване на експлоатационния период на инфраструктурата.

Енергийна мрежа, ВЕИ и енергийна ефективност.

Всички населени места в община Сапарева баня са електрифицирани. На територията на общината е изградена добре функционираща енергийна инфраструктура, включваща линейни и точкови обекти на електроснабдяването. Общината получава електрозахранване от националната електроенергийна система чрез районната подстанция „Марек” 110/20 kV, намираща се в гр. Дупница. Електроразпределителната мрежа средно напрежение в общината е въздушни линии с обща дължина 113 km, подстанция и 74 броя трафопостове. Територията на община Сапарева баня се обслужва от електроразпределителното дружество „Електрохолд България“ ЕАД.

На територията на Община Сапарева баня има изградени 2 фотоволтаични електрически централи, които да бъдат присъединени към преносната мрежа като възобновяеми източници на енергия от регионално ниво - ФТЕЦ "Овчарци" с. Овчарци – обща електрическа мощност – 0,015 MW и ФТЕЦ "Сапарево" с. Сапарево – обща електрическа мощност – 5,000 MW.

На територията на гр. Сапарева баня се намира геотермално находище с най - високата температура на водата на Балканския полуостров (гейзер-фонтан с 103°C). Геотермалната енергия на минералната вода се използва за отопление на Общински сгради: СУ „Христо Ботев” гр. Сапарева баня и пристройка с басейн; сградата на Общинска администрация и читалище „Просветен лъч 1905”, Сграда за етнографско експониране, сградата на бившата поликлиника, ДГ „Св. Анна”, гр. Сапарева баня и „Специализирана болница за рехабилитация“ АД, гр. Сапарева баня¹⁵.

Използването на енергия от възобновяеми енергийни източници в обществените сгради е подходящ начин за ограничаване на емисиите на парникови газове от отопление на биомаса и течни горива. Има условия за използването на биомаса за отопление с оглед значителния горски фонд в общината, но тази употреба трябва да се преценява заедно с целите за устойчиво управление на горите. Няма подходящи условия за производство на енергия от биогаз от отпадъци от селскостопанска дейност, поради нейния ограничен мащаб.

В националния план за възстановяване и устойчивост, в изпълнение на компонент 4. „Нисковъглеродна икономика“ е включен проектен фиш „Проучвателни дейности и разработване на пилотен проект за комбинирано производство на топлина и електричество от геотермални източници“. Проектът включва актуализиране на информацията за геотермалния потенциал и изготвяне на проектно решение за пилотна система за комбинирано производство на топлина и електричество. Предвидени са проучвателно сондиране и изграждане на пилотна геотермална централа въз основа на анализ на условията в няколко потенциални локации, една от които е Софийско поле и гр. Сапарева баня. Този пилотен проект не е започнало и през 2024 г. е иницирана промяна в обхвата му, като се предвижда създаване на грантова схема за инсталиране на геотермални термопомпи за производство на топлинна енергия в еднофамилни жилищни сгради, промишлени системи, икономически индустриални зони и топлофикационни дружества.

През 2014 г. Община Сапарева баня възложи договор за изпълнение на енергоефективни дейности с гарантиран резултат (ЕСКО услуги) с цел намаляване на енергопотреблението на уличното осветление, чрез подмяна на съществуващи осветителни тела със светодиодни осветителни тела, поддръжка и енергиен мениджмънт в населените места - гр. Сапарева баня, с. Сапарево, с. Овчарци и с. Ресилово от територията на община Сапарева баня. Сключеният ЕСКО договор е за модернизиране на съществуващото улично осветление в града, което

¹⁵ Краткосрочна програма за насърчаване на използването на енергия от възобновяеми източници на община Сапарева баня за периода 2023-2026 г.

включва технически решения за подмяна на осветителите и замяна на съществуващата система за управление с нова, включваща измерване и анализ на енергопотреблението и задаване на графици за регулиране на осветеността. Подобряването на системите за външно изкуствено осветление в населените места в общината посредством подмяна на съществуващото с енергийно ефективно улично осветление оптимизира на енергопотреблението. С модернизация на системата за улично осветление ще се намалят нуждите от енергия и ще се повиши дела на използваната възобновяема енергия. Освен това ще се постигне подобряване условията на живот на населението.

Независимо от постигнатото инвестиционната активност за строителството на нови места за настаняване и жилищни сгради, основно в югозападната част на гр. Сапарева баня (м. „Св. Богородица“), северната му част (м. „Куинчица“) и по пътя за с. Паничище, налага разширяване на системата за улично осветление. Уличното осветление е основен консуматор на енергия, който формира най-голям дял в потреблението на електроенергия и е най-скъпият от всички първични енергоизточници. След изтичане на срока на ЕСКО договора през 2020 г. е необходимо да се поддържат и модернизират съществуващите системи за външно изкуствено осветление в населените места от общината.

През северната част на общината, успоредно на пътя Самоков-Дупница, минава транзитния магистрален газопровод за Гърция в участъка от компресорна станция „Ихтиман“ до Дупница. Въпреки плановите за връзка с магистралния газопровод, такава все още не е изградена. На територията на общината няма снабдяване с природен газ.

Водоснабдяване.

„ВиК Паничище“ ЕООД предоставя услугата доставяне на питейна вода¹⁶ на битовите и промишлени потребители на територията обслужвана от оператора. Дружеството не осъществява услугите отвеждане и пречистване на отпадни води. „ВиК Паничище“ ЕООД е с едноличен собственик на капитала община Сапарева баня.

Всички селища в община Сапарева баня са водоснабдени, като водоснабдяването на населените места от общината се осигурява чрез водохващания от минаващите през територията ѝ реки Скакавица, Валявица, Прав Искър и Горица, както и изворите „Лаго“, „Извора“ и „Белите ели“. Общата дължина на външната водопроводна мрежа е 44 км.

Водоснабдяването на гр. Сапарева баня се осъществява чрез няколко водоизточника. Основните водоизточници включват каптаж „Извора“ на кота 824 м., дренажно водохващане от р. Валявица на кота 1312 м., както и водохващане от р. Джерман. Външните довеждащи водопроводи са с обща дължина от 6200 метра, а вътрешната разпределителна мрежа на града - 36 375 метра. Градът разполага с два водоема – двукамерен с обем 500 куб.м. и еднокамерен с обем 2000 куб.м., както и хлораторна станция, изградени през 2001 г. Водохващанията не са в добро техническо състояние. Необходима е реконструкция на довеждащ водопровод от водохващане „Валявица“.

Водоснабдяването на с. Ресилово е изградено през 1970 – 1980-те г. и се осъществява чрез външни довеждащи водопроводи и подаващи водопроводи към селищната водопроводна мрежа с обща дължина 5000 м. от р. Горица до водоем с обем 160 куб.м., изграден през 1970 г. Вътрешната разпределителна мрежа на селото има обща дължина 14 265 м. Село Ресилово разполага с два водоема – един с обем 80 куб.м., изграден през 1975 г., и друг с обем 160 куб.м.,

¹⁶ Дружеството е ВиК оператор по силата на Концесионен договор от 01.01.2006 г. Представеният от дружеството бизнес план за периода 2022-2026 г. е одобрен от КЕВР с Решение БП-Ц-1 от 19.5.2022 г.

изграден през 1980 г. Водохващане „Река Гладничка бара“ е с преустановена през 2018 г. експлоатация. Конструкцията на водохващанията не е в добро техническо състояние. Водовземните съоръжения се нуждаят от основен ремонт и реконструкция. Необходима е реконструкция на довеждащ водопровод до високата зона на населеното място.

Водоснабдяването на с. Овчарци се осъществява от водохващане от повърхностен водоизточник р.Горица на кота 831,3 м. Вътрешната разпределителна мрежа на селото има обща дължина 7150 м. Село Овчарци разполага с водоем с обем 140 куб.м., изграден през 1975 г., както и хлораторна станция, изградена през 1980 г. Водохващане на р. Фудиня до с. Овчарци е с преустановена през 2018 г експлоатация. Водовземните съоръжения от Водохващанията на р. Горица се нуждаят от основен ремонт и реконструкция. Водопроводите не са в добро техническо състояние, а онези, които са изградени от азбестоциментови тръби не отговарят на изискванията към материалите.

Водоснабдяването на с. Сапарево се осъществява чрез външен довеждащ водопровод с обща дължина 14 000 м., с начало водохващане на р. Прав Искър, както и външен довеждащ водопровод с дължина 3000 м. от местността „Белите ели“. Вътрешната разпределителна мрежа на селото има обща дължина 13 538 м. Село Сапарево разполага с два водоема - двукамерен с обем 500 куб.м., изграден през 1996 г., и еднокамерен с обем 450 куб.м., изграден през 1975 г. В селото има и хлораторна станция, изградена през 1994 г. Довеждащият водопровод се нуждае от реконструкция, както и главен водопровод от Сапарева баня до Сапарево. Необходимо е изпълнение на реконструкция на водопроводите в лошо техническо състояние и особено на онези, които са изградени от азбестоциментови или от стоманени тръби.

Курортно селище Паничище се водоснабдява посредством водохващане от повърхностен водоизточник р. Горица на кота 2166 м. Курортното селище разполага с два водоема с обем 4500 куб. м. Необходима е реконструкция на довеждащ водопровод и изграждане на ПСПВ за селището.

Независимо от обилността на повърхностните води в района, водоснабдителните системи се влияят пряко от променливия дебит на водоизточниците и не могат да осигурят стабилно водоподаване. Проблем продължава да бъде амортизираните тръбопроводи и свързаните с това загуби на питейна вода.

Избраният подход на национално ниво за финансиране на предварително дефинирани проекти в Плана за възстановяване и устойчивост¹⁷, както и ограничението за финансиране със средства от европейските фондове на само на общини, обслужвани от консолидиран ВиК оператор, изключва община Сапарева баня от възможността да получи финансиране за подобряване на водоснабдителната инфраструктура от тези източници на публични средства. Поради това инвестиционните намерения на общината трябва да бъдат насочени към възможностите за финансиране на проекти със средства от държавния бюджет.

Канализационна инфраструктура.

¹⁷ В Плана за възстановяване и устойчивост е включена Програма за изграждане/доизграждане/реконструкция на водоснабдителни и канализационни системи, вкл. и пречиствателни станции за отпадъчни води за агломерациите между 2000 и 10 000 е.ж. Изпълнението на проектите в тази програма обаче ще се реализира чрез възлагане на обществени поръчки от „Български ВиК холдинг“ ЕАД, на предварително определени агломерации, както следва: Девня, Долни чифлик, Съединение, Котел, Генерал Тошево, Павел баня, Дулово, Ахтопол, Крумовград, Девин, Гълъбово, Страджа и Рогош – Скуtare.

Към канализационната мрежа в гр. Сапарева баня са присъединени 95% от потребителите. Изградени са три главни канализационни колектора и външен довеждащ колектор. Уличната канализация е комбинирана канализация, която е предимно от смесен тип, освен в близост до реките и деретата, където е разделна. Инвестиционното намерение е за доизграждане на канализационната мрежа и на външен колектор и изграждане на ПСОВ.

В с. Сапарево има частично изградена улична канализация, в която са включени 90% от потребителите, както и канализационни колектори. Предвижда се отпадъчните води да се третира в бъдещата ПСОВ Сапарева баня. В курортното селище Паничище има изградена частична канализация за отделни хотели, други използват септични ями или открити канали. Изграден е канализационен колектор от с. Паничище до гр. Сапарева баня.

В с. Овчарци е изградена частично канализационна мрежа от смесен тип. Отпадните води се заустват в р. Горица. Необходимо е доизграждане на канализационната мрежа, едновременно със строителството на пречиствателно съоръжение. В с. Ресилово е изградена смесена канализационна мрежа. Отпадните води се заустват в р. Гладнишка бара. В бъдеще е подходящо да се изгради пречиствателно съоръжение, за да се удовлетворят изискванията на Директива (ЕС) 2024/3019.

Съгласно изготвения от МОСВ „Доклад за прилагане на изискванията на Директива 91/271/ЕЕС относно пречистване на отпадъчни води от населени места”, агломерация Сапарева баня попада в групата от 232 агломерации с от 2 000 до 10 000 е.ж., за които няма осигурено пречистване на отпадъчните води в съответствие с директивата. Към настоящия момент всички отпадъчни води от населените места: гр. Сапарева баня, с. Сапарево (агломерация Сапарева баня), се заустват непречистени в река Джерман, която е определена като чувствителна зона и категоризирана като водоприемник втора категория. Избрана е площадка за строителство на ПСОВ, но досега не е получено финансиране за нейното изграждане. Липсата на изградена ПСОВ не изисква мерки за управление на утайки.

Липсата на ПСОВ и заустването на битови отпадни води без пречистване води до влошаване на качествените характеристики на речните и грунтовите води. Опазването на подземните и повърхностните води в общината от замърсяване налага изграждане на пречиствателна инфраструктура, която да обслужва гр. Сапарева баня и с. Сапарево. Възможна алтернатива е изграждане на канализационен колектор до ПСОВ „Джерман“ до гр. Дупница. Необходимо е доизграждане на канализационните системи на населените места, в които се използват попивни ями, както и реконструкция на съществуващите канализационни колектори. Подходящо е да се приложат технологични решения за енергийна и климатична неутралност в управлението на отпадъчните води и към подобро управление на дъждовните води в градовете, което ще става все по-важно за адаптация към изменението на климата.

Управление на отпадъците.

Община Сапарева баня е член на Регионалното сдружение за управление на отпадъците за регион Дупница, учредено на 14.06.2011 г., в което участват общините Дупница, Кюстендил, Бобов дол, Сапарева баня, Невестино и Трекляно. Като участваща в това сдружение организация общината е партньор в изпълнението на проект BG16M1OP002-2.002-0008-C08 “Изграждане на инсталация за предварително третиране на смесени битови отпадъци и инсталация за компостиране на зелени отпадъци от общини Дупница, Сапарева баня и Бобов дол“ по приоритетна ос 2 „Отпадъци” на Оперативна програма „Околна среда 2014-2020г.

Регионалният център включва инсталации за предварително третиране на отпадъци, генерирани от населението на общините Дупница, Сапарева баня и Бобов дол, които са изградени на една площадка, разположена в землището на с. Джерман, област Кюстендил, община Дупница, м. „Спротива“, ПИ №20763.3.45 по КККР на с. Джерман. Площта на площадката за третиране на отпадъците, организирана като Регионален център за третиране на неопасни отпадъци с инсталации за предварително третиране/сепариране и компостиране/ на неопасни отпадъци е 14 500 кв.м.

В рамките на общата площ са разположени 3 клетки за депониране, съоръжения за събиране и третиране на филтрационните води и депонийните газове, експлоатационен път, канавки за чисти води от прилежащите на депото терени, канавки за замърсени води от експлоатационния път и други. На площадката са изградени и ще функционират две самостоятелни производствени инсталации - инсталация за предварително третиране на смесени битови отпадъци с работен капацитет 14342 т/г., включваща механично сортиране на рециклируемите отпадъци, и инсталация за компостиране на разделно събрани зелени отпадъци с работен капацитет 4173 т/г. Избраната технология е компостиране в клетки с автоматизирана система за разбъркване на отпадъците. Доставени са съдове за разделно събиране на зелените отпадъци на територията на трите общини и сметосъбиращ камион за събиране на градински отпадъци от домакинствата и зелени отпадъци от поддръжката на обществени паркове, с цел въвеждане на система за разделно събиране на биоразградими отпадъци в общините. За разделно събиране на зелените отпадъци в населените места от община Сапарева баня са поставени 20 бр. съдове с обем 1,1 куб. м., от които в гр. Сапарева баня – 11 бр., с. Ресилово -3 бр., с. Овчарци – 3 бр., с. Сапарево – 3 бр.

Предстои определяне на оператор за експлоатация на изградените инсталации, с което ще се осигурят необходимите условия за тяхното функциониране. С осъществяването на проекта ще се намали количеството депонирани отпадъци в общините Дупница, Сапарева баня и Бобов дол чрез изграждане на инфраструктура за разделно събиране и оползотворяване на зелените битови отпадъци и предварително третиране на смесените битови отпадъци, с цел поетапно намаляване на количествата на биоразградимите битови отпадъци за депониране и увеличаване на дела на рециклираните и оползотворените отпадъци. Инвестицията за проекта ще допринесе за подобряване на ресурсната ефективност, тъй като в резултат отпадъците ще се превръщат в ресурс - на компостиращата инсталация ще се произвежда висококачествен компост, а в сепариращата инсталация ще се отделят полезните компоненти и ще се предават за рециклиране. С експлоатацията на изградените инсталации ще се предотвратят неблагоприятните ефекти, свързани с качеството на компонентите на околната среда, живота и здравето на населението и ще се подобри състоянието на екологичната инфраструктура. Ползите от осъществяването на проекта са подобряване на качеството на околната среда за жителите в трите общини чрез намаляване на вредни емисии от депонирането на отпадъци; предоставяне на нова услуга относно отпадъците за жителите и бизнеса; разкриване на нови работни места, необходими за обслужване на въведената система за разделно събиране на зелените отпадъци и за експлоатация на двете изградени инсталации. Неговото изпълнение е особено важно за намаляване разходите за депониране на ТБО, особено след изпълнението на проект за рекултивация на депо за закриване в община Сапарева баня, предмет на процедура по нарушение на правото на ЕС по дело C-145/14, с финансиране от Оперативна програма „Околна среда“ 2021-2020 г.

Образователна инфраструктура.

На територията на общината има едно средищно основно училище - СУ ”Христо Ботев”, в което се обучават ученици от 1 до 12 клас. Училището провежда 5 годишен курс на обучение след 7 клас: професия: „Организатор на туристическа агентска дейност“, специалност:

„Организация на туризма и свободното време“ с разширено изучаване на руски език и професия: „Икономист“, специалност: „Икономика и мениджмънт“ с разширено изучаване на английски език. Профилирането на образователните услуги е съобразено със структуроопределящия сектор в общинската икономика. Подходящо е да се обзаведат т.нар. STEM¹⁸ кабинети по математика и информационни технологии, с което ще подобрят условията за придобиване на познания от учащите, необходими за цифровата трансформация на туристическия сектор. Също така е необходимо обновяване на инфраструктурата за спорт в училището.

През учебната 2022/2023 г. учащите в общината са общо 461, от които 293 лица – в общообразователни училища и 168 лица в професионални гимназии и паралелки (III степен на професионална квалификация). Учащите се разпределят по степени по следния начин: начално образование (I-IV клас) - 165 лица, прогимназиално образование (V-VII клас) – 127 лица и средно образование (VIII-XII клас): 169 лица. Преподавателите през същата учебна година са 46.

Предучилищно образование се осъществява в ДГ ”Св. Анна” гр. Сапарева баня, с бази в с. Ресилово, с. Овчарци и с. Сапарево. Детската градина се посещава в целодневна форма от 184 деца, от които 61 деца в селата. Детските учители са 17, от тях 6 са в селата. Капацитетът на образователните заведения съответства на броя на децата и учащите.

Мобилни учащи. От общия брой на учащите от община Сапарева баня, които към 7.09.2021 г., по данни на НСИ са 733 лица, в друго населено място се обучават общо 382 лица. Делът на мобилните учащи в общината е 52,11 на сто, който дял е по-висок от този в област Кюстендил (31,17%) и значително по-висок от техния дял за страната (21,71%). В учебни заведения в същата област се обучават 257 лица, а в други области – 125 лица.

Инфраструктура на здравеопазването.

Първичната извънболнична медицинска и стоматологична помощ на територията на общината се осъществява в сградата на бившата поликлиника в гр. Сапарева баня и в сградите на бившите селски здравни служби в селата Ресилово и Сапарево. Специализирана доболнична помощ се предлага в Медицински център „2016 Св. Георги” ЕООД гр. Сапарева баня и в Медицински център „Св. Ив. Рилски” ЕООД гр. Дупница, или в някои от медицинските центрове в гр. Кюстендил.

Спешна медицинска помощ се осъществява от филиал на ЦСМП в гр. Дупница. Болничната помощ е представена от Специализирана болница за рехабилитация “Сапарева баня” АД с капацитет 200 легла, но в тази болница не се осъществява многопрофилно лечение. Най-близката такава болница е Многопрофилна болница за активно лечение „Св.Иван Рилски” ЕООД в гр. Дупница

Първичната доболнична лечебна помощ се предоставя от амбулатории за индивидуална първична медицинска помощ. Към 31.12.2022 г. медицинският персонал включва 6 лекари, от които 2 общопрактикуващи, 5 лекари по дентална медицина и 12 медицински специалисти по здравни грижи. Броят на здравния персонал е достатъчен за предоставяне на медицинска помощ на населението.

¹⁸ STEM (Science – Technology – Engineering – Mathematics) е обучение, което е фокусирано върху наука, технологии, инженерство и математика.

Необходимо е обновяване на помещения и осигуряване на медицинска апаратура и обзавеждане за амбулатории за извънболнична помощ в населените места в общината, с което ще се осигури достъп до качествена медицинска помощ на населението.

Инфраструктура за културни дейности.

Във всяко населено място в общината осъществяват дейност читалища, насочена към съхраняване на местните обичаи и традиции, както и за приобщаване на гражданите към ценностите и постиженията на изкуството и културата. Действащите читалища в общината са НЧ „Просветен лъч 1905”, гр. Сапарева баня, НЧ ”От извора-2013”, гр. Сапарева баня, НЧ ”Пробуда-1923”, село Овчарци, НЧ „Нов живот - 1928”, село Ресилово и „Народни будители 1926“, с. Сапарево.

През 2013 г. е създадена градска галерия „Васил Кръпчански“, в която се представят творби на изобразителното изкуство на местни художници. Построена е музейна сграда за експониране на археологическото и етнографското наследство, но все още не е организирана дейността на общински музей.

Читалищата предлагат платформа за изява на таланти и насърчават културната дейност сред младите хора и възрастни, като провеждат различни курсове и уроци по музика, танци, изобразително изкуство. Те имат важна роля за културния живот на общностите, като организират културни събития, концерти, театрални представления, фолклорни събития и празници и обичаи (Лазаруване, Коледари). Освен това НЧ ”От извора-2013” участва в организирането на международния фестивал „Мома пее, гора се люлее“. Читалищата поддържат библиотеки, които предоставят безплатен достъп до книги, списания, вестници и електронни ресурси (библиотеката на НЧ „Просветен лъч - 1905“ съдържа над 11 000 тома).

Сградата на НЧ „Просветен лъч 1905”, гр. Сапарева баня е обновена, но сградите на читалищата по селата се нуждаят от въвеждане на мерки за енергийна ефективност и осъществяване на текущи ремонти за обновяване на помещенията, както и от съвременно обзавеждане. За представяне на материалното културно наследство и археологическите находки от древния град Германея е необходимо построяването на експозиционна сграда.

Читалищата са не само институции за култура и образование, но и центрове за социално взаимодействие и подкрепа. Те играят незаменима роля в обогатяването на културния живот и общуване между поколенията. Подходящо е въвеждането на читалищата в създаване на събития, подходящи за творчески туризъм.

Инфраструктура за спортни дейности.

Инфраструктурата за зимен спорт е разположена в близост до курортното селище Паничище и включва няколко ски писти:

- „Беяра” - алпийска ски-писта 470 м. със ски-влек за 280 души за 1 час.
- „Аждера” - детски ски-плац, съоръжен с „бейби“ ски-влек и писта 150 м със ски-влек.
- Детска писта 200 м пред хижа „Пионерска”
- Писта за ски бягане 1000 м при „Аждера”.
- Алпийска ски-писта (детска) с дължина 250 м със ски-влек.

Спортната инфраструктура в общината включва стадиони в гр. Сапарева баня и с. Ресилово, футболни игрища в с. Овчарци и с. Сапарево и спортна площадка в с. Ресилово. Необходимо е

обновяване на сградите и тревното покритие и реконструкция на лекоатлетическата писта на стадиона в гр. Сапарева баня.

Също така в СУ „Христо Ботев“ гр. Сапарева баня са създадени условия за училищни спортни дейности – има физкултурен салон и плувен басейн, които се нуждаят от ремонт и обновяване.

В общината има подходящи условия за практикуване на различни видове спорт - ски алпийски дисциплини (екстремни ски спускания, сноуборд и др.), биатлон, планинско колоездене, алпинизъм, футбол, плуване, борба и др. Община Сапарева баня е организатор на различни спортни състезания - детско ски състезание за купа „Петър Попангелов – старши“, ски състезание за купа „Невенка Пеева“, лятно състезание по ски бягане с ролкови ски за купа „Сапарева баня“, както и ски състезания за скиори-ветерани и републикански състезания по планинско бягане.

Състояние на селищната мрежа и жилищния сектор.

По данни от преброяването, към 07.09.2021 г. общият брой на жилищните сгради в населените места от общината е 3725. Броят на жилищата в тези сгради е 4291 от които обитавани са 2610 жилища, а необитавани – 1681 жилища. От последните 786 са в общинския център, а 895 – в селата.

Почти всички жилищни сгради са къщи (3651 сгради или 98,01%), жилищен блок, кооперация са 7 сгради, толкова са и сградите от смесен тип. Вилните сгради са 54. Според броя на етажите най-много са двуетажните (2430 сгради) и едноетажните (1078 сгради), триетажните сгради са само 213, а сградите на четири етажа са 4. Почти всички от жилищните сгради - 99,89%, са на един, два или три етажа и попадат в категорията **ниско застрояване**.

Най-големият дял на съществуващия жилищен фонд е изграден в периода 1960 – 1989 г. (951 сгради, 25,53%), като дялът на всеки от останалите периоди до 1989 г. е приблизително 20%. Само 530 сгради са построени след 1990 г., които формират 14,23% от жилищния фонд.

По вида на строителната система преобладават масивните сгради (тухлени – с бетонна плоча) са 2546 сгради, а полумасивните (с гредоред, без стоманобетон) – 1068 сгради. Малък брой са сградите със стоманобетонна конструкция с плоча и колони – 17, от кирпич са 61 сгради. Няма многофамилни жилищни сгради, строени по индустриален способ. От всички 4291 жилищни сгради само в 718 е изпълнена външна топлоизолация, а в 216 сгради такава е положена частично. Броят на сградите, в които е поставена енергоспестяваща дограма е значително по-голям – в 1367 сгради изцяло и в 719 частично.

Най-важният проблем, свързан със състоянието на жилищния фонд е, че сградите, строени преди 1989 г. не отговарят на стандартите за енергийна ефективност. Поради това ще са необходими строителни дейности за обновяване на тези сгради. Собствениците на тези сгради не могат да получат публично финансиране. За разлика от съсобствениците в многофамилни жилищни сгради, към които са насочени значителни по обем средства за енергийно ефективно обновяване, в еднофамилни жилищни сгради са допустими за публично финансиране само дейности за въвеждане на ВЕИ, при това в незначителен размер.

Площи за широко обществено ползване в гр. Сапарева баня включват парк „Гейзера“ и Градския парк „Николай Хайтов“. В с. Сапарево също има паркови площи, а в с. Ресилово и с. Овчарци почти липсват паркове. През 2019 г. в градския парк в гр. Сапарева баня е поставена беседка със соларна система. Състоянието на дървесните видове в парка е лошо, а настилките на алеите са компрометирани. Необходимо е изграждане на зелени зони, подобряване на растителността и ландшафта, и въвеждане на енергоефективно осветление. Необходимо е

подобряване на растителността в парковите площи в с. Сапарево, както и допълване на уличното озеленяване в града и в трите села, препоръчано в ОУПО.

Туристическа инфраструктура. През общината преминава Европейски туристически маршрут Е-4 (от Тарифа в Испания преминава през Франция, Швейцария, Германия, Австрия, Унгария, Румъния, България, Гърция и завършва в Кипър) който в българската си част минава през планините Витоша, Верила, Рила, Пирин и Славянка.

На територията на общината е развита мрежа от екопътеки и туристически пътеки, повечето от които са в близост до курортното селище Паничище, някои започват от хижите в Рила планина до различни забележителности, а трета част – от населените места в общината и водят до природни забележителности. Някои от последната група са:

- Екопътека „Валявица” („По пътя на живата вода“) започва от информационния център до Гейзера в гр. Сапарева баня и продължава по р. Валявица през курортното селище Паничище до Седемте рилски езера
- Туристическа пътека от Манастира „Свети Стефан” с. Сапарево през м. „Обесен камик“ до хижа „Пионерска”.
- Екопътека „Горица“ от с. Овчарци до Овчарченския водопад и Соколов изглед, която започва от селото, продължава по р. Горица до м. „Соколов изглед“.

Манастири, храмове и параклиси в общината са обхванати в маршрути на културния и религиозния туризъм – например екопътека „По пътя на светците“, която започва от храм „Успение на Пресвета Богородица“ в с. Сапарево и продължава покрай параклис „Св. Архангел Михаил“ до параклис „Св. Троица“, туристическа пътека до параклис „Св. Илия“, туристически маршрут от гр. Сапарева баня, кв. Гюргево до Манастир „Св. Стефан“ и м. „Ръжана“.

Необходимо е да се продължи полагането на подходяща трайна настилка и изграждането на туристически съоръжения на екопътеките, тяхното обозначаване и поддържане. Създаването на мобилна ремонтна работилница за поддръжка на екотуристическата инфраструктура е възможно решение за удължаване на нейния полезен живот и поддържането ѝ в добро състояние.

1.5.10. Културно-историческо наследство.

Историческо развитие. Сапарева баня е район с древна история, населяван от времето на неолита. Възникването на селища в района на Сапарева баня се дължи на наличието на минералната вода. Античният градът е построен е върху старо тракийска селище, заради топлите извори през V – VI век преди н.е. За това свидетелстват откритите и продължаващи да се откриват множество археологически находки.

Праисторическото селище „Кременик“ се намира в местността Кременик край гр. Сапарева баня. В селището са открити много археологически находки, доказващи, че там животът не е прекъсвал от ранния през средния и късния неолит. Първите обитатели на праисторическото селище са дошли от долината на Струма и са носители на една от най - древните цивилизации в Европа. Те се установяват тук, привлечени от великолепните условия за живот, богатите на дивеч места, добре защитени и непосредствената близост до изворна и течаща вода. Култовите фигури и богатата колекция от идолна пластика от разкопките при Кременик, разкриват много разпространения по нашите земи култ към плодородието, към богинята-майка, но и нови и малко познати страници от мирогледа на най - древните обитатели на територията на общината.

Античният град Германея - намирала се е на територията на днешния град Сапарева баня, чието име на езика на траките означава „гореща вода“. В римско време това селище прераства в град (края на II век - началото на III век). Според К. Иречек, Германея е един от главните градове на провинция Средиземноморска Дакия, заемаща място между Сердика и Пауталия. След римското завоевание (I век след н.е.), селището се превръща в укрепен град. Оттук е минавал най-важният път, свързващ провинциите Тракия и Македония. Пътят се виел през долината на Марица, северните склонове на Рила, Германея и долината на Струма за Солун, с разклонение при Дупница за Пауталия /днешен Кюстендил/ и Скопие. Градът, простиращ се на голяма територия, бил изключително богат и просъществувал през цялото време на римското господство по нашите земи. Крепостта на Германея била възстановена от византийския император Юстиниан Велики през VI век. Според някои автори Германея е родното място на Флавий Велизарий – бележит пълководец на император Юстиниан – 527 -565 г./ Археологическите разкопки установяват територията на укрепената част на Германея. През II век по времето на император Марк Аврелий, градът е защитен с крепостна стена. Крепостта има четириъгълна форма с четири порти, флакирани с по две четириъгълни кули. В началото на VI век по времето на император Юстиниан I, укрепителната система на града е подновена и усилена. Изградена е втора долепена до първата стена. Във вътрешността на град Германея са разкрити части от правоъгълни сгради и помещения. През 1911 г. акад. Гаврил Кацаров разкрива подова мозайка на ранновизантийска базилика. Разкритите оброчни плочки на Асклепий, Хигия и Телесфор, Тракийския конник и Трите нимфи, показват почитането на тези божества на територията на Германея. В района на минералните извори, както доказват множеството археологически находки, в древността е имало светилище, издигнато в чест на Асклепий. То придобило много голяма популярност в древността поради лечебната сила на извиращите там минерални води, за което говорят и множеството надписи по култови предмети и оброчни плочки на различни божества с посвещения на Асклепий. От античното светилище при Сапарева баня произхожда и една оброчна плочка на Трите нимфи. Изображенията на Трите нимфи много често се срещат край минерални извори, усвоени от римляните и устроени като бани с лечебна цел за граждани и воители. Днес останките на този град лежат под Сапарева баня. В мазето на санаториума (дн. Специализирана болница за рехабилитация) се намират масивните римски зидове, а изпочупени и цели амфори покриват пода. Близо до санаториума, преди входа му в ляво, огромните каменни блокове напомнят, че тук е източната порта на града. А в двора му се намира западната порта. Древна Германея е разорена в края на VI век поради славянски нашествия на Балканския полуостров. През тези бурни времена, когато много градове, реки и местности сменят имената си с нови славянски, името на Германея не се променя. Под това име тя е включена в пределите на българската държава през 809 г. по времето на хан Крум. По-конкретни сведения за Германея през последните години на византийското господство дава арабският географ Идрис. В „География на Идриси“, писана в Сицилия, за Германея се казва „... гр. Джерманея има три дни /път/. Последният е един великолепен град /разположен/ в низина, с много лозя и насаждения с изобилни природни богатства.... Несъмнено причината да бъде Германея „великолен град“ са минералните извори и чудната природа със студената вода и хубави гори.

По време на османското господство, Германея, някогашният главен град на Средиземноморска Дакия, а през 1153 г. познат като "Великолепен град", е превърнат в най - обикновено село от ориенталски тип. Районът е превърнат в селскостопански с направление овцевъдство, което обслужва нуждите на турската армия и градското турско население.

Демографските промени в района, с притока на нови заселници, водят до нов икономически и политически подъем. За първи път в Дупнишко, в село Сапарево, се създава еснафско взаимоспомагателно сдружение, а през 1864 г. и първото мелиоративно съоръжение в България - Сапаревската вада, дълга 14 км, чрез която се прехвърлят част от водите на река Черни Искър

към Сапарево и Сапаревското поле. През същата година се построява и най-големия християнски храм за времето в Горно поле – „Успение на Света Богородица“.

В парка на санаториума и в градината на средновековната църква „Св. Никола“ в общинския център могат да се видят останки от каменните стени на древния римски град, от римската баня и редица други археологически находки. С изграждането на самостоятелна музейна сграда в гр. Сапарева баня се създават условия за подходящо представяне на археологическото и етнографското наследство на общината, включително за разширяване на съществуващите сбирки. Заявеното инвестиционно намерение за изграждане на експозиционна сграда, в която да се представят археологическите находки, и преди всичко - разкритата раннохристиянска гробница на римски военачалник, има важно значение за валоризацията на културно-историческото наследство в общината като ресурс за културен туризъм.

Обекти, които са недвижими културни ценности. На територията на община Сапарева баня са налични следните недвижими културни ценности, които са определени със статут „национално значение“, по научна и културна област, съгласно Регистъра на недвижимите културни ценности:

- Античен град „Германея“ (архитектурно-строителен от Античността и Средновековието)¹⁹ / Римски военен лагер, късноантичен и ранновизантийски град „Германея“ и свързани с него обекти: Западен некропол, Южен некропол и обект в м. "Шалева махала" (археологически).
- Средновековна църква „Св. Никола“ в гр. Сапарева баня (архитектурно-строителен от Античността и Средновековието, художествена).

Недвижими културни ценности със статут „местно значение“ са следните обекти:

- Праисторическо селище в м. „Кременик“ в землището на гр. Сапарева баня (археологически);
- Късноантичен некропол западно от гр. Сапарева баня (археологически);
- Лобно място на Николай Чуковски в землището на гр. Сапарева баня (исторически);
- Гробищна църква „Св. Никола“ в с. Сапарево (художествен).

От предварителна категория „за сведение“ е един обект - Възрожденска църква в м. „Оброк на Св. Тодор“ в землището на гр. Сапарева баня

На територията на община Сапарева баня няма идентифицирани и оценени урбанистичен, културен ландшафт, парково и градинско изкуство, етнографски, културен маршрут, със статут, определен по реда на ЗКН.

Военни паметници. Декларирани исторически обекти са военните паметници и паметните плочи издигнати по повод участието на България в Първата и Втората Балкански войни, в Първата и Втората световни войни. Съгласно регистъра на военните паметници, поддържан от Националният военноисторически музей на територията на общината има един такъв паметник - Паметник на загиналите в Отечествена война в гр. Сапарева баня. В Регистъра на военните паметници, поддържан от Областна администрация Кюстендил освен този паметник са изброени и поставените паметни плочи:

- Паметна плоча пред сградата на кметството в с. Сапарево;
- Паметна плоча в черквата „Успение на Пресвета Богородица“ в с. Сапарево;
- Чешма-паметник, която се намира в центъра на гр. Сапарева баня;

¹⁹ Според научната и културната област, към която се отнасят, съгласно чл.47 ЗКН.

- Чешма с паметна плоча, която се намира на площада в с. Овчарци;
- Паметна плоча, която се намира в центъра на с. Ресигово.

*Нематериално културно наследство*²⁰ в общината са фестивали, празници и представяне на обичаи от културния календар на общината. В ОУПО е отправена препоръка материалното и нематериалното културно наследство на община Сапарева баня да получат адекватна валоризация като ресурс на културен туризъм. Следва да бъдат предвидени средства за организиране на комплексни и тематични културни маршрути, с необходимите за това мерки за опазване и показване на обектите на културното и природното наследство.

Раздел I.5. Екологично състояние и рискове.

Екологични рискове.

В Плана за управление на речните басейни в Западноромански район за басейново управление 2022-2027²¹ са идентифицирани като точкови източници на замърсяване заустванията на битови отпадъчни води от градски канализационни мрежи на агломерации с над и под 2000 е.ж. В плановият документ е посочен следният точков източник на натиск от отпадъчни води с преобладаващ битов характер - Външен събирателен канализационен колектор гр. Сапарева баня (код BG4ST600R1032), който се зауства в речно тяло - р. Джерман от кота 1052 м. с притока си р. Валявица и части от левите си притоци р. Фудина (от кота 900 м.) и р. Горица (от кота 814 м.) до град Дупница. В същия план е определен и генерирания товар от агломерация Сапарева баня с описания източник на точково замърсяване – 8709 екв.ж. Освен това като дифузни източници на замърсяване на повърхностните води са определени населени места под и над 2000 е.ж. без изградена или частично изградена канализационна мрежа, каквито са останалите населени места в общината. Като дифузни източници на замърсяване са оценени горскостопанските дейности, при осъществяването на които се допуска, че съществува риск от замърсяване на водните обекти в близост, поради потенциално третиране с препарати за растителна защита, в случай, че горската площ е над 20% от водосбора на водното тяло. Измежду оценените за целите на плана водни тела с такъв риск, няма зони, които да са на територията на общината.

На територията на община Сапарева баня няма депа за отпадъци, които не отговарят на екологичните изисквания. Съществуващото общинско депо за неопасни отпадъци на община Сапарева баня е рекултивирано²², като е осъществена техническа рекултивация на депото, след което в предвидения период се осъществява биологична рекултивация. На територията на общината няма складове за негодни за употреба пестициди. Не се осъществява добив на полезни изкопаеми.

Почти всички видове почви, които се срещат в общината, са засегнати в слаба или средна степен от плоскостна и ривинна водна ерозия.

²⁰ Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство на ЮНЕСКО определя „нематериално културно наследство“ като обичаите, формите на представяне и изразяване, знанията и уменията, а така също и свързаните с тях инструменти, предмети артефакти и културни пространства, признати от общностите, групите, а в някои случаи отделните лица като част от тяхното културно наследство. Неговите прояви форми са определени в конвенцията по следния начин: (а) устни традиции и форми на изразяване, в т. ч. и езика в качеството му на носител на нематериалното културно наследство; (б) художественоизпълнителско изкуство; (в) социални обичаи, обреди и празненства; (г) знания и обичаи, отнасящи се до природата и вселената; (д) знания и умения, свързани с традиционните занаяти.

²¹ Приет с Решение № 919 / 31.12.2024 г. на Министерски съвет.

²² Проект „Рекултивация на депо за закриване в община Сапарева баня, предмет на процедура по нарушение на правото на ЕС по дело C-145/14“ с финансиране от Оперативна програма „Околна среда“ 2021-2020 г.

В община Сапарева баня няма постоянен пункт за наблюдение на качеството на атмосферния въздух. Не са установени превишения на пределно допустимите стойности на фини прахови частици при периодични измервания за превишение на нормите за ФПЦ. Основен замърсител е отоплението с твърдо гориво от домакинствата и транспорта.

Радиационната обстановка в общината е с характеристиките на естествения фон.

Съгласно Плана за управление на риска от наводнения Западнобеломорски район за басейново управление 2022-2027²³ на територията на община Сапарева баня не попада район със значителен риск от наводнения. Независимо от това, с цел предпазване от наводнения, е подходящо да се изпълнят дейности за корекции на речните корита в границите на населените места на р. Валявица в участъка ѝ през гр. Сапарева баня и на Кощанска река и Гладничка бара в с. Ресиово.

Защитени територии.

Биологичното разнообразие е в основата на функционирането на екосистемите и осигуряването на екосистемните услуги, които са от съществено значение за благосъстоянието на общностите и местното икономическо развитие. Биоразнообразието допринася за продоволствената сигурност, осигурява здравословна среда за обитаване, включително чрез ролята му за осигуряването на чисти въздух и вода.

На територията на община Сапарева баня попадат части от територията на национален парк и изцяло резерват и природна забележителност:

- Национален парк "Рила", Обявен със Заповед № 114 от 24 февруари 1992 г. на Министъра на околната среда и водите, прекатегоризиран със Заповед № РД-397 от 15 октомври 1999 г. на Министъра на околната среда и водите.

Национален парк "Рила"²⁴ е най-големият национален парк в България и един от най-големите европейски паркове. Той включва безлесните части по билото на Рила планина и част от горските иглолистни комплекси под него в четирите главни дяла на планината. Паркът обхваща площ от 107 923,7 хектара и включва няколко резервата - "Парангалица", "Скакавица", "Ибър" и "Централен рилски резерват". Резерватите са защитени територии, които са образци от естествени екосистеми с характерни и забележителни диви растителни и животински видове и местообитания. Резерватът "Скакавица" (70,8 ха) е обявен през март 1968 г. в землището на гр. Сапарева баня. Това е типичен горски резерват, разположен между 1850 и 2050 м, в който се охранява вековен девствен, предимно беломуров горски масив.

- Резерват „Скакавица“, обявен със Заповед № 508 от 28 март 1968 г. на Министъра на горите и горската промишленост.

Резерватът е с площ от 70,8 ха, разположен е в землището на гр. Сапарева баня и попада в границите на НП „Рила“. Предмет на опазване са следните видове и местообитания: бяла мура, смърч, ела, жълта тинтява, български омайник, златовръх, рилски ревен, планински божур, златиста кандилка, планинска делянка, черна боровинка, сърна, дива свиня, лисица, вълк, сокерица, балканска завирушка, усойница, смок мишкар, живороден гушер, планинска водна жаба. В резервата се забраняват всякакви дейности, с изключение на: охраната му,

²³ Приет с Решение № 940/28.12.2023 г. на Министерски съвет.

²⁴ Обявен със Заповед № 114 от 24.02.1992г. на Министъра на околната среда и водите. Прекатегоризиран със Заповед № РД-397 от 15.10.1999 г. Министъра на околната среда и водите.

преминаването на хора по маркирани пътеки, включително с научна и образователна цел и събиране на семенен материал, диви растения и животни с научна цел или за възстановяването им на други места в количества, начини и време, изключващи нарушения в екосистемите.

- Природна забележителност на територията на община Сапарева баня е водопад „Горица“. Този водопад е най-ниско разположеният (900 м н.в.) в Рила. Водният му пад е 39 м и е един от няколкото Овчарченски водопада.

Защитени зони.

На територията на общината попадат следните защитени зони от европейската екологична мрежа „Натура 2000“:

- BG0000495 „Рила“ (за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна и за опазване на дивите птици), обявена със Заповед № РД-764 от 28.10.2008г. на Министъра на околната среда и водите, допълнена с негова Заповед № РД - 259/31.03.2021 г., включена в списъка на защитените зони за опазване на дивите птици с Решение №122 от 2 март 2007 г. на Министерския съвет. Площта на защитената зона е 77927,17 ха, от които 4239,7 ха са в територията на община Сапарева баня.

Тази защитена зона е от национално, европейско и световно значение за опазването на биома „смесени планински системи със сложно зонироване“. Национален парк „Рила“ е една от най-големите защитени територии в европейски мащаб, където се прилагат множество международни конвенции за опазване на биоразнообразието. Национален парк „Рила“ е най-значимата територия по отношение на наличието в страната на високопланински ледникови езера. Общото значение на природния ресурс и богатството на местообитанията е от европейско значение, а ендемичната флора и безгръбначната фауна са от световно значение. Особено ценни са горските екосистеми с висок процент на естественост, в които се срещат ендемични горски комплекси (като бяла мура) и едни от най-старите и най-добре представящи се борови съобщества от джуджета в България.

- BG0000308 „Верила“ (за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна), включена в списъка от защитени зони, приет с Решение № 661 от 16 октомври 2007 г. на Министерския съвет. Издадена от министъра на околната среда и водите Заповед № РД – 337 от 31 март 2021 г., с която обявява забрани и ограничения за дейности, противоречащи на природозащитните цели на защитената зона. Общата площ на защитената зона е 6443,42 ха, а на територията на община Сапарева баня - 51,97 ха.

Тази защитена зона включва разнообразни местообитания като тревни съобщества, гори и влажни зони, и е покрита предимно с широколистни гори. ЗЗ обхваща по-голямата част от планината Верила, която свързва Витоша и Рила, с цел опазване на биологичното разнообразие, поддържане на екологичния баланс и съхраняване на природните ресурси.

- BG0002129 „Рила буфер“²⁵ (за опазване на дивите птици), включена в списъка от защитени зони, приет с Решение № 177 от 3 април 2019 г. на Министерския съвет, обявена със Заповед № РД-229 от 11 март 2020 г. на Министъра на околната среда и водите.

ЗЗ „Рила буфер“ обхваща по-ниските части на Рила планина, по границите на Национален парк „Рила“ и Природен парк „Рилски манастир“. Обхваща предимно стари иглолистни, смесени и

²⁵<https://natura2000.egov.bg/EsriBg.Natura.Public.Web.App/Home/ProtectedSite?code=BG0002129&siteType=BirdsDirective>

широколистни гори. Иглолистните гори са представени от бяла мура, обикновен смърч, бял бор и обикновена ела. В широколистните гори преобладава букът. Срещат се и смесени буково-иглолистни гори. Останалата част от територията е заета от открити местообитания, включително естествени ливади, пасища с храсти, преходни местообитания и земеделски площи.

Тази защитена зона осигурява подходящи местообитания за 17 застрашени вида птици, които са характерни за старите гори и откритите пространства, които са специфични и представителни за Рила планина. Природозащитната функция на зоната е повлияна от човешки дейности, свързани с горското стопанство, развитието на туризма и използването на водите. Горските местообитания са засегнати от интензивните лесовъдски дейности, както и от опожаряването на горите. Изграждането на нови горски пътища фрагментира местообитанията, а движението на моторни превозни средства, включително извън пътищата, причинява безпокойство в района на гнездене на птиците.

▪ BG0000636 „Ниска Рила“ (за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна), включена в списъка от защитени зони, приет с Решение № 177 от 3 април 2019 г. на Министерския съвет.

Защитената територия обхваща долните части на Рила планина до границите на Национален парк „Рила“ и Природен парк „Рилски манастир“. Районът включва обширни горски съобщества - предимно стари иглолистни, смесени и широколистни гори. В зоната са включени и открити местообитания, включващи предимно високопланински естествени тревни съобщества, храстови съобщества, пасища и преходни местообитания.

Тази защитена зона е от национално и европейско значение за опазването на местообитанията на кафявата мечка. Срещат се и двойки вълци. Мястото включва местообитания на мечките, които се обитават от видовете, както и територии, образуващи естествен екологичен коридор. Територията има висок хранителен потенциал и условия за необезпокоявано съществуване, размножаване и отглеждане на потомство.

Раздел. I.6. Административен капацитет

Местното самоуправление в определените от ЗМСМА области, се осъществява от Общинския съвет и от Кмета на общината. Община Сапарева баня е юридическо лице на бюджетна издръжка. Неин законен представител и едноличен орган на изпълнителната власт е кметът на общината, който е което е първостепенен разпоредител с бюджетни кредити.

Кметът на общината, подпомаган от общинската администрация осигурява изпълнението на законите, подзаконовите нормативни актове, решенията на общинския съвет, подпомага кмета на общината при осъществяване на правомощията му, осигурява технически дейността му, подпомага общинския съвет и осигурява дейността му, извършва дейности по административното обслужване на физическите и юридическите лица. Организационната структура на общинската администрация се урежда в Устройствения правилник на Общинска администрация – Сапарева баня²⁶, с който се определят организацията на дейност, функциите и задълженията на административните звена. Ръководството на общината се състои от кмет, заместник-кметове, кметове на кметства и секретар на община.

Заместник-кметовете подпомагат кмета на общината, съобразно възложените им функции, със следните ресори: „Европейски програми и проекти, финансова дейност, местни данъци и такси,

²⁶ Утвърден със Заповед №РД-01-10-400 от 26.08.2024г. на кмета на община Сапарева баня.

социални и хуманитарни дейности“, „Обществени поръчки, общинска собственост, екология, търговски дейности и човешки ресурси“ и „Архитектура, градоустройство и контрол в строителството“

Секретарят на общината осъществява административното ръководство на администрацията – ръководи, координира и контролира функционирането на администрацията за точното спазване на нормативните и поднормативните актове. Главният архитект на общината провежда и контролира действията по устройство на територията.

Структурата на общинската администрация, разпределението на дейностите и отговорностите на екипа на кмета и служителите на всички нива на общинска администрация са съобразени с компетентността на органите на местно самоуправление, и наличните човешки ресурси. Административният капацитет се поддържа чрез обучения на служителите по различни теми, организирани от Института по публична администрация, както и от други обучителни организации, съобразно функциите на съответните служители, включително за разработване и управление на проекти и провеждане на обществени поръчки.

За изпълнение на ПИРО е необходимо Общината да разшири своя капацитет с цел по-ефективно изпълнение на плана, неговото наблюдение, отчитане и оценка. Идентифицирани са следните ключови предизвикателства, които стоят пред местното управление през периода на прилагане на плана, които са от значение за изпълнение на определените приоритетни проекти:

- Инфраструктура, съобразена с климатичните цели на ЕС.

Европейският съюз участва в Парижкото споразумение за борба с климатичните изменения, което предвижда привличане на капиталовите инвестиции в съответствие с целта за постигане на ниски емисии на парникови газове и устойчиво на климатичните изменения развитие. В съответствие с това споразумение ЕС формулира две цели - да намали емисиите на парникови газове с 55% до 2030 г. и да постигне нулеви нетни емисии до 2050 г. Всички страни в ЕС са ангажирани с процеса и са страни по споразумението, като те следва да координират действията и целите си на ниво съюз.

В почти всички случаи с изпълнението на общински инфраструктурни проекти се създават или подобряват активи, които имат дълъг експлоатационен период. Проектите, финансирани през периода 2021-2027 г., ще продължат да бъдат експлоатирани поне до 2050 г., поради което при селекцията им ще се основава и на техния принос за постигане на актуалните целеви стойности на емисиите на парникови газове. Освен това инфраструктурата ще бъде засегната от очакваните неблагоприятни климатични и метеорологични явления, в резултат на изменението на климата, уязвимостта към които следва да бъде подходящо ограничена.

Повечето инфраструктурни обекти имат дълъг експлоатационен срок - голяма част от инфраструктурите, които днес са в експлоатация в ЕС, са проектирани и изградени преди много години. Освен това повечето инфраструктурни обекти, финансирани през периода 2021-2027 г., ще продължат да бъдат експлоатирани през по-голямата част от втората половина и дори след края на века. Поради това през настоящия програмен период приоритет ще се дава на инвестиции в инфраструктура, подготвена за бъдеще, което е неутрално по отношение на климата и едновременно с това - устойчиво на последиците от промените в климата. В тази връзка от практическо значение е, че при осъществяването на проектите за развитие на транспортната и комуналната инфраструктура, системите за управление на отпадъците, обществените сгради и паркове, които са обект на интервенции сега, ще трябва да се гарантира

климатична неутралност (сметчане на изменението на климата) и устойчивост на климата (адаптация към изменението на климата).

- Нов интегриран подход към публичните инвестиции на местно ниво.

През настоящия програмен период получаването на безвъзмездно финансиране за общински проекти се основава на прилагането на подход на интегрирани териториални инвестиции. Тези интегрирани инвестиции позволяват взаимосвързани проекти, базирани на регионални нужди, да бъдат финансирани от различни програми по Европейските фондове при споделено управление.

Например чрез Програмата за развитие на регионите 2021-2027 ще се подкрепят и проекти на общини от селските райони в областта на енергийната ефективност, обществения транспорт, индустриалните зони и социалната политика в сътрудничество с съседните градски общини. Този процес е свързан с промяна на разбирането за необходимия стратегически фокус на инвестициите, придобиване на нови умения за планиране и изпълнение на проекти и изграждане на партньорства.

Основна характеристика на интегрирания териториален подход е прилагането на принципа на партньорство: сътрудничество между различни заинтересовани страни на определена територия, което осигурява обществена подкрепа за финансираните проекти. Прилагането на този подход изисква активно сътрудничество с други общини и ключови участници в социално-икономическия живот.

На следващо място възприетият нов подход за разпределяне на средствата за развитие на селските райони посредством резервирани бюджети за всяка община е свързан с подобряване на способностите за извеждане на приоритети и насочване на ограничени средства към най-важните потребности. Значителното увеличаване на териториалния обхват на воденото от общността местно развитие, което се подкрепя чрез Стратегическия план за развитие на земеделието и селските райони 2023-2027 е възможност за привличане на допълнително финансиране, което също изисква развитие на култура на партньорство.

Укрепването на собствения капацитет за управление на интегрирани проекти и възлагане на обществени поръчки, съобразени с климатичните цели, ще намали зависимостта от външни консултантски услуги. Особено важно е развиването на умения за обосноваване на икономическата и климатичната устойчивост на проектите, анализа по разходи и ползи и други инструменти, които подпомагат избора на проекти. Уменията за определяне на подходящи изисквания към инфраструктурата и зелени обществени поръчки също ще допринесе за планиране и изпълнение на висококачествени проекти. Освен това, финансирането на капиталови инвестиции чрез националния бюджет въз основа на проектната готовност изисква навременни действия за инвестиционно проектиране на приоритетни общински проекти.

- Важни обществени предизвикателства, свързани с предоставяне на публични услуги.

Бързите технологични промени през последните няколко години са възможност за предоставянето на услуги, ориентирани към гражданите, включително на достъпни онлайн административни услуги. Цифровизацията на публични услуги в областта на устройството на територията и строителството ще допринесе за повишаване на инвестиционния интерес. Дигитализирането на информационни масиви, съдържащи регистри данни (например актовете за гражданско състояние), ще улесни предоставянето на административни услуги.

Раздел I.7. Описание на взаимовръзките на анализа с резултатите от проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво.

Социално-икономическият анализ на районите в България е изготвен от Национален център за териториално развитие ЕАД²⁷. Анализът е представен в три части, в които последователно се разглеждат настъпилите промени за периода 2014-2020 г. в икономическото, социалното, демографското, инфраструктурното развитие и състоянието на околната среда, очертават се основните тенденции до момента на изготвянето му и се дават прогнози за развитие до 2027 г. Основната цел на разработката е да се изготви „детайлен социално-икономически и демографски анализ за нуждите на Оперативна програма за регионално развитие и други програми, финансирани със средства от ЕСИФ, Националната стратегия за регионално развитие на Република България, регионалните планове за развитие на районите от ниво 2, Националната концепция за пространствено развитие и регионалните схеми за пространствено развитие на район от ниво 2 за периода след 2020 г.“ Така формулираната основна цел е насочена към подобряване на интеграцията между секторните политики в полза на регионалното развитие и икономическия растеж и обвързването им с националното пространство. Отправна точка в Социално-икономическия анализ са очертаните приоритети на Кохезионната политика на ЕС за следващия програмен период, които съхраняват и доразвиват полицентричния модел и териториалния подход, на основата на местния потенциал, териториалната, тематичната/секторната и финансовата интеграция и координация, партньорството в управлението и обмена на информация, знания, услуги и добри практики за постигане на общите цели.

Въз основа на направения социално-икономически анализ са изведени следните приоритети за следващия програмен период: наука и иновации за конкурентоспособност; образование и обучение за високо квалифицирана работна сила; подобряване на свързаността и цифровизация на икономиката, насърчаване на заетостта и социалното включване и намаляване на бедността и оползотворяване на местния потенциал. В допълнение, политиката на правителството през периода 2021-2027 г. ще включва и целенасочени действия по следните хоризонтални политики: действия, свързани с климата, преференциално третиране на проекти в изостанали райони и сигурност и миграция. (с. 7).

В този социално икономически анализ община Сапарева баня е групирана в категория „слабо урбанизирани общини (периферни)“, в която категория попадат общо 152 общини в страната. Определянето на община Сапарева баня като слабо урбанизирана (периферна) се основава на използването на методика, според която „е прието, че слабо урбанизирана община (периферна) – на малък град или село е тази, при която над 50 на сто от населението е в населени места под 5 хил. жители или общината е с център град или село под 5 хил. жители“.

Анализът на социално икономическото развитие на община Сапарева баня е в пълно съответствие с резултатите от проведения хоризонтален социалноикономически анализ на Югозападния район от ниво 2, изготвен от „Национален център за териториално развитие“ ЕАД. ПИРО като част от системата от стратегически документи интегрира регионалното и пространственото развитие и служи за определяне на актуалните проблеми, нуждите и потенциалите за развитие на районите, общините и населените места, които се отчитат при разработването на инвестиционни програми и финансови инструменти, включително съфинансирани от Европейските структурни и инвестиционни фондове. В съответствие с тях е извършено и планирането и изпълнението на интегриран подход за териториално развитие и на

²⁷ Одобрен с Решение № 196 от 11 април 2019 г. на Министерския съвет.

местни инициативи, допринасящи за постигане на националните цели и приоритетите за регионално и местно развитие.

Раздел I.8. Влияние на големи инфраструктурни проекти с регионално и национално значение

Инфраструктурен проект с потенциално влияние върху социално-икономическото развитие на общината посредством подобряване на транспортната достъпност е проектът за изграждане на скоростен път „Рила“ по направление Кюстендил – Дупница – Самоков - магистрала „Тракия“/магистрала „Хемус“. Този проект е включен допълнително в широкообхватна TEN-T мрежа. Следва да се отбележи, че периодът на очакваното изпълнение на проекта за изграждане на скоростен път „Рила“ е значително след референтния период на ПИРО. При преговорите относно финансирането по Механизма за свързване на Европа (МСЕ) е възприето, че ангажиментът на държавите членки е да завършат основната мрежа на TEN-T до 2030 г., а широкообхватната мрежа – до 2050 г.²⁸.

В Общия устройствен план на Община Сапарева баня е прогнозирано перспективното развитие на пътната мрежа, съобразено с намеренията за бъдещо изграждане на скоростен път, като са предвидени следните потенциални инфраструктурни проекти:

- осигуряване на връзка на скоростен път „Рила“ с пътната мрежа на територията на общината;
- реализиране на обходно трасе на връзката на гр. Сапарева баня със скоростен път „Рила“ на изток от града.

С оглед на периода, в който се предвижда осъществяването на този проекта за скоростен път, изпълнението на тези пътни връзки не е включено в ПИРО, като в случай на по-ранното му изпълнение (например чрез публично-частно партньорство), плановият документ следва да бъде актуализиран в частта си за подобряване на общинската пътна мрежа и конкретно за изграждане на посочените пътни връзки.

Раздел I.9. Анализ на връзката на общината със съседните територии

Категоризация от значение за местното развитие.

В йерархичната система от градове-центрове, съгласно актуализираната национална концепция за пространствено развитие, град Сапарева баня е определен от V ниво - много малки градове и села, центрове с общинско значение за територията на съответните общини. Според стратегията за развитие на националното пространство, предвидена в АНКПР, община Сапарева баня попада на второстепенна ос на урбанистично развитие Кюстендил – Дупница – Самоков - Ихтиман, което я обвързва със западната меридиална главна урбанистична ос на развитие Видин – Враца – София – Благоевград - Кулата, част от общоевропейски транспортен коридор № 4 Дрезден - Прага - Братислава - Гьор - Будапеща - Арад - Крайова - София - Пловдив - Истанбул, с разклонение София - Кулата - Солун и със главната паралелна ос Драгоман - София - Пловдив - Свиленград - Истанбул, също част от ОТК № 4.

Община Сапарева баня е в групата на 152 слабо урбанизирани общини (периферни), съгласно актуализираната НКПР и община - селски район, съгласно дефиницията, дадена в Програмата за развитие на селските райони за периода 2014-2020 г., която гласи дословно следното: „селски райони са общините (LAU 1), в които няма населено място с население над 30 000 души“. Общината ще бъде селски район и през периода 2021-2027 г., съгласно промяна в дефиницията

²⁸ Резолюция на Европейския парламент от 20 януари 2021 г. относно преразглеждането на насоките за трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T) (2019/2192(INI))

за селска община в Споразумението за партньорство, според което селски са общините, чийто градски център е с население до 15 000 жители.

В рамките на интегрирания подход за териториално развитие, инвестициите за интегрирано териториално развитие на регионите от ниво 2 в България в периода 2021 - 2027 г. ще бъдат подпомагани чрез прилагане на концепции на ИТИ с комбинираното финансиране на различни програми, Стратегическият план за развитие на земеделието и селските райони и други източници на финансиране, включително рециклирани средства от прилагането на финансовите инструменти от предишните програмни периоди (където е приложимо). Същевременно се предвижда ОПРР и Стратегическият план за развитие на земеделието и селските райони да финансират огледални инфраструктурни мерки, като демаркацията между двете да бъде на териториална основа: СПРЗСР ще подкрепя 215 селски общини, а ОПРР останалите 50 общини. По този начин цялата територия на страната ще има достъп до финансиране за изпълнение на ИТИ в съответствие с интегрираните териториални стратегии за районите от ниво 2.

Връзки с други общини.

Медицинско обслужване на населението на общината се осъществява главно здравните заведения в гр. Дупница и в областния център (МБАЛ "Св. Иван Рилски" ЕООД и общинска болница "Св. Иван Рилски – 2003" ООД – в гр. Дупница, МБАЛ "Д-р Никола Василев" – гр. Кюстендил, както и Филиал за спешна медицинска помощ към Център за спешна медицинска помощ – Кюстендил). Учениците, които не се обучават в Професионалната гимназия по туризъм и администрация „Алеко Константинов“ в Сапарева баня, получават средно образование в Дупница, Кюстендил, Благоевград, Самоков, а също и в София. Следва да се посочат и традиционните културно-битовите пътувания до Дупница, Кюстендил, Благоевград, Банско и Разлог както за търговско обслужване, така и за посещения на културни и спортни мероприятия.

Собственият потенциал на общината за развитие на зимен, балнео, СПА и уелнес, културно-познавателен, поклоннически, еко и други видове туризъм се обогатява чрез разработените връзки със съседни и по отдалечени общини, притежаващи изяви туристически ресурси. Между тях могат да бъдат посочени община Самоков с курорта Боровец - туристически център с международно значение, както и Белчин баня – балнеоложки център, с популярен обект на културния туризъм - крепост „Цари Мали град“; община Дупница - гр. Дупница с парк „Рила“, Художествената галерия; Часовниковата кула; община Кюстендил – гр. Кюстендил (балнеоложки и културен център), парк „Хисарлъка“, с. Шишковци, манастира „Св. Лука“, каньона Шегава, Полско - Скакавишки водопад; община Рила с Рилски манастир и едноименния природен парк; община Кочериново с природния феномен „Стобски пирамиди“; манастирите в община Бобошево; община Невестино с НКЦ от национално значение Кадин мост и др. Регионалният исторически музей Кюстендил е разработил Обзорен културно-туристически маршрут „Кюстендилски регион – средище на древни култури“, обхващащ обекти в община Сапарева баня, както и такива в Кюстендил, Невестино, Рила, Рилски манастир, Бобошево.

Община Сапарева баня участва в Сдружение „Местна инициативна група Бобов дол-Дупница-Сапарева баня“, което изпълнява проект „Подготовка на Стратегия за Водено от общностите местно развитие на "МИГ Бобов дол-Дупница-Сапарева баня“.

Раздел I.10. Връзка с други стратегии.

В ЗРР е поставено условие за съгласуваност с интегрираната териториална стратегия за развитие на региона за планиране от ниво 2 и общия устройствен план на общината (чл. 13, ал. 1 от ЗРР).

Част II. Цели и приоритети за развитие на Община Сапарева баня за периода 2021-2027 г.

Планът за интегрирано развитие на община Сапарева баня е част от системата от стратегически и планови документи за социално-икономическо и пространствено развитие на страната, както и релевантните секторни стратегии и планове за развитие. Планът е съобразен с предвижданията на тези документи, както и интегрирания план за развитие на Югозападен район от ниво 2 и на стратегията за развитие на област Кюстендил. Такова съответствие се постига чрез прилагане на единен подход на планиране на регионалното и пространствено развитие и взаимната обвързаност и йерархична съгласуваност на системата от документи за стратегическо планиране на регионалното и пространственото развитие.

Стратегията на ПИРО е насочена към развитието на общината като хармонична териториална общност с динамична и адаптивна към външните условия икономика, приобщаващо социално развитие и устойчиво реализирани и съхранени природни и културни потенциали в перспектива до 2027 г. Изборът на мерки за изпълнение и конкретни проектни идеи е направен въз основа на изводите от извършения социално-икономически и териториален анализ, анкетното проучване на мнението и предложенията на заинтересованите страни и резултатите от общественото обсъждане на плана.

При определяне на подходяща стратегия за развитие е възприет подход на тематична концентрация и интегрирани териториални инвестиции, както и достъпните източници на финансиране. Подходът на интегрирани териториални инвестиции се прилага посредством изпълнение на комбинация от взаимосвързани и взаимодопълващи се проектни идеи и мерки, в резултат на които се постига позитивно въздействие върху ефективността на интервенциите, икономичност и ефикасност на финансирането им и максимизиране на обществените ползи. Този подход е свързан с тематична концентрация – фокусиране върху ограничен брой ключови области на развитието, както и Ресурсна обезпеченост – съобразяване на планираните мерки за изпълнение и конкретни проектни идеи с възможностите за финансиране, наличните капацитет и нормативно установената компетентност на органите на местно самоуправление.

ПИРО на община Сапарева баня се разработва за период, в който се проявяват сериозни промени в световен и европейски мащаб, включително климатични промени, преход към нисковъглеродна икономика, дигитализация и индустриална трансформация и демографски предизвикателства, предизвикателства към световната и местните икономики като резултат от пандемията от COVID 19. Тези външни условия оказват влияние и имат значение не само върху дефинирането на приоритетите за развитие на общината, но и върху тяхното съдържание като мерки за изпълнение на стратегията за развитие.

Стратегията за развитие на общината е съобразена с напредъка в изпълнението на общинския план за развитие на общината за периода 2014-2020 г., а също така с изпълнението на отделни общински секторни програми и стратегии, които имат принос към постигане на целите на този план. Вzeti са предвид основните констатации от годишните доклади за изпълнение на плана през този период, междинната оценка и актуализацията на плановия документ през периода на неговото изпълнение.

Раздел II.1. Визия за развитие.

ПИРО като стратегически документи обвързва сравнителните предимства и потенциал за развитие на местно ниво с визия, цели и приоритети за развитие, свързани общо от стремежа към по-висок жизнен стандарт на хората в общината и устойчиво развитие на територията.

Формулираната визия на плана за интегрирано развитие за релевантния период, при съобразяване с местните ресурси за развитие и ограничения е: **Община Сапарева баня – просперираща общност.**

Раздел II.2. Стратегически цели и приоритети за развитие.

Стратегическа цел 1. Създаване на възможности за благоденствие на хората и за икономически растеж.

Приоритет 1. Солидарност и равни възможности.

Мярка 1.1. Подобряване на образователната инфраструктура и достъпа до качествено образование.

- „Енергийна ефективност, достъпна среда, здравни, професионални и STEM кабинети с прилежащо оборудване, физкултурни салони, зони за отдых и културни прояви в СУ „Христо Ботев“ гр. Сапарева баня“.
- „Развитие на модулни учебни планове и програми за професионално образование и обучение за нуждите на туристическия сектор“.
- „Обучение на възрастни и учене през целия живот“.

Мярка 1.2. Подобряване на социалната и здравната инфраструктура и равен достъп до качествено здравеопазване и социални услуги.

- „Обновяване на обществени сгради, използвани за предоставяне на социални услуги и доставка на оборудване“.
- „Предоставяне на социални услуги в общността – топъл обяд, патронажна грижа“.
- „Ефективни публично-частни партньорства за насърчаване на благоденствието и мобилизиране на частно финансиране за инвестиции със социално въздействие“.

Мярка 1.3. Активни политики на пазара на труда.

- „Насърчаване на заетостта, стажове, обучения и активиране на безработни и неактивни младежи“.
- „Подкрепа на обучение, квалификация и преквалификация за заети лица“.
- „Насърчаване на участие на жените на пазара на труда, по-добър баланс между професионалния и личния живот, включително достъп до грижи за деца“.

Приоритет 2. Икономическо развитие.

Мярка 2.1. „Стимулиране на предприемачеството, иновациите и цифровата трансформация в предприятията“.

- „Създаване на работни пространства и инструменти за консултиране и обучение“.
- „Повишаване на ресурсната и енергийна ефективност в предприятията и насърчаване на прехода към кръгова икономика“.

- „Стимулиране и споделяне на знанията, иновациите и цифровизацията в селското стопанство“.

Мярка 2.2. Подобряване на бизнес средата и бизнес инфраструктурата, подкрепа за запазване на съществуващия бизнес, привличане на инвестиции и създаване на нови предприятия и работни места“.

- „Комплексни услуги в подкрепа на предприятията и привличане на инвестиции“.
- „Въвеждане на система за измерване и заплащане съобразно генерираните отпадъци за предприятията“.
- „Подкрепа на предприемачеството сред уязвимите групи на пазара на труда и социалното предприемачество“.
- „Умно село“ – дигитални катализатори за развитие“.

Мярка 2.3. „Туристически услуги и маркетинг“.

- „Създаване и поддържане на туристически информационен портал и на единна информационна база и резервационна система на туристическото предлагане“.
- „Сертификация на туристически обекти“.
- „Развитие на интегрирани туристически маршрути и продукти и общ маркетинг“.
- „Дигитализация на експозиции и създаване на виртуални представяния и услуги с възможност за онлайн посещения“.

Приоритет 3. Добро управление.

Мярка 3.1. „Предоставяне на качествени публични услуги“.

- „Дигитална трансформация на услуги и процеси“.
- „Публични информационни системи“.
- „Дигитален архив“.

Мярка 3.2. „Обществен ред и сигурност“

- „Изграждане на система за видеонаблюдение“.

Мярка 3.3. „Сътрудничество и развитие“

- „Повишаване на капацитета за разработване на проекти и управление на договори“.
- „Повишаване на капацитета за изпълнение на мерки за енергийна ефективност и за намаляване на емисиите на парникови газове и адаптация към очакваните неблагоприятни последици от изменението на климата“.
- „Партньорства и мрежи за съвместни проекти, обмен на опит и добри практики“.
- „Прилагане на стратегия на местно развитие“.

Стратегическа цел 2. Подобряване на жизнената среда и съхраняване на природното и културно наследство.

Приоритет. 4. Свързаност и достъпност.

Мярка 4.1. „Рехабилитация на общински пътища и улици в населените места“

- „Рехабилитация на път KNL3192 /II-62,Дупница-Клисура/-Сапарево-/III-6204/, който свързва с. Сапарево с път II-62“.

- „Повишаване на сигурността на път KNL1191 /III-6204/-Сапарева баня-Паничище-х. „Пионерска“.
- „Рехабилитация на път KNL3190 /II-62,Дупница-Клисура/-Сапарева баня-/III-6204/, който осигурява достъпа от път II-62 до гр. Сапарева баня“
- „Реконструкция и рехабилитация на улици от второстепенната улична мрежа в гр. Сапарева баня“.
- „Реконструкция и рехабилитация на улици от първостепенната и второстепенната улична мрежа в селата“.

Мярка 4.2. „Внедряване на ефективно изкуствено външно осветление“.

- „Енергийно ефективна модернизация и прилагане на интелигентно управление и мониторинг на селищните системи за изкуствено външно осветление“.
- „Изграждане на системи за изкуствено външно осветление в кв. „Богородица“ гр. Сапарева баня и с. Паничище“.

Мярка 4.3. „Обновяване на публични пространства“.

- „Рехабилитация на обществен парк в с. Сапарево“.
- „Обновяване на фонтан в централна градска част на гр. Сапарева баня“.

Мярка 4.4. „Подобряване на културната инфраструктура и съхраняване на културно-историческото наследство“.

- „Консервация, социализация и експониране на античен град „Германея“.
- Обновяване и реставриране на храм „Св. Николай“, с. Сапарево.
- „Обновяване на храм "Св. Влчк. Георги Победоносец", кв. Гюргево на гр. Сапарева баня“.
- „Обновяване на манастир „Св. Архидякон Стефан“.
- Обновяване на храм "Успение Богородично", гр. Сапарева баня.

Мярка 4.5. „Подобряване на туристическата инфраструктура и маршрути“.

- „Изграждане на лифт от гр. Сапарева баня до с. Паничище“.
- „Приключенски парк“ - зона за отдих, спорт и забавления сред природата“.
- „Туристическа инфраструктура в планинската част на общината“.

Мярка 4.6. „Изграждане на спортна инфраструктура“.

- „Изграждане на нови публични пространства за спорт и отдих в градска среда“.
- „Изграждане на велосипедни алеи“.

Приоритет 5. Териториално развитие и благоустройство.

Мярка 5.1. „Подобряване и развитие на инфраструктурата за питейно водоснабдяване и отпадъчни води“

- „Реконструкция на участъци от водопроводна мрежа в населените места“
- „Изграждане на канализационен колектор и ПСОВ в гр. Сапарева баня“.
- „Изграждане на канализационни мрежи и пречиствателни съоръжения за отпадни води в селата и на дъждоприемни резервоари за поливни нужди“.

Мярка 5.2. „Модернизация и енергийна ефективност на сгради за обществено обслужване и подкрепа за внедряване на енергоспестяващи мерки в жилищни сгради и туристически обекти“.

- „Предпроектни проучвания и разработване на пилотен проект за комбинирано производство на топлина и електричество от геотермални източници“.
- „Въвеждане на мерки за енергийна ефективност в сградите на кметствата“.
- „Насърчаване на внедряване на мерки за енергийна ефективност в еднофамилни и многофамилни жилищни сгради и туристически обекти“.

Мярка 5.3. „Подобряване на инфраструктурата за управление на отпадъците“

- „Развитие на инфраструктурата за управление на зелени и биоразградими отпадъци“.
- „Подобряване на системата за разделно събиране и рециклиране на битови отпадъци“.
- „Управление на строителни отпадъци и насърчаване на повторното им използване“.

Мярка 5.4. „Опазване на горите, биологичното разнообразие и защитените територии“.

- „Поддържане и възстановяване на реки и водни площи за предпазване от наводнения“.
- „Изграждане и поддържане на горски пътища“.
- „Предотвратяване и възстановяване на щети по горите“.
- „Подобряване природозащитното състояние на видове от мрежата Натура 2000“.

Част III. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност.

Гражданското участие е неизменна част от определянето на приоритетите за развитие на страната в различни обществени сфери, от вземането на решения и провеждането на политики, имащи за цел да отговорят на важни обществени потребности, както и за доброто функциониране на държавната администрация. Гражданското участие е в основата при прилагането на принципите на прозрачност, откритост и ефективност на държавното управление.

Гражданското участие в процесите на вземане на решения дава възможност за периодичен граждански мониторинг върху действията, решенията и политиките, провеждани от публичните власти, като създава възможност идеите на гражданите да се реализират.

Местните власти са най-близо до проблемите на гражданите, поради което именно на това ниво участието на гражданите е от решаващо значение за ефективността на управлението. Поставянето на гражданите в центъра на всички демократични институции е и основната цел на Стратегията за иновации и добро управление на местно ниво на Съвета на Европа.

В условията на конституционната демокрация, която по правило е представителна демокрация, участието на гражданите при определяне на обществените нужди и начините на тяхното задоволяване се осъществява чрез свободно и демократично избрани политически представители. По този начин, позицията на обществото може да бъде своеобразен коректив на

политическите приоритети и цели и да бъде инструмент за обществен контрол върху публичните политики.

Същевременно е важно гражданите да имат възможността да участват в работата на държавните органи и институции и да влияят при вземането на решения, изработването и изпълнението на политики, стратегически документи, за да се постига максимална съгласуваност и консенсус между тях и държавата по различни теми от обществения дневен ред. С това се осигурява достоверност на нуждите и адресиране на политиките за задоволяване на действителните потребности, в резултат на което се постигат трайни резултати и обществено одобрение и подкрепа за на решенията.

Основните способи, предвидени за осигуряване на информация и публичност в нормативната уредба е публикуването на **годишните доклади и междинната оценка**, както и **последващата оценка** след края на периода на действие на плана. В хода на изпълнение на ПИРО тези оценъчни документи за измерване на напредъка ще бъдат изготвени и обсъдени с прилагане на форми на взаимодействие с местните заинтересовани страни и подходящо осигуряване на публичност.

Част IV. Определяне на зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за сътрудничество с други общини - приоритетни зони за въздействие.

Определяне на зони за прилагане на интегриран подход.

Съгласно Методическите указания зоната за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие) е пространствено обособена територия с определена характеристика и състояние на физическата среда, социална и/или етническа структура на населението и характер и структура на основните фондове. Зоните за прилагане на интегриран подход се определят на базата на общи характеристики на определена територия и/или общи проблеми или потенциали за развитие.

Съгласно Националната концепция за пространствено развитие не е задължително, нито приложимо обособяването на градски зони за въздействие в общинския център гр. Сапарева баня, който е град от V йерархично ниво. От друга страна е обосновано *гр. Сапарева баня* да бъде отделен като зона за прилагане на интегриран подход, тъй като в него живее повече от половината от населението в общината, там се предоставят публичните услуги, и освен това единствено е него са налични елементи на градската среда, които имат нужда от специфични интервенции, приложими за градските райони.

По отношение градовете от V йерархично ниво - общински центрове, където се осъществява първичното обслужване на населението на общините и където са налични работни места извън селскостопанската заетост – в сферата на социалните услуги, търговията, администрацията, промишленото и занаятчийското производство, образованието, културата, НКПР посочва като важно условие свързаността с останалите селища в общините. Условие за достъпа до тези услуги са удобните, изградени и поддържани комуникационно-транспортни връзки, което налага изискване за доизграждане и реконструкция на транспортната инфраструктура. В съответствие с предвижданията в ОУПО, що се отнася до стратегията за развитие на техническата инфраструктура, съществено е отбелязаното значение на развитието на енергия от

възобновяеми източници. Друг акцент с екологическа насоченост е създаването на предпоставки за опазване чистотата на въздуха, водите и почвите.

В тази зона за въздействие е подходящо прилагането на следните мерки:

- ☞ Изграждане на съоръжения за пречистване, подобряване на водоснабдителната и канализационната мрежа;
- ☞ Подобряване на зелената система в града, изграждане и обновяване на зелени зони, паркове и места за отдих;
- ☞ Опазване на околната среда, въвеждане на възобновяеми енергийни източници;
- ☞ Съхраняване и популяризиране на културно-историческото наследство;
- ☞ Подобряване на образователната инфраструктура и на образователните услуги;
- ☞ Подобряване на спортната инфраструктура.

На следващо място структуроопределящият характер на туризма в местната икономика, както и установените в социално-икономическия анализ потребности от развитие на туристическата инфраструктура и услуги са основание за определяне на зона за прилагане на интегриран подход „*Сапарева баня – Паничище*“.

В тази зона за прилагане на интегриран подход е подходящо прилагане на следните мерки:

- ☞ Подобряване на инфраструктурата за еко- и селски туризъм;
- ☞ Подкрепа за развитие на разнообразни форми на туризъм през цялата година;
- ☞ Подобряване на образователната инфраструктура и на образователните услуги;
- ☞ Опазване на околната среда, въвеждане на възобновяеми енергийни източници.

Зона „*Сапарево - Ресилово – Овчарци*“ е подходяща за изпълнение на съвместни проекти със съседната Община Дупница, включително такива за подобряване на туристическата инфраструктура и достъпа до публични услуги. Примерни мерки за прилагане на интегриран подход в тази зона за въздействие са:

- ☞ Подобряване на инфраструктурата за еко- и селски туризъм;
- ☞ Подобряване на пътната инфраструктура и уличната мрежа в населените места;
- ☞ Въвеждане на възобновяеми енергийни източници.

Прилагане на подхода ЛИДЕР/ВОМР.

Подходът ЛИДЕР се прилага като метод за подпомагане на местните общности в селските райони от 1991 г. Той е инструмент, който работи добре в различни условия и видове райони чрез приспособяване на политиката за развитие на селските райони към големите различия в нуждите на селските райони. В резултат на доказаните му ползи, подходът е задължителна част от програмите за развитие на селските райони след 2000 г., а от 2014 г. е дадена възможност да се прилага и в градските райони, като подход „Водено от общностите местно развитие“.

България прилага подхода ЛИДЕР/ВОМР през последните два програмни периода, като към настоящия момент работещи са 64 местни инициативни групи, които обхващат територията на 117 общини от селските райони. През програмния период 2021-2027 г. се предвижда разширяване прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР до около 90 на сто от територията на селските райони и запазването и увеличаването на възможностите за многофондово

финансиране освен по Програмата за развитие на селските райони и по Оперативната програма за развитие на човешките ресурси, Оперативната програма за (наука) и образование, Оперативната програма за околна среда и Програмата за конкурентоспособност и иновации в предприятията за осигуряване на многосекторно развитие на териториите на местните общности. Разширяването на подхода ще даде възможност на по-голяма част от местните общности на територията на страната сами да определят потребностите и потенциала за развитие на територията, на която живеят, да вземат решение за областите, които за тях е важно да се развиват и в резултат да определят мерките, чрез които това може да бъде постигнато, а в следствие – да одобряват и конкретни проекти, които да получат публично финансиране. Това би изградило както местен управленски капацитет и такъв за управление на проекти, така би спомогнало в голяма степен и за решаването на дефинирани от местната общност проблеми на съответната територия.

Подходът ВОМР/ЛИДЕР се прилага на териториален принцип на подрегионално ниво – ниво община, част от община или група от съседни общини, с обхват на населението между 10 000 и 150 000 жители. Подходът се прилага на територията на цялата страна (включително селските райони и териториите със специфични характеристики, определени в Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г.) с изключение на градовете с население над 30 000 жители, в техните строителни граници. За населените места, на чиито територии се прилага подходът ВОМР/ЛИДЕР и които са подпомагани от Програмата за развитие на регионите 2021 – 2027 г. се прилага демаркация на инвестициите.

Подкрепата за ВОМР/ЛИДЕР се извършва чрез подкрепа на интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, основани на характеристиките на конкретната територия и разработени въз основа на местните потребности и потенциал. За една и съща по обхват територия се одобрява една стратегия за ВОМР/ЛИДЕР, като подпомагането по ЕЗФРСР е задължително. Всяка МИГ включва в състава си най-малко една община от селските райони.

Съгласно проекта на Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони за периода 2021-2027 г. е определен отделен приоритет, чрез който ще се финансира прилагането на стратегии за местно развитие на одобрените местни инициативни групи. За местните инициативни групи с население до 15 000 жители (включително) е предвиден максимален бюджет за изпълнение на проекти по стратегия за Водено от общностите местно развитие, финансирана по ЕЗФРСР, в размер на до левовата равностойност на 1 000 000 евро. Общо за стратегия, вкл. средствата за сътрудничество (в размер на до 100 000 евро) и средствата за управление, мониторинг и оценка на стратегията и нейното популяризиране размерът на средствата е до 1 466 667 евро. За местни инициативни групи с население над 15 000 жители е предвиден максимален бюджет за изпълнение на проекти по стратегия за Водено от общностите местно развитие, финансирана по ЕЗФРСР, в размер на до левовата равностойност на 1 500 000 евро. Общо за стратегия, вкл. средствата за сътрудничество (в размер на до 100 000 евро) и средствата за управление, мониторинг и оценка на стратегията и нейното популяризиране размерът на средствата е до 2 133 333 евро. Максималният размер на допустимите разходи за един проект към стратегия за ВОМР, който може да бъде предоставен на бенефициент е в размер на левовата равностойност на 200 000 евро.

Прилагането на стратегии за ВОМР дава възможност за финансиране на проекти, които отговарят на местните потребности, създават и запазват заетост за местното население и са в полза на малкия местен бизнес. Чрез тях се създават по-добри икономически, социални и екологични условия за живот в малките населени места, подкрепя се многосекторното развитие на местните икономики.

Подходът BOMP ще се прилага „отдолу – нагоре“ посредством местни инициативни групи, така че местните общности формулират, избират и одобряват приоритети и стратегия за интегрирано развитие на териториите и общностите, както и финансирането от един или от повече ЕСИФ, като тази преценка ще се обуславя от нуждите и потенциала на съответната територия. Подборът на операциите по стратегията, включително дейностите за сътрудничество и тяхната подготовка, се извършва от МИГ в съответствие със заложените в съответните стратегии за BOMP критерии за подбор.

Участието на Община Сапарева баня, както и представители на икономическите оператори и нестопански организации от общината в МИГ може да допринесе за социално-икономическото развитие, както и да осигури достъп до допълнителни средства за развитие на селските райони през периода 2021-2027 г. Средствата, които са определени за прилагане на приоритета от Стратегическия план за развитие на земеделието и селските райони, насочен към прилагане на подхода BOMP през този период са достъпни само за учредени и одобрени местни инициативни групи, за всяка от които се определя бюджет за реализация на стратегията за местно развитие. Община Сапарева баня ще получи достъп до финансирането, адресирано към този приоритет само чрез участие в местна инициативна група.

Потенциални проекти с регионално и надобщинско значение.

В интегрираната териториална стратегия на Югозападния район от ниво 2 е посочен потенциален проект с регионално значение, който би повлиял положително на транспортната достъпност на общината - През територията на Югозападен регион преминава коридорът от основната TEN-T мрежа на ЕС „Оrient/Източно–Средиземноморски“ (железопътно и пътно трасе по направленията Видин–София–Кулата. В „широкообхватната“ TEN-T мрежа е включен и скоростен път „Рила“, по направлението „Кюстендил–Дупница–Самоков–ПВ Богородица–АМ „Тракия“/АМ „Хемус“.

Освен това Община Сапарева баня изпълнява в партньорство проект за разделно събиране на отпадъци с водещ партньор Община Дупница и партньор Община Бобов дол. Потенциален проект с надобщинско значение може да е насочен към по-нататъшното развитие на тази част от регионалната система за управление на отпадъците в регион Дупница.

На следващо място потенциален проект, който може да бъде осъществен с участието на съседни общини е идентифицирания в ПИРО на община Дупница проект за развитие на велосипедна инфраструктура по трасето на път III-6284 Дупница - Самораново- Ресилово - Овчарци - Сапарева баня - Сапарево - II-62 Дупница – Самоков.

Част V. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход за развитие.

Раздел V.1. Интегриран подход за развитие.

Програмата за реализация е ключов елемент от структурата на ПИРО, който по своята същност е план за действие и определя конкретния начин за осъществяване на неговите цели в съответствие с дефинираната визия. Основните структурни елементи на програмата са мерките и проектните идеи, адресирани към съответните цели и приоритети на плана. В тях са включени дейности, групирани по териториален, технологичен и времеви признак, с общо финансово управление и предвиден синергичен ефект, чрез който се постига съответствие с интегрирания подход за развитие.

Мерките, които са включени в програмата за реализация, са изпълними, релевантни и реалистични, с конкретни измерими резултати. За осъществяването на всяка предвидена мярка или отделна проектна идея са определени индикативни източници на финансиране - публично-частни партньорства, средства от различни финансиращи програми или от други източници на безвъзмездна финансова помощ.

Интегрираните териториални инвестиции, които са поставени на фокус през настоящия програмен период, по своята същност са механизъм за осъществяване на координирани и взаимосвързани инвестиции в дадена територия, включително чрез комбиниране на ресурси от различни оперативни програми и финансови инструменти за финансиране на определените в програмата за реализация проекти.

В осъществяването им са въввлечени местни и регионални власти, представители на бизнеса, неправителствени организации и други заинтересовани страни, които съвместно определят дизайна на проектните концепции и участват в осъществяването им. ИТИ дават възможност за по-добро адаптиране на инвестициите към нуждите на местните общности, като позволяват съчетаване на различни проекти в единна стратегия, и от друга страна – служат за изпълнение на стратегиите на отделните участници. Важна особеност на интегрирания подход е насочването на действията към специфични части от целевата територия, обособени като зони за въздействие, като се вземат предвид техните социално-икономически, екологични и инфраструктурни особености.

Раздел V.2. Програма за реализация на ПИРО.

Подходящият подбор на общински инвестиционни проекти е от съществено значение за насочване на ограничените финансови ресурси за най-приоритетните нужди. Това е особено важно и заради повишените изисквания за изграждане на устойчива инфраструктура с ниски емисии в условията на строги финансови ограничения, наложени за изпълнение на критериите за присъединяване към еврозоната. Програмата за реализация на плана, в която са включени важни за изпълнението му индикативни проекти е представена в приложение.

Избраните приоритети и дейности за изпълнение са в обхвата на интервенциите в програмите, съфинансирани със средства от ЕС, на Стратегическия план за развитие на земеделието и селските райони и на програмите за териториално сътрудничество през периода 2021-2027 г., както и на други национални източници за финансиране на общински проекти за развитие.

Стратегическият план за развитие на земеделието и селските райони 2023-2027 ще продължи подкрепата за инвестиции в основни услуги и дребна по мащаби инфраструктура в селските райони. Също така ще бъдат финансирани проекти за подобряване състоянието на горите. Чрез плана ще се финансира подготовката и изпълнението на интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, чрез подхода BOMP/ЛИДЕР.

Програмата за развитие на регионите 2021-2027 ще подкрепя инфраструктурни инвестиции на територията на селските общини за здравна инфраструктура, индустриални зони, устойчива градска мобилност, енергийна ефективност в жилищни сгради, туризъм. В програмата са включени приоритети с финансиране от Фонда за справедлив преход. Финансовата подкрепа е насочена към разработването и прилагането на нови устойчиви енергийни решения в съответствие с целите на прехода към климатична неутралност, подкрепя се икономическата диверсификация и създаването на работни места. Основен фокус на инвестициите по приоритета ще бъдат дейностите за социален преход и инвестиции в образование, преквалификация, обучения, предприемачество на хората от въглищните региони.

Предложенията трябва да са съобразени с териториалните планове за справедлив преход за целевите региони. Териториалният план на област Кюстендил поставя фокус върху използване на геотермалната енергия в засегнатия ареал.

С финансиране от Програма „Околна среда“ 2021-2027 ще се изпълняват инфраструктурни проекти за общински/регионални системи за разделно събиране и оползотворяване на отпадъци, както и модели за оптимизиране на процеса на управление на битовите отпадъци. Освен това Програмата ще подкрепя проекти за превенция и управление на риска от наводнения и превенция и защита при неблагоприятни геодинамични процеси. Традиционно приоритетни действия в мрежата НАТУРА 2000 и мерки за опазване на екосистемите извън тази мрежа са във фокуса на тази програма.

Програмите за териториално сътрудничество със Сърбия и Северна Македония стимулират партньорството на местни власти от двете страни на границата за развитие на устойчив туризъм, опазване на околната среда и превенция на риска, кръгова икономика, енергиен преход и инвестиции в зелена инфраструктура.

Програмата за образование 2021-2027 е насочена към подобряване на качеството в предучилищното и училищно образование чрез модернизация на учебното съдържание, занимания по интереси и кариерно ориентиране, и съобразяване на професионалното образование с потребностите на пазара на труда. Програмата ще подкрепя повишаване на уменията и квалификацията на педагогическия и непедагогическия персонал.

Програмата за развитие на човешките ресурси 2021-2027 е подходящ източник на финансиране за проекти за създаване на заетост, за изграждане на капацитет и предоставяне на общински социални услуги. Чрез Програмата за храни и основно материално подпомагане 2021-2027 г. ще продължи предоставянето на подкрепа на хора, които живеят в крайна бедност и социална изолация.

Съобразно заложените ограничения, на местно ниво Националният план за възстановяване и устойчивост предоставя възможност за финансиране на проекти за модернизиране на образователна инфраструктура, STEM центрове и иновации в образованието, обучения за дигитални умения. През настоящата година ще бъдат подкрепени и енергийно ефективни общински системи за външно изкуствено осветление. Вярно е, че в този план са предвидени инвестиции в геотермална енергия, подобряване на водоснабдителна и канализационна инфраструктура, но тези дейности ще се изпълняват чрез предварително дефинирани проекти.

Раздел V.3. Програма за развитие на туризма.

Нормативно основание.

В съответствие с чл. 11, ал. 1 от Закона за туризма Планът за интегрирано развитие на община Сапарева баня включва общинска програма за развитие на туризма като част от програмата за реализация на плана. Програмата има задължителното минимално съдържание, определено в чл. 11, ал. 2, т. 1-8 от този закон. На територията на общината не са разположени курорти с национално значение, определени с решение на Министерския съвет по реда на чл. 56а от Закона за туризма, поради което в обхвата на общинската програма за развитие на туризма не са включени дейности, предвидени в чл. 11, ал. 2, т. 9 от ЗТ, отнасящи се до подобряване на инфраструктурата в такива курорти и дейности по чл. чл. 11, ал. 3 от ЗТ, насочени към подобряване на туристическите продукти, услуги и дейности.

Съответствие със стратегически документи от по-високо йерархично ниво.

Общинската програма за развитие на туризма е в съответствие с приоритетите на Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма за периода 2014-2030 г.²⁹ и съдържащите се в нея предвиждания за развитие на отделни видове туризъм³⁰, с което частично са изпълнени условията по чл. 11, ал. 2 от Закона за туризма. Съобразяване с приоритетите на областната стратегия за развитие на туризма на област Кюстендил за периода на прилагане на ПИРО ще бъде възможно след нейното изработване и приемане.

Също така програмата е съобразена с Концепцията за туристическо райониране на България³¹, включително с предложената в тази концепция основна и разширена специализация на Рило-Пирински туристически район, в който попада община Сапарева баня.

Освен това, с оглед на необходимостта от съобразяване на предвижданията в общинската програма за развитие на туризма с възможностите за финансиране на проекти, включително чрез оперативните програми, съфинансирани от европейските фондове и програмите за териториално сътрудничество, конкретните съдържащи се проекти в общинската програма проекти са изведени след преценка на тяхната допустимост спрямо условията на съответните програми.

Съответствие с Актуализираната Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма за периода 2014-2030

В актуализираната национална стратегия се препоръчва, с цел по-устойчиви и по-силно конкурентоспособни продуктови линии и техни форми, провеждането на стратегически маркетингови действия за предефиниране на продуктовото ядро на зимния ски ваканционен туризъм. Ски ваканциите в планински места като Паничище, е подходящо да се предлагат като възможности за „тишина, спокойствие, спорт“, като алтернатива на наситени с динамика спортни ваканции в курорти като Боровец, Пампорово, Банско, Чепеларе и Добринище³². Продуктовото позициониране на здравния туризъм се препоръчва да се извърши въз основа на тематични здравни туристически продукти с лечебни ядра или продукти с „уелнес“ ядро. Продуктовата специализация на туристическия регион, в който попада територията на общината, се подчертава и от предвидената в стратегията мярка, насочена към „развитие и позициониране на туристически район Рила-Пирин като дестинация със собствена марка за спортен ски-туризъм, селски, екологичен, културен, религиозен и здравен туризъм на основата на планинските, културните и балнеолечебните природни ресурси“.

Дестинацията „Сапарева баня“ има потенциал за устойчив туризъм в четири сезона, както е формулирана визията туристическо развитие в националната стратегия, тъй като нейната основна туристическа специализация е здравният туризъм, а допълваща – планинския в неговите разновидности. Това я отличава от останалите курортни места, в които се предлагат зимни ски ваканции, където няма възможности за разнообразяване на туристическия продукт, поради което е сезонно ограничен в по-малка степен. Настоящата програма има принос за постигане на основната цел в националната стратегия, която е „устойчиво развитие на туризма в България“. Тази цел е адресирана чрез подходящи мерки, изпълнявани на общинско ниво, насочени към създаване на благоприятна бизнес среда за развитие на туризма и подкрепа за подобряване на конкурентоспособността на туристическия бизнес в общината. Нейното

²⁹ Одобрена с Решение № 65 от 2 февруари 2018 г. на Министерския съвет.

³⁰ Стратегически документи по чл. 5, ал. 2 от ЗТ.

³¹ Утвърдена със Заповед №Т-РД-16-103/11.03.2015 г. на министъра на туризма

³² Актуализирана Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма за периода 2014-2030, с. 69

осъществяване се улеснява и чрез подходящи маркетингови действия за позициониране на туристическия продукт. Поддържането на необходимия административен капацитет за изпълняване на нормативно вменените правомощия на органите на местното самоуправление е насочено към балансираното развитие на туристическия район чрез ефективно участие в управлението му, както и успешно сътрудничество между заинтересованите страни в общината.

Съответствие с Концепцията за туристическо райониране в България

Територията на община Сапарева баня попада в Рило-Пиринския туристически район. В концепцията е определена основна и разширена специализация на всеки от туристическите райони. Съгласно концепцията основната специализация е комбинация от два вида туризъм, които в съчетание определят уникалността на районите. Разширената специализация включва освен основните и до 4 допълващи вида туризъм. Съзнателно е търсен „фокус“ в специализацията на всеки район, а не пълна инвентаризация на предлаганите продукти и наличните възможности. Предложената основна и разширена специализация няма да бъде официално регламентирана, т.е. тя не ограничава желанието на районите и съставните общини да развиват туризма в една или друга посока. Нейната основна цел е да открие онези видове туризъм, с които районът като цяло е най-разпознаваем на туристическия пазар. Основната специализация на Рило-Пиринския туристически район е планински и религиозен туризъм, като в неговата разширена специализация за включени - планински туризъм (всички видове – ски, пешеходен, рекреативен); религиозен и поклоннически туризъм; приключенски и екотуризм; балнеотуризм, SPA&Wellness; културно-исторически и фестивален туризъм; и винен туризъм.

Основната туристическа специализация, препоръчана в Концепцията за туристическо райониране в България на Рило-Пирински туристически район е планинският туризъм, включително различните видове планински туризъм – ски, пешеходен, рекреативен, както и религиозният туризъм. В тази концепция е предложена и допълнителна, разширена специализация на туристическия район - приключенски и екотуризм, балнеотуризм, СПА и уелнес туризъм, културно-исторически и фестивален туризъм и винен туризъм.

Както е посочено в Концепцията за туристическо райониране, при определяне на териториалния обхват на районите, основен спорен момент, който е от значение за настоящата програма, е възможността за отнасяне на северните части на Рила към Софийския туристически район. С оглед на разполагаемите туристически ресурси - наличните минерални извори, както и поради своята географска близост и транспортни връзки, гр. Сапарева баня е включен в идентифицираната Софийска балнео и СПА дестинация - "Термите на Константин Велики" .

Съответствие с Маркетингова стратегия на Рило-Пирински туристически район за периода 2021-2024 г.

Идентифицираните проблеми, неоползотворения потенциал и очакванията на туристите, които са изложени в стратегията, са съобразени при планирането на подходящи мерки в програмата. Тази информация е релевантна, тъй като дава възможност да се определи спецификата на дестинацията в рамките на туристическия район, да се отграничи от дестинации, които предлагат сходни туристически продукти, но и да се подобри взаимодействието с тях. Освен това планираните маркетингови действия са в унисон с предложените визия, цели и маркетингов микс в тази стратегия.

Желаното пазарно позициониране, както е определено в тази маркетингова стратегия е „Предпочитаната дестинация на Балканите за ски туризъм, привличаща туристи през останалите три сезона с възможностите си за кратки опознавателни екскурзии, с цел

религиозен, културен и приключенски туризъм“. В стратегията се подчертава потенциала на минералните води като ресурс, съответно на балнеологичния туризъм като форма на туристически продукт за разнообразяване на туристическото предлагане в района. Предвидените в програмата действия за обновяване на туристическа инфраструктура и създаване на нови туристически атракции ще подобри възможностите за всесезонен туризъм. Намалването на зависимостта от зимния ски туризъм е подходящ отговор и на предвижданото неблагоприятно влияние на климатичните промени върху условията за предлагане на тази форма на туризъм. Ефективното управление на отпадъците ще допринесе за запазване на възприятието на туристите за туристическите места като чиста природа, която предоставя условия за планински туризъм.

Съответствие с други местни програмни документи.

Община Сапарева баня прилага общинска програма за развитие на туризма през периода 2014-2020 г.³³, в която е определена следната визия за развитие: „Община Сапарева баня” - модерна достъпна туристическа дестинация от местно, национално и международно значение, със съхранена природа и предлагаща уникален по рода си туристически продукт, базиран върху ядро балнеотуризм и планински туризъм във всичките му форми, богат асортимент от допълнителни услуги, застъпващи почти всички форми на туризъм.”. Основната цел на стратегията е създаване на условия за качествен растеж и устойчиво развитие на туризма, ефективно използване на туристическите ресурси, създаване на нови работни места и постигане на икономически и социални ползи за общината. За постигане на тази цел са определени множество подцели, приоритети и конкретни мерки, насочени към създаване на нова и обновяване на съществуваща туристическа инфраструктура, подобряване на качеството на предлаганите туристически продукти и маркетинг на дестинацията, опазване на околната среда и повишаване на енергийната ефективност. Много от предложените дейности имат характера на оперативна дейност и не могат да бъдат определени като конкретни проекти, каквото е изискването за съдържание на настоящата общинска програма за развитие на туризма, определени в чл. 11, ал. 2 от Закона за туризъм. Други дейности са насочени към благоустрояване на населените места и подобряване на обществена инфраструктура, които са извън обхвата на туристическата инфраструктура. Независимо от това, с цел осигуряване на приемственост между програмните документи, както и за изпълнение на онази част от проектите, включени в тази програма, които са останали неизпълнени в края на периода на нейното действие, част от тях са включени в настоящата общинска програма за развитие на туризма. Водещ критерий за това са възможностите за тяхното финансиране и изпълнимостта им.

Настоящата програма демонстрира приемственост в планирането и като поддържа разработване на специфични туристически продукти, създаване на условия за растеж и устойчиво развитие на туризма, ефективно използване на туристическите ресурси, които са предвидени в предходния планов период. Същевременно програмата допълва вече планираните дейности с подкрепа за дигитална трансформация на туристическата екосистема, управление на туристическото предлагане в отговор на кризи и нова маркетингова концепция, основана на „икономика на преживяванията“.

Освен това, Община Сапарева баня прилага Стратегия за съвместно и устойчиво развитие на туризма в община Сапарева баня, България и община Сокобаня, Сърбия през периода 2019-2024

³³ Стратегията е изработена по проект „Община Сапарева баня – по-ефективни общински политики чрез подпомагане качествено им разработване и прилагане”, в изпълнение на Договор № 13-13-53/31.10.2013 г., финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет“ 2014-2020.

г., изработена по проект "Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето". В тази стратегия са идентифицирани наличните ресурси и са предложени действия за позициониране като целогодишни туристически дестинации с балнео, СПА и уелнес услуги, в които традиционни курортни терапевтични дейности като балнеолечение, рехабилитация и профилактика се допълват от модерни уелнес и СПА програми. Освен това идеята на проекта е да се развие дългосрочно сътрудничество и да се рехабилитира инфраструктурата в двата региона, което ще осигури по-добро използване на природните ресурси на този граничен регион, добавяйки стойност чрез развитието на здравен, спа и спортен туризъм.

Като се оценява положително потенциала за формиране на трансгранични туристически дестинации за достигане до емитентните пазари в съседните държави, програмата поддържа провеждане на съвместни маркетингови дейности и изграждане на инфраструктура в трансграничния регион. Включването в партньорски трансгранични мрежи може да осигури сериозно конкурентно предимство във все по-глобализираната икономика, в която изолираното развитие е на практика невъзможно, особено в дестинации, където има нереализиран потенциал. Трансграничният подход може да допринесе за споделянето на нематериални активи и достъп до пазари между доставчиците на туристически услуги.

Туристическа специализация.

Територията на община Сапарева баня попада в Рило-Пиринския туристически район. Както е посочено в Концепцията за туристическо райониране, при определяне на териториалния обхват на районите, основен спорен момент, който е от значение за настоящата програма, е възможността за отнасяне на северните части на Рила към Софийския туристически район. С оглед на разполагаемите туристически ресурси - наличните минерални извори, както и поради своята географска близост и транспортни връзки, гр. Сапарева баня е включен в идентифицираната Софийска балнео и СПА дестинация - "Термите на Константин Велики"³⁴.

В нея е определена основна и разширена специализация на всеки от туристическите райони. Съгласно концепцията основната специализация е комбинация от два вида туризъм, които в съчетание определят уникалността на районите. Разширената специализация включва освен основните и до 4 допълващи вида туризъм. Съзнателно е търсен „фокус” в специализацията на всеки район, а не пълна инвентаризация на предлаганите продукти и наличните възможности. Предложената основна и разширена специализация няма да бъде официално регламентирана, т.е. тя не ограничава желанието на районите и съставните общини да развият туризма в една или друга посока. Нейната основна цел е да открие онези видове туризъм, с които районът като цяло е най-разпознаваем на туристическия пазар. Основната специализация на Рило-Пиринския туристически район е планински и религиозен туризъм, като в неговата разширена специализация са включени - планински туризъм (всички видове – ски, пешеходен, рекреативен); религиозен и поклоннически туризъм; приключенски и екотуризъм; балнеотуризъм, SPA&Wellness; културно-исторически и фестивален туризъм; и винен туризъм.

Стратегия за развитие на туризма.

Туризмът е феномен, характерен за човешкото поведение, но и бизнес и се превръща в неотменима част от начина на живот. Туристическият бизнес може да бъде средство за повишаване качеството на живот в общността. Развитието на устойчива туристическа индустрия може да бъде подкрепено с прилагане на целенасочена местна политика, инструменти за която са формулирани в настоящата стратегия. Стратегията за развитие на

³⁴ <https://www.tourism.government.bg/bg/spa-destinations/6473>

туризма в община Сапарева баня предвижда подкрепа за развитие на туристически бизнес, който да носи дългосрочни ползи на основните социални групи в туристическия процес (населението, туристите и туристическите предложители) и съхраняване на природната и антропогенната среда в дестинацията.

Световната туристическа организация (WTO) дефинира устойчивото туристическо развитие като “туристическо развитие, което посреща нуждите на настоящите туристи и приемащите ги общности, като биват запазени и повишени възможностите за бъдещите поколения; този принцип на туристическо развитие е водещ в управлението на всички ресурси, така че задоволяването на икономическите, социалните и естетически нужди, да се осъществява при поддържане на културна цялост, поддържане на основните екологични процеси, биологичното разнообразие и системи, които да осигуряват нормален начин на живот в дестинацията”.

Устойчивият туризъм се развива на основата на хармонията между ползването и опазването на ресурсите чрез интегрирането на местната култура, бит и традиции. Той е възможност за поминък на местните хора и в същото време образова посетителите и туристите. За развитието на устойчивия туризъм се създава дискретна и щадяща средата инфраструктура. Правилата за развитие на устойчивия туризъм включват прозрачност и яснота на процедурите за взаимодействие.

Устойчивият туризъм се развива чрез съчетаване на природните богатства с местната култура и традиции на основата на дългосрочна стратегия за интегриране на ресурсите в туристическите продукти по начин, който подобрява или не променя техния състав. Условието за устойчив туризъм се създават и управляват от компетентни и знаещи хора. Продукти на устойчивия туризъм са тези продукти, които са създадени в хармония с местните околна среда, общност и култури, така че те да са постоянните благодетелствани, а не жертви на туристическото развитие.

Развитието на интегриран туризъм през всички сезони (включително културно-исторически, екологичен, събитие) може да допринесе за икономически растеж, съхраняване на традиционния поминък и генериране на доходи и работни места. Прилагането на стратегията ще стимулира нови туристически предложители да развиват активност на територията на общината. Нещо повече, туристическият бизнес представлява възможност за развитие на устойчив семеен бизнес, основан на местните традиции и културно наследство, като същевременно подпомага усилията на общността за тяхното съхраняване. Туристическият сектор има потенциал да стимулира свързани икономически сектори (например търговия, транспорт) и има положителен ефект върху заетостта в селските райони.

Стратегията за туристическо развитие се основава на туристическия потенциал (природни и културно-исторически ресурси, туристически пазари), туристическите предложители, туристическата инфраструктура и суперструктура и съществуващите форми на сътрудничество в общността. Стратегията включва прилагане на принципите за устойчиво развитие на туризма, които се материализират чрез съхраняване на качеството на жизнената среда в дестинацията (природен капитал) и повишаване качеството на живот в нея (социален капитал) и балансиране на интересите на всички заинтересовани групи в общността. Природният капитал включва екосистеми и уникални ландшафти и има ключово значение за формиране на благосъстояние в резултат на туристическото развитие и следва да бъде оценен от гледна точка на първоначална стойност, необратими промени и уникалност. Социалният капитал включва достъпност, материално културно наследство (сгради) и нематериално културно наследство (фестивали, културни прояви, празници).

Специфичен фокус на стратегията е прилагане на подходящи действия за съхраняване на незаменимия капитал, който включва конкретни природни ресурси, функции и екосистеми, социални ценности, бизнес компетенции и фактори, атрактивни за туристите, с ключово значение за развитие на устойчив туризъм и повишаване на благосъстоянието на общността. Уместната стратегия се основава на действителните ресурси, адекватна оценка на пазарния потенциал и конкурентоспособността на дестинацията. В този аспект следва да се отбележи, че не само поради оптимизма, който обичайно излъчват разработваните до момента концепции и стратегии, а и с оглед на разполагаемите ресурси, община Сапарева баня има неизползван потенциал за формиране на конкурентоспособна туристическа дестинация и силно разпознаваема марка.

Принос към избраната стратегия и мерки за изпълнение

1. Мерки и дейности за изграждане и поддържане на инфраструктурата, обслужваща туризма на територията на общината, включително местните пътища до туристически обекти.

Предвижда се *изграждането на експозиционна сграда* в УПИ XXIII, кв. 86, гр. Сапарева баня, в която да се презентира богатото културно наследство на античен град Германея. Поводът е преместване на антична гробница и дългогодишните археологически разкопки доказали богатството на археологическия обект.

Предлага се и *изграждане на екопътека „Валявица II“* като продължение на вече изградена първа част от екопътеката, чието начало е при гейзера в гр. Сапарева баня. Тази част от екопътеката започва от второто пресичане на р. Валявица с общинския път от Сапарева баня до Паничище и завършва в курортното селище. Екопътеката следва съществуваща горска пътека на която се предвижда полагане на трайна настилка и изграждане на места за отдых на туристите. На подходящо място ще бъде изграден приключенски парк със съоръжения за екстремн туризъм.

2. Мерки и дейности за изграждане и функциониране на общински туристически информационни центрове и организация на информационното обслужване на туристите.

Предвижда се *обновяване на съществуващата сграда на туристическия информационен център* в Сапарева баня. В допълнение към реконструкцията на сградата ще бъде закупено подходящо оборудване трансформацията му в център за устойчив туризъм (проектори, компютри, екрани, виртуални очила и др.), както и подходящо офис и посетителско оборудване, както и оборудване за виртуална реалност. В центъра ще бъдат поставени гобопроектор и холограмен куб, които ще представят древното и съвременното културно наследство на общината.

Използването на иновативни инструменти за визуализиране и представяне на туристическите атракции несъмнено допринася за привлекателността на дестинацията. То също така помага да се свържат природните ресурси с културното наследство, местните легенди, историческия контекст и съвременните събития.

Чрез търсене на рекламни туристически материали за общините, както и чрез преживяване чрез дигитални туристически продукти, туристите ще могат да създават турове или многодневни пакети от дейности и посещения на туристически обекти в региона според интересите си, които ще могат да реализират.

Чрез използването на цифрови карти, видеоклипове с преживявания, VR и QR кодове туристите ще могат да изследват и оценяват природното и културното наследство на региона по иновативен и интерактивен начин. QR кода с туристическа информация ще бъдат поставени на фасадата на туристическия информационен център и други подходящи сгради в града, както и на религиозните храмове в населените места. В различните планови документи са описани подробно характеристиките на туристическите обекти, които могат да бъдат трансформирани в използваемо от туристите представяне.

3. Мерки и дейности за изграждане и поддържане на туристически обекти, които са общинска собственост или за които правото за ползване и управление е предоставено на общината.

Инвестиционният проект за *реконструкция на парк „Николай Хайтов“* предвижда подобряване на елементите на зелената система в града чрез обновяване на съществуващо парково пространство в гр. Сапарева баня. Новост е прилагането на интердисциплинарен подход, който включва използването на ландшафтна архитектура и проектиране по начин, който представя градските екосистемни услуги и ползите от тях. Например оформянето на зелени храсти в лабиринт с формата на човешки отпечатък е мощен начин да се стимулира преосмислянето на човешката дейност върху екосистемите и загубата на биоразнообразие. Оформянето на фонтан в парка като прозрачна капка вода символизира стойността на водните ресурси. Освен това наличието на публично достъпен водоизточник за обществено ползване ще допринесе за намаляване на отпадъците от пластмасови бутилки за вода, и то чрез най-ефективния и предпочитан метод - предотвратяването на отпадъците. Дългосрочният ефект от проекта е да се възстанови връзката с природата и да се възстанови чувството за принадлежност.

По този начин, в допълнение към предназначението на парковете да предоставят съоръжения за отдих, пешеходна и велосипедна инфраструктура, тяхната функция ще бъде обогатена с образователен компонент, насочен към повишаване на разбирането за ползите от екосистемните услуги и стойността на природното наследство. Биоразнообразието е важно за предоставянето на градски екосистемни услуги, но то е и ресурс за развитие на туризма. Обществените площи и зелената инфраструктура са достъпни както за местното население, така и за туристите.

4. Организиране на събития и мероприятия с местно и национално значение, които допринасят за развитието на туризма.

Община Сапарева баня провежда ежегодно фестивал за популяризиране на фолклорното творчество под надслов „Мома пее, гора се люлее“ като част от общинските празници. Организиран се също така кукерски празник и конни надбягвания. От 2024 г. в общината се организира Събор на животновъдите и производителите на земеделска продукция от Кюстендилска област.

Предвижда се изработване на етнографски фолклорен календар, чието въвеждане ще насърчи изучаването, опазването и популяризирането на местните фолклорни традиции и представянето им като елемент на творческия туризъм.

5. Провеждане на проучвания, анализи и прогнози за развитието на туризма в общината.

Предвижда се проучване на наличните туристически ресурси в общината, което ще включва каталог на значими природни обекти, включително паркове, резервати и живописни маршрути. Освен това проучването ще идентифицира и опише основните исторически обекти, обекти на културното наследство, музеи и културни центрове. Освен това ще бъде извършен цялостен анализ на съществуващата инфраструктура за настаняване, включително хотели, къщи за гости

и други възможности за настаняване, както и на ресторантите и другите заведения за хранене. Ще бъде извършена подробна оценка на транспортната система и възможностите за екологосъобразна мобилност, наличието на основна туристическа инфраструктура, включително информационни центрове, обществени съоръжения и възможности за развлечения. Освен това ще бъде разгледано цялостното икономическо въздействие на туризма и нивото на сътрудничество в областта на насърчаването и управлението на туризма.

Проучването ще предостави цялостен преглед на туристическите ресурси, включително оценка на настоящите активи, инфраструктурата, моделите на посетителите, участието на заинтересованите страни, практиките за устойчивост, икономическото въздействие и възможностите за развитие. Това ще даде информация за идентифициране на подходящи елементи на културното наследство, традициите и природните ресурси, които да бъдат включени във всесезонен туристически продукт, и бъдещо разработване на компонентите на маркетинговата специализация, стратегия и инструменти на дестинация „Сапарева баня“. Дейността включва определяне на подходящ маркетингов микс на дестинацията в съответствие с етапа на развитие на туристическия продукт, идентифицираните ресурси, пазари и капацитета на туристическите доставчици. Маркетингът на дестинацията ще включва концепция за бранд на продукта, анализиране актуалните тенденции на туристическия пазар и основни емитентни пазари, както и на подходящи рекламни средства и канали за комуникация. В допълнение към стратегията ще бъдат разработени годишен план на културните събития в дестинацията и план за привличане на публика. Тези документи ще бъдат приведени в съответствие с идентифицираните ресурси и избраната стратегия.

Разработването и прилагането на маркетингова стратегия в туризма цели да се създадат условия за интегриран туризъм през целия сезон в дестинацията и диверсификация на туристическия продукт. Това ще бъде постигнато чрез определяне на подходящи елементи на културното наследство, традициите и природните ресурси, които да бъдат включени в туристическия продукт за разнообразяване на планинския и балнеолечебния туризъм, и разработване на компонентите на маркетинговия микс, подходяща стратегия и инструменти. Прилагането на маркетингова стратегия ще допринесе за оформянето на дестинацията, създаването на интегриран туристически продукт и подобряването на пазарните позиции на туристическите доставчици. Прилагането на маркетинг, основан на икономиката на преживяванията, ще допринесе за използването на туристическия потенциал в съответствие с очакванията на потребителите за устойчиво развитие. Формулирането на идентичност и туристически бранд на дестинацията, развитието на други видове туризъм, които изглеждат недооценени, но свързани с основната концепция, може да се превърне в силно конкурентно предимство на дестинацията. Създаването на културен календар и план за привличане на публики ще разнообрази местната туристическа екосистема, ще увеличи атракциите и ще създаде условия за целогодишен интерес към дестинацията.

6. Реклама на туристическия продукт на общината, включително участие на туристически борси и изложения.

Информационните и комуникационните технологии навлизат ускорено в сферата на туризма и се превръщат в основен фактор за неговото ефективно и устойчиво развитие в условията на съвременната силно динамична среда. Освен това дигитализацията в туризма засилва конкуренцията между отделните туристически дестинации³⁵.

³⁵ Емилова, П. и др., Дигитална екосистема на туристическата дестинация.

В общинската програма за развитие на туризма през периода 2014-2020 г. са планирани разнообразни действия, насочени към популяризиране на общината като туристическа дестинация за всесезонен балнеологичен туризъм, допълнен със зимен ски туризъм, културен и екотуризъм. Предложени са дейности, насочени към подобряване на комуникационната политика, като изработване на рекламни материали, организиране на журналистически турове и експедиентски турове, за представяне на предлаганите в дестинацията услуги и съществуващите атракции. Подходящо е тези усилия да бъдат продължени, като се адаптират към възможностите за дигитална трансформация на туристическия сектор посредством изграждане на единна платформа за маркетинг и информация. Същевременно е необходимо да продължи участието в специализирани туристически борси и изложения, които са форум за представяне на възможностите за балнеологичен туризъм в общината.

7. Взаимодействие и членство на общината в туристически сдружения и в съответната организация за управление на туристическия район.

Съгласно концепцията за туристическо райониране Община Сапарева баня попада на територията на Рило-Пирински туристически район. Общината е член на организацията за управление на туристическия район от нейното учредяване на 17 юли 2018 г., като неин представител е избран за член на управителния съвет на организацията при създаването ѝ.

В изготвената маркетингова стратегия на района е посочено дословно, че ОУТР на Рило-Пирински туристически район няма интернет страница и собствен домейн. След местните избори през есента на 2019 г. ОУТР на Рило-Пирински туристически район практически не функционира. Поради това, тъй като основната функция на организацията да формира регионални туристически продукти е силно затруднена, е възможно иницирането на местни партньорства със съседните общини за популяризиране на дестинациите, създаване на тематични туристически продукти, комплексни туристически услуги и общи инструменти за популяризиране на възможностите за туризъм.

8. Подобряване качеството на услугите, предлагани в общинските туристически обекти.

Предвижда се *проучване на възможностите за доброволната сертификация* на туристическите предложители като популярен способ за мониторинг, контрол и управление на устойчивото развитие на туристическата дестинация. Тя налага специфични правила, критерии и стандарти, които гарантират придържането към устойчивите ценности за дългосрочно развитие на предприятията, приели я доброволно, и прилагане на устойчиви туристически практики. Въвеждането на местна система за сертификация може да има положително влияние по отношение на качеството на предлагания туристически продукт от отделните предприятия, но и да повишават ефективността на прилаганите в дестинацията системи за управление, политики и процедури в процеса по разработване на устойчиви форми на туризъм. Освен това системата насърчава сътрудничеството между местните заинтересовани страни, включително създателите на политики, туристическите предприятия и общността.

Освен това ще бъдат проведени *обучения и дискусии за информиране и повишаване на осведомеността* относно ползите от партньорството между различните заинтересовани страни за развитие на туристическата дестинация. Фокусът на кампанията е да запознае общността и представителите на туристическата индустрия с възможностите за дигитална трансформация на туристическия сектор и ползите от прилагане на концепция за туристически услуги основани на икономиката на преживяванията (творчески туризъм) и по-специално с въздействието и ползите, които тя може да има за развитието на региона и туризма. Ще бъде проведено обучение на представители на заинтересованите страни - организатори на туризма, културни

организации и предприемачи, организации за управление на дестинации, туристически асоциации, организации за управление на защитени територии и др.

Обучението ще допринесе за повишаване на капацитета на общностното партньорство. В резултат на това ще се създадат условия за консенсусно приемане на обща визия за развитие на туризма в общината и ще допринесе за укрепване на сътрудничеството между участниците във веригата на стойност в туризма.

Част VI. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия.

В подкрепа на глобалните усилия за справяне с предизвикателствата, свързани с климата, ЕС се обедини около нова дългосрочна стратегия за развитие, т.нар. Европейски зелен пакт, която обхваща широк спектър от допълващи се и взаимосвързани цели, сред които са декарбонизация на енергийния сектор, ускоряване на прехода към чиста мобилност и кръгова икономика, намаляване на замърсяването на почвите, водите и въздуха, насърчаване на ресурсно ефективното строителство и обновяване на сградите, създаване на по-здравословна хранителна система и опазване на биоразнообразието. Осъществяването на планираните трансформации в рамките на Европейския зелен пакт ще зависи от активното участие на всички нива на управление.

Предизвикателствата пред местното управление и развитие са пряко свързани с всички приоритетни области на Европейската зелена сделка. Стратегията за биоразнообразието до 2030 г. е сред основните градивни елементи на Европейската зелена сделка за отделяне на икономическия растеж от невъзобновяемите източници и използването на ресурси. Насочена към опазване на природата и обръщане на деградацията на екосистемите, Стратегията за биологичното разнообразие разглежда действия за озеленяване на градовете и предотвратяване на загубата на градски зелени площи. Значението, което се отдава на градските зони, е отчасти отговор на задръстванията в резултат на COVID-19 и мерките за социално отдалечаване, които подчертават стойността на зелените площи за физическото и психическото благополучие.

Планът за действие за кръговата икономика предоставя ориентирана към бъдещето програма за постигане на по-чиста и по-конкурентоспособна Европа в сътрудничество с икономическите участници, потребителите, гражданите и организациите на гражданското общество. Той има за цел да ускори трансформационната промяна, изисквана от Европейския зелен пакт. Подходящо е включването на изисквания за кръгова икономика в дизайна и осъществяването на инфраструктурни проекти - например при демонстрационни проекти за управление на отпадъци, при определяне на изисквания за предотвратяване и оползотворяване на отпадъци при изграждането на публична инфраструктура и др.

Трябва да се отбележи, че предизвикателствата пред градските и селските общини за смекчаване на последиците от изменението на климата и адаптиране към тях са различни. В големите градове има специфични нужди, например във връзка с ефекта на градския топлинен остров или във връзка с енергийната ефективност на многофамилните сгради, управлението на отпадъците, които поради своя мащаб или специфични условия се нуждаят от различен подход или допълнителни усилия. Предизвикателствата пред селските и малките общини обаче в никакъв случай не са по-малки, включително поради ограничените им възможности за финансиране, както и с оглед на наличния експертен опит в администрацията.

Сапарева баня е една от трите български пилотни общини, включени в проекта MENERGERS - Услуги за енергийни мениджъри в общините. Проектът има за цел да подобри уменията и опита на общините чрез обмен на добри практики в ЕС, за да станат компетентни енергийни мениджъри и да намалят потреблението на енергия в България и Румъния.

В рамките на проекта се изпълняват мерки като проучване на добри практики, законодателство и нормативни актове. Търсят се учебни програми за обучение на енергийни мениджъри, както и обмен на знания и опит. След това представители на националните власти, държавни служители, отговарящи за въпросите на климата и енергетиката, както и експерти по околна среда и енергийни мениджъри обсъждат тези резултати в рамките на семинари, кръгли маси, обществени консултации и конференции, които спомагат за разработването на конкретна програма за обучение. Освен това те създават комуникационна платформа и определят критерии за възобновяемите енергийни източници в Румъния, които след това са част от изискванията за финансиране на местни проекти.

Освен това община Сапарева баня има опит в изпълнението на проекти, които допринасят за адаптирането към изменението на климата. Преди две десетилетия община Сапарева баня реализира пилотен проект за използване на геотермална енергия за отопление на обществени сгради. Освен за медицински и спа туризъм, горещата вода от минералния извор в града се използва и за отопление, което води до енергийно ефективно отопление и намаляване на емисиите на парникови газове. В периода 2012-2014 г. общината успешно реализира проект BG161PO005-3.0.07-0045-C0001 „Опазване на биологичното разнообразие и намаляване на неблагоприятните въздействия върху околната среда от развитието на туризма в община Сапарева баня“, финансиран по Оперативна програма „Околна среда“ 2007-2013 г.

Стратегическите документи в областта на околната среда на национално и европейско ниво поставят общи цели и изисквания, свързани с действията в отговор на изменението на климата и адаптацията към климатичните промени, които следва да бъдат интегрирани в процеса на планиране на регионалното и пространствено развитие, като бъдат съобразени с характерните особености на съответната територия.

Националните цели в областта на климата са изложени в Интегриран план в областта на енергетиката и климата на България за периода 2021 – 2030 г.³⁶ и са планирани чрез мерките в Националния план за възстановяване и устойчивост. Планът е разработен в изпълнение на разпоредбата на чл. 3 от Регламент (ЕС) 2018/1999 относно управлението на Енергийния съюз и действията в областта на климата. Интегрираният национален план в областта на енергетиката и климата е в основата на системата за управление на Енергийния съюз и се основава на петте му измерения – декарбонизация, енергийна ефективност, енергийна сигурност, вътрешен енергиен пазар и научни изследвания, иновации и конкурентоспособност.

Националната стратегия за адаптация към изменението на климата (НСАИК) и План за действие на Република България задава рамка за действия за адаптиране към изменението на климата (АИК) и приоритетни направления до 2030 г. идентифицира и потвърждава необходимостта от действия за АИК както за цялата икономиката, така и на секторно ниво. Националната стратегия има за цел да "развие най-високото възможно ниво на устойчивост на страната срещу изменението на климата чрез предприемане на всички необходими и изпълними мерки, като по този начин обезпечи безпрепятственото функциониране на икономическите

³⁶ Интегрираният национален план в областта на енергетиката и климата на Република България е приет с Протокол № 8 на Министерския съвет от 27.02.2020 г.

сектори, запази здравето и благосъстоянието на населението и богатите природни активи на страната". За нейното постигане са формулирани следните стратегически цели:

- Интегриране на адаптацията към изменението на климата във всички сектори: укрепване на правната рамка и политиките;
- Изграждане на институционален капацитет чрез изграждане на експертни познания, база от знания, мониторинг и отчитане;
- Повишаване на осведомеността: подобряване на образованието, приемане и участие на обществото в действията за адаптация;
- Изграждане на устойчивост: чрез укрепване на инфраструктурата, защита на природния капитал, водоснабдителната и енергийната инфраструктура, опазване на екосистемните услуги и т.н.

Стратегическият документ се допълва от План за действие, с който се определят цели и приоритети за подобряване на капацитета за адаптиране, формулиране на мерки за адаптиране към изменението на климата за всеки сектор, предоставяне на график за изпълнение на тези мерки и посочване на необходимите ресурси и отговорни ведомства. Мониторингът и отчитането съгласно НСАИК 2019-2030 и нейния план за действие трябва да бъдат процес на участие, който позволява изграждане на капацитет и разбиране, както и прилагане на наученото от опита при изпълнение на дейностите.

С Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие на Република България до 2030 г. е определена рамка за действия за адаптиране към изменението на климата и приоритетни направления за това, като с този референтен документ се идентифицира и потвърждава необходимостта от действия за адаптиране към климата както за цялата икономика, така и на ниво сектори, като същевременно се подчертава и последиците от липсата на действие. В него са определени стратегическите цели, възможностите и приоритетите за адаптиране, представя основните констатации от анализа на разходите и ползите от прилагането на мерки за адаптиране.

Съгласно методическите указания за разработване на ПИРО, при разглеждането на рисковете, свързани с изменението на климата, в настоящия план е взета предвид Националната стратегия за адаптация към изменението на климата (НСАИК) и Плана за действие до 2030 г., както и други приложими нормативни и стратегически документи. Настоящата част от ПИРО съдържа идентификация на потенциалните климатични рискове съобразно местоположението на общината и тяхното влияние върху общинските политики с фокус върху инфраструктурните проекти, които са предвидени за реализация. Неинфраструктурни мерки, като дейности за изграждане на капацитет и кампании за повишаване на осведомеността на населението относно изменението на климата, са включени както подкрепящи действия.

Според НСАИК България е разположена в един от регионите, който е особено уязвим към изменението на климата (главно чрез повишаване на температурата и интензивни валежи) и към нарастващата честота на екстремни събития, свързани с изменението на климата, като суши и наводнения. Рисковете, причинени от явления, свързани с изменението на климата, могат да доведат до загуба на човешки живот или да причинят значителни щети, засягащи икономическия растеж и просперитета.

В научната общност, подчертава се в тази стратегия, съществува консенсус, че изменението на климата вероятно ще увеличи честотата и величината на екстремните метеорологични явления. Най-често срещаните хидрометеорологични и природни бедствия са екстремни валежи и

температури, бури, наводнения, горски пожари, свлачища и суша. Специфичното разположение на община Сапарева баня и големият дял територии, заети от гори, предразполагат към все повече горски пожари в бъдеще. Уязвимостта на населението и икономиката на България, и в частност на община Сапарева баня, към измененията на климата се усилва от относително високата степен на бедност, продължаващата концентрация на населението на страната в няколко индустриални и градски района и различните последици от прехода от държавно-контролирана икономика към свободна пазарна икономика.

Научните прогнози сочат, че средната температура на планетата ще се повиши между 1,8°C и 4°C до 2100 г., като покачването в Европа се очаква да бъде дори по-високо от прогнозната глобална средна стойност. Изследванията, проведени от департамента по метеорология на Националния институт по метеорология и хидрология към Българска академия на науките (НИМХ), предвиждат повишение на годишната температура на въздуха в България до 2050 и 2080 г., като прогнозираните повишения са между 1,6°C и 3,1°C до 2050 г. и между 2,9°C и 4,1°C до 2080 г. От гледна точка на очакваните промени в режима на валежите, вероятно е да има намаляване на валежите, което да доведе до значително намаляване на общите водни запаси в страната. Прогнозите сочат намаляване на валежите с приблизително 10% до 2020 г., 15% до 2050 г. и 30-40% до 2080 г.

Според съществуващите сценарии за климатичните промени за България се наблюдава тенденция към увеличаване честотата на екстремни явления и бедствия, което се доказва от честите интензивни валежи, топли и студени вълни, наводнения и суши, урагани, горски пожари и свлачища. Очаква се биологичното разнообразие, сухоземните и водните екосистеми, както и секторите на водните ресурси, селското стопанство и горското стопанство да бъдат засегнати от предвижданите промени. Тези промени ще засегнат допълнително икономиката и обществото.

Рискови сектори по отношение на климатичните изменения.

Изменението на климата не засяга всички територии еднакво поради различните местоположения, съответната им уязвимост и адаптивните възможности за справяне. Рискът е по-голям за сегментите на обществото и бизнеса, които са по-малко подготвени и по-уязвими. От тази гледна точка, при разработването на ПИРО, вземайки предвид географското положение, икономическия профил и конкретните проблеми и цели, определени в ПИРО, община Сапарева баня идентифицира следните сектори от Националната стратегия за адаптация към изменението на климата като особено рискови за общината:

Сектор „Туризм“. Туристическата индустрия на България е силно зависима от метеорологичните условия и е изключително сезонна. Особено уязвими са двата най-развити вида туризъм – дъждовното лято ще засегне плажния туризъм и нивото на заетост на легловата база в морските курорти, докато липсата на сняг може да окаже сериозен отрицателен ефект върху приходите от ски туризма.

По-високите температури имат съществен ефект върху снега и леда. По-високите зимни температури означават по-висока снежна граница, по-тънка ледена покривка на езерата и по-кратки снеговалежи. Глобалното затопляне излага на пряка опасност продължителността на зимния сезон по света, качеството на преживяване на туристите и разнообразието от спортни и други зимни дейности

Прогнозите за климата за България са за непрекъснат спад в зимните снеговалежи и по-ранно топене на снеговете. Валежите от дъжд могат да окажат отрицателен ефект върху качеството на

снега и възприятията на почиващите. Това ще има значителни негативни последици за ски курортите, особено тези в по-ниските планински пояси. В планинските райони изменението на климата ще доведе до по-ранно топене на все по-малки количества сняг и лед, като по този начин ще застраши доставките на вода.

Сектор „Селско стопанство“. Изменението на климата ще бъде важен фактор за бъдещото развитие на селското стопанство; според НСАИК първите негативни въздействия вече са реалност – честотата и интензивността на неблагоприятните климатични явления са се увеличили през последните десетилетия, като е имало три периода на засушаване, както и периоди на продължителни и интензивни валежи. До края на този век се прогнозира температурни увеличения от 2°C до 5°C и значителни промени в режима на валежите. Сценариите за климатичните промени за България показват повишена честота на неблагоприятни климатични събития, като по-дълги засушавания, горещи вълни, интензивни валежи и наводнения. Екстремните метеорологични явления и постепенните климатични промени могат да окажат въздействие върху добивите и качеството на продукцията. Специфичните рискове, но и възможности от изменението на климата, както и уязвимостите в селскостопанския сектор, са следните:

- Промени в продължителността на вегетационния сезон. По-дългият вегетационен период би позволил по-добро разпространение на отделните видове и ще подобри възможностите за отглеждане на нови, по-термофилни видове или вторични култури.
- *Агро-фенология.* В България се очаква по-ранно цъфтене на дърветата, по-дълъг сезон за лозята и промени в другите естествени цикли на културите, което оказва влияние върху крайните добиви. За зърнените култури се очаква по-нататъшно свиване на междуфазовите периоди от цъфтежа до узряването. По-краткият репродуктивен период също би означавал по-малко време за пълнене на зърното, което би имало отрицателно въздействие върху добивите.
- Добиви от реколтата. Добивите зависят от редица фактори, включително от продължителността на сезона за отглеждане и от други фактори на производителността на посевите. НСАИК прогнозира промени в обема на добивите от основните култури (зимна пшеница, царевица и слънчоглед) поради предвижданото покачване на температурата и намалените валежи. Увеличаването на концентрацията на въглероден диоксид (CO₂) в бъдеще може обаче да създаде условия за подобряване на добивите от някои култури.
- *Повишен риск от разпространение на вредители, болести и плевели.* Промените в температурата, влагата и концентрацията на атмосферни газове стимулират растежа и генерирането на растения, гъбички и насекоми, а освен това променят взаимодействията между вредителите и техните естествени врагове и приемници. Вредителите и болестите често водят до загуба на реколта и увеличена употреба на пестициди и ветеринарни лекарства. По-дългият вегетационен период също би засегнал разпространението на редица плевели, болести и вредители.
- *Неблагоприятни ефекти върху животновъдството.* Животновъдството ще бъде неблагоприятно засегнато от по-големия топлинен стрес вследствие повишаването на температурата и влажността на въздуха, което засяга здравето и доброто физическо състояние на животните. Промените в температурата и валежите могат да засегнат животновъдството по отношение на възпроизводството, метаболизма и здравето. Промените в температурата и валежите също може да доведат до разпространение на патогени, а паразитите могат да повлияят на разпространението на болести, като едновременно с това се намалява

производителността на животните и се увеличава смъртността. Промените в климата може също да засегнат наличието и качеството на фуражните и пасищни ресурси.

- *Увеличен риск от засушаване, ерозия, опустиняване и засоляване на почвите.* По-честите и интензивни суши вероятно ще увеличат сухотата на почвата, което в комбинация с горещите ветрове ще увеличи риска от вятърна ерозия и деградация на почвата. Тези фактори повишават риска от задействане на опустиняването, маргинализацията и изоставянето на земеделските земи в райони, където почвите са по-леки и уязвими от ерозия.

- *Риск от недостиг на вода.* Комбинация от фактори може да доведе до недостиг на вода, което да доведе до увеличаване на изискванията за напояване. По-високите температури и по-ниската относителна влажност ще увеличат нуждите от вода, а намалените нива на валежите може да причинят недостиг на водните запаси и по-малко събрана вода в напоителните резервоари. Засилващата се суша и растящите нужди от вода на потребителите на промишлени и битови води могат да доведат до засилена конкуренция със селското стопанство за водните ресурси.

Сектор „Биологично разнообразие и екосистеми“. Прогнозираните постепенни климатични промени и екстремни климатични явления се очаква да окажат въздействие на всички нива на биологичното разнообразие и екосистеми. Проявите на изменението на климата се очаква да имат различни въздействия върху различните видове екосистеми и да засегнат биологичното разнообразие по редица начини, включително внезапно и дори катастрофално. От друга страна, прогнозираното годишно увеличение на средните температури може да допринесе за адаптиране чрез удължаване на вегетационните периоди и чрез миграция на видовете в природните екосистеми или чрез контролирано въвеждане на видове за селското стопанство, зелената инфраструктура или други цели на адаптацията. Основните уязвимости от изменението на климата на различните нива на биологичното разнообразие и екосистемите в България и в частност – в община Сапарева баня, могат да бъдат обобщени както следва:

- *Загуба на генетично разнообразие.* Генетичното разнообразие е заплашено пряко от ефекта на климатичните промени върху уязвими/застрашени видове (вкл. ендемични видове с ограничен ареал и възможности за миграция), които може да бъдат загубени завинаги. Съществуват и непреки последици от изменението на климата, дължащи се на конкуренцията за ресурси между биоразнообразието и човешките дейности.

- *Нарушаване на жизнения цикъл на видовете и фенологичните фази.* Промените в климата могат да засегнат жизнения цикъл и размножителните периоди на видовете в екосистемите, да повлияят върху популациите и процесите в екосистемата (хранителни вериги и конкуренция за ресурси), включително чрез навлизането на инвазивни видове, които се конкурират с местните видове и може да ги изместят от традиционните ниши, като по този начин променят целостта на екосистемата. Инвазивните видове също могат да предоставят възможности за адаптиране към изменението на климата, ако се използват като индикатор в механизъм за ранно предупреждение или ако са важни от търговска гледна точка и допринасят за осигуряване на екосистемни услуги.

- *Влошаване на местообитанията.* Възможна последица от изменението на климата е влошаването на местообитанията в категориите критично застрашени, застрашени, уязвими и почти застрашени, както са включени в Червената книга на Република България "Местообитания".

Според НСАИК съществува ограничена осведоменост за нарастващите заплахи за околната среда, произтичащи от загубата на биологично разнообразие и последващото от това

намаляване на климатичната устойчивост на екосистемите и обществените системи, разчитащи на екосистемни услуги. Информацията относно измененията на климата и за екосистемите като единна комплексна система не се разпространява лесно. Освен това пропуските в данните на моделите за климата и биологичното разнообразие означават, че националните прогнози и проекции не са достатъчно подробни. Такива пропуски в данните възпрепятстват разработването на пространствено дефинирани политики и препоръки за АИК. Необходими са съгласувани действия, за да се създаде последователен екосистемен мониторинг и да се защити критичният природен капитал. Той трябва да бъде възприет и прилаган последователно във всички екосистеми, включително регулираните от законодателството в областта на селското стопанство, рибарството, аквакултурите и горското стопанство.

Сектор „Човешко здраве“. Човешкото здраве може да бъде повлияно от голям брой метеорологични прояви, свързани с изменението на климата. Климатичните промени в България се проявяват чрез повишаване на средните годишни температури на въздуха и водата, увеличаване на горещите и студени вълни, промяна в режима на годишните валежи, нарастване броя на интензивните валежи, увеличаване на екстремните метеорологични явления (ветрове, циклони, наводнения и суши) и промени в интензитета на ултравиолетовото (UV) излъчване. Всички тези промени засягат здравето по сложен и индивидуален начин, в зависимост от различните социално-икономически, здравни, лични и други фактори. Ефектите върху здравето могат да бъдат диференцирани като първични и вторични. Първичните ефекти засягат пряко човешкото здраве, например чрез топлинни и студени вълни, ултравиолетови лъчения и наводнения. Вторичните ефекти влияят косвено върху човешкото здраве чрез други фактори, повлияни от климата, като например полени, заболявания от преносители, пожари, замърсени храни, вода и въздух, увредени култури. Според НСАИК първичните и вторичните ефекти на изменението на климата върху здравето могат да бъдат диференцирани в следните групи: заболяемост и смъртност, свързани с топлината; заболяемост и смъртност, свързани с екстремни метеорологични условия; сърдечносъдови заболявания, включително инсулти, астма, респираторни алергии и заболявания на дихателните пътища; болести, причинени от храна и хранителни фактори; заболявания, свързани с водата; психично здраве и свързани със стреса разстройства, неврологични заболявания и нарушения. Ключовите бъдещи уязвимости са следните:

- *Влияние на температурата и влажността върху здравето.* Те включват очакваното увеличение на броя на смъртните случаи от сърдечно-съдови заболявания и инсулти през лятото, дължащи се на горещи вълни; заболявания от преносители; кампилобактериозни инфекции; респираторни заболявания, дължащи се на по-силното влияние на CO₂, прах и ФПЧ в по-топлия въздух; алергични заболявания, дължащи се на по-ранно цъфтене и повишена концентрация на полен, спори и други алергени във въздуха.
- *Специфични последици за здравето, свързани с метеорологичните условия.* Те включват очакваното увеличение на смъртността вследствие на екстремни метеорологични явления и пожари, като това нарастване е по-голямо при уязвимите групи; заболяемост от водата и храните, дължаща се на увредената инфраструктура; посттравматично разстройство.
- *Промяна в ефектите върху здравето, свързани с валежите.* Това включва очаквано увеличение на появата на криптоспоридиоза и кампилобактериоза поради комбинация от по-чести валежи и по-високи средногодишни температури и инфекции, причинени от не-холера вибрио (ентерити, при които не се изолира вибрио-холера) поради по-обилните валежи и по-високи нива на влажност.

Въпреки че заинтересовани страни в сферата на българското здравеопазване (обществено, частно и гражданско общество) са наясно с изменението на климата и свързаните с него здравословни проблеми, съществува необходимост от по-нататъшна ефективна комуникация по тези въпроси. Аспектите на климатичните изменения са взаимосвързани и включват идентифициране на податливи, уязвими и разселени групи от населението; подобряване на инфраструктурата на общественото здраве и здравеопазването; подобряване на комуникацията относно рисковете и на образованието в сферата на общественото здраве. Такива изследвания ще доведат до внедряването на по-ефективни системи за ранно предупреждение и повишаване на обществената осведоменост относно рисковете за здравето от изменението на климата.

Воден сектор. Водният сектор, според дефиницията на НСАИК, включва както управляваните водни системи (водоснабдяване и канализация, хидромелиорация, хидроенергия и промишлена употреба), така и естествените водни системи. Очаква се изменението на климата да има значителен ефект върху хидрологията на реките. Докато през зимата и пролетта се очаква има увеличение, летният и есенният дебит на речните потоци се очаква да намалее. Наличието на подпочвени води не се очаква да се промени съществено. Хидромелиорацията включва напояване на селскостопански култури, отводняване на земеделска земя и защита от наводнения на земеделска земя. НСАИК очертава следните основни рискове от изменението на климата и уязвимостта на водния сектор:

- Опасностите от наводнения и суша са идентифицирани като най-съществени за водния сектор. Очаква се в районите, които използват подземни водни източници, да има по-малък риск от недостиг, предвид прогнозите, че изменението на климата няма да се отрази на наличието на подземни води.
- Основните рискове за управляваните системи следователно са рискове и за инфраструктурата и услугите, свързани с водоснабдяването и водопренасянето – щети, неправилна експлоатация и с ниско ниво или недостатъчни услуги; рискове за водноелектрическите централи поради ниски или високи речни потоци.
- Основните рискове за природните системи са увреденото биологично разнообразие, което се дължи както на наводненията, така и на сушите.

Обществената осведоменост относно изменението на климата в контекста на водите се ограничава главно до опита от и медийната информация за събитията при наводнения. На ниво политики са подготвени българските Планове за управление на речните басейни (ПУРБ) и Плановите за управление на риска от наводнения (ПУРН). Тези документи за стратегическо планиране са насочени към широк кръг заинтересовани страни – общество, бизнес (промишленост и други потребители на вода) и общини, като констатациите и препоръките на стратегическите документи са взети предвид от община Сапарева баня при разработване на ПИРО.

Цели и мерки за ограничаване изменението на климата

В доклад на Междуправителственият панел за климатични промени за изменението на климата до 2023 г. се обобщават няколко потенциални въздействия на изменението на климата, които могат да повлияят неблагоприятно на функционирането на общинската инфраструктура и предоставяните чрез нея обществени услуги:

- *Увеличаване на наводненията:* По-интензивните валежи могат да доведат до по-чести и тежки наводнения, които да засегнат пътища, мостове и отводнителни системи.

- *Топлинен стрес:* По-високите температури могат да увредят инфраструктурните материали, като асфалт и бетон, което води до увеличаване на разходите за поддръжка и намаляване на продължителността на експлоатационния период на инфраструктурата и съоръженията.
- *Щети от бури:* По-мощните бури могат да причинят значителни щети на сгради, електропроводи и друга критична инфраструктура.
- *Проблеми с водоснабдяването:* Промените в режима на валежите и повишеното изпарение могат да повлияят на наличността на вода и да засегнат системите за водоснабдяване и пречиствателните съоръжения.
- *Рискове за общественото здраве:* Повишените температури и наводненията могат да доведат до разпространение на болести, предавани по воден път, и други проблеми на общественото здраве, което ще засегне здравната инфраструктура.

Тези потенциални въздействия подчертават необходимостта на местно ниво да се приемат устойчиви на климата мерки за планиране и адаптиране на инфраструктурата, за да намалят рисковете и да гарантират безопасността и функционалността на основните услуги.

Въз основа на заключенията и ръководните принципи, изложени в НСАИК, в ПИРО се определят следните основни цели по отношение на адаптацията към климатичните изменения и ограничаване на свързаните с тях рискове:

- *Приобщаване и интегриране на адаптирането към изменението на климата.* Това включва укрепване на политиката и правната рамка за адаптиране и включването на съображенията за адаптация в съществуващите и бъдещите общински планове, програми и стратегии.
- *Изграждане на административен капацитет за адаптиране към изменението на климата.* Това включва изграждане на експертни познания и обучение на общинските служители с цел натрупване на база от знания и изследвания, за да се активират и подкрепят действията за адаптиране.
- *Повишаване на осведомеността относно адаптирането към изменението на климата.* Това включва повишаване на образованието и осведомеността на обществеността относно въпросите, свързани с адаптиране към изменението на климата и необходимостта от действия за адаптиране, които да бъдат осъществени в общината, за да се изградят обществено приемливи политики и участие в действията, свързани с адаптацията.
- *Изграждане на устойчивост към изменението на климата.* Това включва подобро управление на инфраструктурата и активите и защита на природния капитал. За изпълнението на тази цел е необходимо сътрудничество с други сектори и структури, тъй като тя обхваща инфраструктурата на водните системи, инфраструктурата за доставка на енергия и опазването и подобряването на екосистемите услуги, включително тези, предоставяни от горските ресурси.

Приоритетни действия за намаляване на рисковете от изменения на климата

В съответствие с целта на ЕС за постигане на неутралност по отношение на климата до 2050 г. по ефективен и справедлив начин, България е определила политики и мерки, адресирани към тази цел. Основните мерки за ограничаване на изменението на климата включват предприемането на превантивни действия, свързани с ограничаване на неблагоприятното въздействие на човешката дейност, с принос към парниковия ефект. Тези мерки са насочени към намаляване на замърсяването на въздуха и емисиите на парникови газове в различни сектори.

Националната стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие на Република България задава рамка за действия за адаптиране към изменението на климата (АИК)

и приоритетни направления до 2030 г., като идентифицира и потвърждава необходимостта от действия за АИК както за цялата икономиката, така и на секторно ниво. Включените сектори са: „Селско стопанство“, „Биологично разнообразие и екосистеми“, „Енергетика“, „Гори“, „Човешко здраве“, „Транспорт“, „Туризм“, „Градска среда“ и „Води“.

Приоритетните действия, които могат да бъдат възприети във връзка с успешната адаптация към климатичните изменения на местно ниво, съобразно описаните особености на територията на общината и специфичните проблеми, относими към местоположението и профила на община Сапарева баня, са следните:

- *В транспортния сектор:* насърчаване на устойчивата градска мобилност чрез увеличаване на дела на обществения електрически транспорт или внедряване на интелигентни транспортни системи; изграждане на инфраструктура за екологични превозни средства и инфраструктура за зареждане на електрически и хибридни превозни средства.
- *В жилищния и обществен сектор:* прилагане на мерки за енергийна ефективност на сгради, в т.ч. обновяване на обществени и държавни сгради; инсталиране на слънчеви колектори; подмяна на отоплителните уреди на твърдо гориво с енергийно ефективни уреди; внедряване на регионално централно отопление, захранвано от биомаса или геотермална енергия.
- *В сектора на управление на отпадъците:* удължаване и разширяване на обхвата на разделното събиране на „зелени“ отпадъци в общините; изграждане, разширяване и/или надграждане на системи за разделно събиране на отпадъци; разработване на общински съоръжения за оползотворяване на биоразградими отпадъци с капацитет за производство на енергия и производство на компост.
- *В горския сектор:* увеличаване на горските площи; подобряване на управлението и използването на горите; подобряване на ефективността на предотвратяването и контрола на горските пожари и незаконните горски дейности.
- *Управление на водите:* насърчаване на устойчивото използване на природните ресурси и обработваемата земя и намаляването на уязвимостта на земеделските култури към въздействията от изменението на климата, които могат да доведат до намаляване на добивите, загуба на приходи и загуба на конкурентоспособност.
- *Разпространение на информация:* необходими са допълнителни усилия за подобряване на осведомеността на местните общности. Информацията относно изменението на климата, ефекта от него и възможните действия за адаптиране трябва да бъдат формулирани по ориентиран към потребителя начин, за да се достигне до различни аудитории.

Мерки за ограничаване на въздействието от климатичните изменения.

Настоящата част от ПИРО съдържа идентификация на потенциалните климатични рискове съобразно местоположението на общината и тяхното влияние върху общинските политики с фокус върху инфраструктурните проекти, които са предвидени за реализация. Неинфраструктурни мерки, като дейности за изграждане на капацитет и кампании за повишаване на осведомеността на населението относно изменението на климата, са включени както подкрепящи действия.

Мерките за ограничаване на рисковете и за адаптация към климатичните промени са съобразени с предложените в НСАИК конкретни мерки, като в ПИРО са предвидени само онези, които могат да бъдат изпълнени на местно ниво на управление. Мерките във всеки сектор произтичат от специфичния секторен контекст и нуждите от адаптиране към

климатичните изменения. Конкретните мерки за АИК, които ще бъдат възприети в политиката на община Сапарева баня, са следните:

- *Инфраструктурата следва да се проектира с оглед на енергийната ефективност*, като целта е да се намали потреблението на енергия както по време на строителството, така и по време на експлоатацията. Това може да включва използването на енергийно ефективни машини, оптимизиране на дизайна на сградите, включване на енергоспестяващи мерки и използване на възобновяеми енергийни източници.
- Препоръчително е *при осъществяване на инфраструктурни дейности да се използват екологични и устойчиви материали*, тъй като те имат по-малък екологичен отпечатък. Това включва използването на рециклирани материали, материали с местен произход и материали с намалена въплътена енергия. Нещо повече, влагането на рециклирани строителни материали при изпълнение на публични инвестиционни проекти е изискване, въведено с националната нормативна уредба.
- Необходимо е да се планират и прилагат *ефективни практики за управление на водите* с цел да се сведе до минимум потреблението на вода и да се предотврати замърсяването на водите. Това включва използването на водоефективни технологии, рециклирането на водата и прилагането на ефективни дренажни системи за предотвратяване на оттичането и ерозията.
- Нормативната уредба вменява задължение да се разработят *цялостни планове за управление на отпадъците по време на строителството*, за да се сведе до минимум генерирането на отпадъци и да се осигури правилното им оползотворяване. Това включва рециклиране на материали, намаляване на отпадъците при източника и използване на технологии за производство на енергия от отпадъци, когато е приложимо.
- Когато действащото законодателство изисква провеждане на оценка на въздействието върху околната среда е необходимо да се установят потенциалните рискове и въздействия върху околната среда, включително спрямо качеството на въздуха, водните ресурси, почвата, флората, фауната и човешкото здраве. Във всички случаи е необходимо е да се опазва биологичното разнообразие чрез въздържане от строителство в екологично чувствителни райони, създаване на зелени площи и прилагане на мерки за опазване на местообитанията на дивата природа.

От решаващо значение е, при планиране на инфраструктурните проекти да се ангажират местните общности и заинтересованите страни, за да се гарантира, че техните проблеми са разгледани и че проектът е от полза за местната околна среда и население. Това включва провеждане на обществени консултации при идентифициране на потребностите за целите на разработването на проекта.

Освен това за всички инфраструктурни проекти, изпълнявани през програмния период 2021-2027 г. е необходимо да се осигури климатична устойчивост и съответствие с принципа „енергийната ефективност на първо място“³⁷ и принципа на „ненанасяне на значителни вреди“³⁸.

Принципът за „ненанасяне на значителни вреди“ е ключово изискване в прилагането на Механизма за възстановяване и устойчивост на ЕС. Спазването на този принцип осигурява

³⁷ Съгласно член 2, параграф 18 от Регламент (ЕС) 2018/1999 на Европейския парламент и на Съвета.

³⁸ Принципът на „ненанасяне на значителни вреди“ произтича от подхода на ЕС за финансиране за устойчивото развитие и е заложен в Регламент (ЕС) 2020/852 на Европейския парламент и на Съвета.

всички предприети мерки да не причиняват значителни вреди на околната среда. Принципът адресира подходящи действия спрямо следните шест екологични цели:

- Смекчаване на последиците от изменението на климата: Мерките не трябва да увеличават емисиите на парникови газове или да възпрепятстват усилията за тяхното намаляване.
- Адаптиране към изменението на климата: Дейностите не трябва да увеличават уязвимостта на хората, природата или активите към въздействията от изменението на климата.
- Устойчиво използване и опазване на водните и морските ресурси: Дейностите не трябва да оказват отрицателно въздействие върху водните басейни или морските екосистеми.
- Преход към кръгова икономика: Мерките следва да насърчават ефективното използване на ресурсите, рециклирането и намаляването на отпадъците.
- Предотвратяване и контрол на замърсяването: Дейностите трябва да избягват увеличаване на замърсяването на въздуха, водата или почвата.
- Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие и екосистемите: Мерките не трябва да вредят на биоразнообразието или екосистемите и трябва да подпомагат тяхното възстановяване.

Тези цели гарантират, че всички реформи и инвестиции в рамките на плановите допринасят положително за устойчивостта на околната среда, без да причиняват значителни вреди. Освен, че спазването на принципа за ненанасяне на значителни вреди е предварително условие за одобряването на националните планове за възстановяване и устойчивост, неговото прилагане се проследява в хода на изпълнение на финансираните инвестиционни проекти. Поради това е особено важно изграждането на административен капацитет за формулиране на подходящи изисквания съобразно спецификата на проектите през целия им жизнен цикъл.

Основните цели при извършването на оценки на уязвимостта и риска, свързани с климата, са да се определи чувствителността на проектните варианти към съответните рискове, свързани с климата, да се определи излагането на вариантите на настоящите и бъдещите рискове на дадено място (места) и да се определят и приоритизират основните рискове. Тази информация помага да се определят варианти, които са устойчиви на настоящата променливост на климата, както и на обхвата на бъдещите промени.

От съществено значение е да се гарантира, че мерките за смекчаване и мерките за адаптиране към климата са интегрирани в различни сектори, включително управлението на водите, селското стопанство и градското планиране. Тези мерки не могат да се осъществят като самостоятелни политики, а трябва да бъдат интегрирани в териториалното и градско развитие, което е от компетентността на местните власти. На следващо място повече знания, адекватен управленски и административен капацитет и достатъчно финансови средства са необходими на местно ниво, за да се развият по-бързо и по-добре териториите съобразно предизвикателствата на климата. Също така мониторингът и оценката са основни компоненти на всяка стратегия за адаптиране към изменението на климата. Създаването на системи за мониторинг и оценка на ефикасността на мерките за адаптация, с последващо прилагане на всички необходими корекции, представлява ключов аспект на този процес.

Част VII. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на ПИРО.

Съгласно методическите указания наблюдението на изпълнението на ПИРО се извършва с цел постигане на ефективност и ефикасност на стратегическото планиране на регионалното и пространственото развитие, програмирането, управлението и ресурсното им осигуряване. Системата за наблюдение обхваща: източниците, начините и периодичността за събиране, обработка и анализиране на информация; индикаторите за наблюдение; органите за наблюдение, организацията и методите на тяхната работа; системата на докладване и осигуряване на информация и публичност.

Предмет на наблюдение е изпълнението на целите и приоритетите за регионално и местно развитие съгласно определени физически и финансови индикатори, организацията и методите на изпълнение, прилагани от органите за управление, и мерките за осигуряване на информация и публичност за резултатите от изпълнението на ПИРО.

Един от принципите, които се прилагат при планиране и управление на регионалното развитие, включително от органите на местно самоуправление е съгласуваност с другите секторни и хоризонтални политики, инструменти и действия на международно, национално, регионално и местно равнище. (чл. 2, ал. 3, т. 5 от ЗРР). Съблюдаването на този принцип изисква съобразяване на стратегията на Плана за интегрирано развитие на Община Сапарева баня с предвижданията на стратегически и планови документи, с които се определят секторни и хоризонтални политики за развитие на национално ниво. Кореспондиращо с това изискване е и съобразяването на системата от индикатори, чрез които се измерва напредъка в осъществяването на планираните действия в програмата за реализация на плана.

Прилагане на подходяща система за наблюдение и оценка на изпълнението на ПИРО има принос за осъществяване на мониторинг на други стратегически документи. Измерването на нивото на изпълнение на Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г. е нормативно предписано да се отчита съобразно напредъка в изпълнението на интегрираните териториални стратегии на ниво 2 и планове за интегрирано развитие на общините. Това условие изисква съгласуване на системите за наблюдение и контрол, включително на избраните за това индикатори в стратегическите и плановите документи, които се прилагат на различните териториални нива. В концепцията се съдържат насоки за прилагане на такива системи на по-ниските йерархични нива, което е от значение за прилагане и на системата за контрол и наблюдение на изпълнението на тази концепция.

Концепцията има водеща роля в обвързването на приоритетите на оперативната програма за развитие на регионите за програмен период 2021-2027 г. с документите за стратегическо регионално развитие и пространствено планиране. Въз основа на предложените стратегически и специфични цели и очаквани резултати са формулирани и основните насоки за регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 2. Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г., е с период на прилагане, който не съвпада с края на програмния период 2021 – 2027 г. Независимо от това, този стратегически документ формулира посока на развитие, чрез нея се координират секторните политики и служи за обосноваване на избора на приоритетни проекти, включително интегрирани териториални инвестиции, която следва да се прилага с дългосрочен хоризонт до 2050 г.

В концепцията за разработването на национален стратегически документ за развитие на страната с хоризонт 2030 г. се подчертава значението за ефективността на изпълнението на политиките в различните сектори на обществения живот на механизмите за определяне на целите и разпределението на обществените ресурси, независимо дали това са средства от ЕС, национални средства или средства от други източници. Признава се необходимостта от интегрирана ефективна система за програмиране и реализация на политиките, която е

фокусирана върху мерките за развитие, за постигане на качествено подобряване на индикаторите, характеризиращи икономическата и социалната среда.

Подход при определяне на системата от индикатори

Планът за интегрирано развитие на община Сапарева баня представлява ключов стратегически документ, чрез който се насочва социално-икономическото и пространственото развитие на цялата територия на общината. Същевременно планът отразява националните и европейските приоритети за устойчиво развитие и адаптиране към изменението на климата, демографско развитие и икономическа конкурентоспособност.

Установяването на подходяща система за наблюдение и оценка на изпълнението на плановия документ е важно за да се гарантира, че в хода на осъществяването му се извършва редовен мониторинг чрез ключови показатели за изпълнение, анализ на ефективността на изпълнените мерки и тяхното социално-икономическо отражение и предприемане на корективни действия в отговор на нови предизвикателства и промени в условията на средата и възникнали конкретни проблеми. Ефективното управление на ПИРО изисква стратегически подход, активна координация между институциите и заинтересованите страни, както и постоянен мониторинг и адаптация.

Ключовите показатели за изпълнение трябва да се задават каскадно от най-високото ниво на изготвяне на правителствената политика надолу през йерархията на планирането, като се отразяват в подчинените инструменти за планиране, които трябва да надграждат насоките от високо ниво с по-конкретни цели. Тези цели трябва да стават все по-конкретни, колкото по-надолу се спускат в йерархията на планирането. Каскадният подход гарантира, че създателите на правителствени политики могат лесно да измерват дали целите на техните политики се изпълняват³⁹.

Системата от индикатори следва да гарантира ефикасното, ефективно и навременно събиране на данните за мониторинга на изпълнението на дейностите и на техните резултати. Индикаторите за измерване на изпълнението на плана, чрез осъществяване на конкретните инфраструктурни проекти и неинфраструктурни действия трябва да бъдат ясно дефинирани, измерими и приложими за ефективно проследяване на напредъка. Добре дефинираните индикатори осигуряват основа за обективна оценка на напредъка, ефективността и дългосрочните ползи за обществото.

Нивото на изпълнение, което се измерва чрез въведената система от индикатори, се отнася до степента на достигане на целевите стойности, с помощта на които се оценява постигнатия напредък в изпълнението на приоритетите и мерките на плана. Важна особеност е, че ПИРО е резултатно ориентиран стратегически документ, който включва план за действие. Обект на измерване е изпълнението на мерките и включените в тях проектни идеи и конкретни проекти, съдържащи се в Индикативния списък (Приложение 1) в ПИРО. Индикаторите за продукт и за резултат са представени съобразно Методическите указания за разработване на ПИРО в програмния период 2021 -2027 г. и са налични в Приложение 3 (индикатори за продукт) и Приложение 3-А (индикатори за резултат) към плановия документ⁴⁰.

³⁹ ОИСР (2023), Публични инвестиции в България: Ръководство за най-добри практики за подбор на проекти и управление на риска.

⁴⁰ Списък на общите индикатори е наличен в Приложение № 3а към Методическите указания за разработване и прилагане на Планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.

Индикаторите за резултат и индикаторите за продукт са ключови инструменти за измерване на изпълнението. Чрез тяхното прилагане се измерва степента на постигане на стратегическите цели и на адресираните към тях приоритети на ПИРО. Посредством определените индикатори за „резултат“ се проследява напредъка в постигане на целите на плана, като се представя промяната в ситуацията и установеното въздействие върху крайните ползватели на инфраструктурата или съответните адресати на политиките. Индикаторите за резултат отразяват реалното въздействие и полезността на оценяваната интервенция за хората и околната среда, като оценяват ефектите и въздействието на продукта върху крайните потребители и заинтересованите страни. Те са предназначени за отчитане на постигнатите резултати от реализацията на съответния приоритет на ПИРО.

Индикаторите за „продукт“ служат за измерване на физическите характеристики на изпълнението, чрез които се установяват директните, осезаеми резултати от изпълнението на мерките и проектите. Отчитат как заложените интервенции по отделните стратегически цели и приоритети на плана се обезпечават и се отчитат с количествени измерители (брой, относителен дял, километър, стойност в хил. лв. и др.). Този тип индикатори служи да се оцени прякото въздействие в съответната област на социално-икономическото и инфраструктурно развитие и опазването на околната среда в общината.

За ефективно управление на мерките и инфраструктурните проекти, чрез които се предвижда постигането на определените цели, е важно да се използват и двата вида индикатори, за да се гарантира както успешното изпълнение на дейностите, така и постигането на положителни дългосрочни ефекти.

Важно условие за обективност на резултатите от наблюдението и оценките на ПИРО е и изборът на източници на информация за измерване на напредъка. Наблюдението на изпълнението на ПИРО се извършва въз основа на официални данни на Националния статистически институт, на ЕВРОСТАТ, на административната статистика на Агенцията по заетостта, както и на данни от други национални, регионални и местни източници на информация.

Националният статистически институт провежда изследвания по тема „регионална статистика“ и публикува информация, необходима за проследяване на напредъка чрез показатели за мониторинг по съответните цели⁴¹. НСИ поддържа Информационна система за мониторинг на европейски и национални стратегии и регионална политика (МОНИТОРСТАТ). Информацията за индикаторите в тази система са дезагрегирани на ниво административни области, поради което приложението ѝ като източник на официална информация за изпълнението на плана е ограничено. Това предпоставя предизвикателство в събирането на информация на местно ниво, която да допълни официална информация с произход от националния орган по статистиката за отчитане на напредъка в изпълнението на ПИРО.

Органи за наблюдение и оценка на плана

Компетентният орган за наблюдение на ПИРО е Общинският съвет (чл. 70, ал. 1 от ППЗРР). Общинският съвет контролира осигуряването на съответствие на общия устройствен план с плана за интегрирано развитие на общината (чл. 24, т. 3 от ЗРР); одобрява годишните доклади за наблюдение на изпълнението на плана за интегрирано развитие на общината по предложение на кмета на общината (чл. 24, т. 4 от ЗРР).

⁴¹ <https://nsi.bg/bg/content/19408/%D1%86%D0%B5%D0%BB%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5-2030>

Системата за наблюдение и оценка изисква да бъде осъществено взаимодействие между ключовите участници в реализацията на ПИРО. В процеса на наблюдение на изпълнението на плана за интегрирано развитие на общината ОбС осигурява участието на заинтересованите органи, организации, физически и юридически лица при спазване на принципите за партньорство, публичност и прозрачност, които са прокламирани в Закона за регионалното развитие. Социалните и икономическите партньори, неправителствените организации, представителите на гражданското общество в общината участват в цялостния процес на наблюдение и оценка. Финансовото и техническото обезпечаване на дейността по наблюдението на плана се осигурява от бюджета на общината, национален бюджет или със средства от фондовете на Европейския съюз.

Кметът на общината организира наблюдението на изпълнението на плана за интегрирано развитие на общината. Кметът на общината ръководи, организира и контролира дейността по изпълнението на плана за интегрирано развитие на общината (чл. 23, т. 2 от ЗРР). Той организира наблюдението на изпълнението на плана (чл. 72, ал. 1 от ППЗРР).

За резултатите от наблюдението на изпълнението на плана за интегрирано развитие на общината се разработва годишен доклад, който се изготвя по определен от кмета на общината ред и се одобрява от общинския съвет по негово предложение. Годишният доклад има съдържанието, определено в чл. 71, ал. 8 от ППЗРР. Докладът се изготвя и внася за обсъждане и одобряване от общинския съвет до 31 март на всяка следваща година. Годишният доклад за наблюдението на изпълнението на плана за интегрирано развитие на общината е публичен и се оповестява на официалната интернет страница на общината.

Годишните доклади за наблюдението на изпълнението на плана за интегрирано развитие на общината осигуряват информация за изготвяне на междинната и последващата оценка на плана.

Междинната оценка има законоустановеното в чл. 33, ал. 2 от ЗРР съдържание и включва: 1. оценка на първоначалните резултати от изпълнението; 2. оценка на степента на постигане на съответните цели; 3. оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси; 4. изводи и препоръки за изпълнението на съответния документ. Съгласно чл. 34, ал. 2 от ЗРР последващата оценка включва: 1. Оценка на степента на постигане целите и устойчивостта на резултатите; 2. Оценка на общото въздействие; 3. Оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси; 4. Изводи и препоръки относно провеждането на политиката за регионално и местно развитие.

Кметът на общината внася за обсъждане и одобряване от общинския съвет доклади за резултатите от междинната и последващата оценка на изпълнението на общинския план за развитие. Докладите се публикуват на страницата на общината в интернет и на портала за обществени консултации на Министерския съвет.

Изменение и актуализация на плана се допуска при условията, посочени в ППЗРР - при съществени промени на икономическите и социалните условия в общината; в резултат на промени в свързаното национално законодателство или в законодателството на ЕС; и при съществени промени в секторни стратегии и програми, влияещи върху изпълнението на плана. Актуализация на програмата за реализация на плана може да бъде извършвана периодично въз основа на изводите и препоръките в годишните доклади за наблюдение с цел осигуряване на ефективност и ефикасност при изпълнението му и постигане на целите и приоритетите за развитие.

Част VIII. Предварителна оценка, съгласно условията на чл. 32 от ЗРР.

Съгласно чл. 32, ал. 2 от ЗРР по преценка на кмета на общината, като компетентен орган за разработването на плана за интегрирано развитие на община (документ по чл. 8, ал. 2, т. 3 от ЗРР) на съдържанието на този планов документ може да се извършва предварителна оценка за социално-икономическо въздействие. Възползвайки се от така предоставената му правна възможност Кметът на Община Сапарева баня не предвижда и няма да възложи извършването на такава оценка.